

L406

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΕΚ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΑΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μετὰ πολλῶν εἰκόνων

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

207 x 14

Ἄριθ. ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 163. Χρονολογία 23 Φεβρουαρίου 1918

*ἡ ἀδελφὴ δημοκρίτης
καθ. μ. φιλοσοφίας
24/4/18 ἑλικά*

N. ΒΡΑΧΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΤΟΜΕΩΣ 15

Ἐκδοσίς τετάρτη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ «ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ»
28-ᾠδῆς Γ' Σοκράτους—28
1922

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς

τὸν κ. Νικόλαον Βραχνὸν

συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως τῇ 8 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 14 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 14 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη, κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 163 τῆς 3 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς πράξι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους 1918-1919 καὶ ἐφεξῆς ἡ χρῆσις τοῦ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθέντος πρὸς χρῆσιν βιβλίου «Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων» διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν ἀντίστοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Ἐποχρεοῦσθε δὲ ὅπως εἰς νέαν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου ὑμῶν τούτου συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν ταῖς σχετικαῖς ἐκθέσεσι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου περιλαμβανομένας ὑποδείξεις.

Ὁ Ὑπουργὸς
ΔΗΜ. ΔΙΓΚΑΣ

Π. Ζαγανάρης

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως.

Μ. Βραχνός

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ
ΦΡΑΓΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΘΩΜΑΝΩΝ.

1. Κατάστασις τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Πρὶν ἀκόμη οἱ Φράγκοι κυριεύσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπεκράτει πολλὴ ἀνωμαλία καὶ ἀναρχία. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγέλου, τὸν ὁποῖον ἐτύφλωσε καὶ ἐξεθρόνισεν ὁ ἀδελφὸς του Ἀλέξιος Γ', οἱ Βούλγαροι, οἱ ἀπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἤσυχροι ὑπήκοοι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνωθέντες μὲ βλαχικὰς νομαδικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι κατόικον πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἴδρυσαν νέον βουλγαροβλαχικὸν κράτος (1186). Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Βλάχοι ἐξέτειναν τὸ κράτος των μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ, ποταμοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἐν τμημα τῶν Βλάχων κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν, ἡ ὁποία τότε ὠνομάσθη Μεγαλοβλαχία. Ἄλλοι δὲ μικρότεροι δυνάσται Ἕλληνες κατέλαβον ὄχι ὀλίγα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤρχον καὶ αὐτοὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος. Ἐκ τῶν ἐγγωρίων τούτων ἡγεμονίσκων ὀνομαστότεροι ἦσαν ὁ τῆς Λακεδαιμόνος Λέων Χαμάρετος, ὁ τῆς Μεσσηνίας Θεόδωρος Μεγισσινός, καὶ μάλιστα ὁ τοῦ Ναυπλίου Σγουρός. Ὁ υἱὸς τοῦ Σγουροῦ Λέων κληρονομήσας τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρός του ἐπεξέτεινεν αὐτὴν ἐφ' ὅλης τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Μόνον τὰς Ἀθήνας δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ ὁ Σγουρός, διότι ὑπερήσπισεν αὐτὰς γενναίως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ Χωνιάτης. Αὐτὴν τὴν κατάστασιν παρουσίαζεν ἐσωτερικῶς ἡ αὐτοκρατο-

ρία τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος καὶ κατὰ τὰ πρῶτα τῆς 13ης, ὅτε ἐπῆλθεν, ὡς γνωρίζομεν, ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

2. Ἡ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ κυριώτερα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας φραγκικὰ κράτη.

Οἱ Φράγκοι ἢ Λατῖνοι, ὡς ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως, ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1204, ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῦσουν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κράτος φραγκικὸν κατὰ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, περὶ τοῦ ὁποῖου κατωτέρω θὰ εἴπωμεν ὀλίγα. Τὸ φραγκικὸν τοῦτο κράτος θὰ περιελάμβανε πάσας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Διεμοίρασαν λοιπὸν οἱ Φράγκοι μεταξὺ των τὰς χώρας ταύτας, ἔχοντες κατὰ νοῦν νὰ καταλάβουν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηνικῶς εἴτε διὰ τῶν ὅπλων.

Ὁ Βαλδουῖνος, κόμης τῆς Φλάνδρας, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβεν ὡς ἄμεσον βασιλικὴν κτῆσιν τὴν Θράκην καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας. Ὁ Βονιφάτιος, μαρκίων τοῦ Μομφερράτου, ἔλαβε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖον τότε ἰδρῦθη χάριν αὐτοῦ καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, εἶχε δὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ Ἑνετοὶ ἔλαβον τὰς καλλίστας διὰ τὸ ἐμπόριον χώρας, ἦτοι τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Πελοπόννησον, προσέτι δὲ τὸν Ὠρεὸν καὶ τὴν Κάρυστον ἐν Εὐβοίᾳ· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κρήτην ἀντὶ εὐτελοῦς χρηματικοῦ ποσοῦ· ἔλαβον προσέτι καὶ μεγάλην συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς αὐτοτελῆ ἐνετικὴν ἀποικίαν. Λατῖνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔξελέχθη ἐπίσης Ἑνετὸς ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης.

Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Φράγκοι διεμοίρασαν ἵλας τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους εἰς τρία μεγάλα μερίδια, ἐπεχείρησαν ἔπειτα νὰ κατακτήσουν αὐτάς. Πρῶτος ὁ Βονιφάτιος καταλαβὼν τὴν Θεσσαλονικὴν ὄρμησεν ἵνα κατακτήσῃ τὰς χώρας, αἵτινες ἔλαχον εἰς αὐτόν. Ἄγων ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ Γάλλων, Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν κατέλαβεν ἄνευ δυσχερειῶν ὅλην τὴν χώραν μέχρι τῶν Θεο-

μοτυλῶν. Κατατροπώσας δὲ πλησίον τῶν Θερμοποτυλῶν τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας Λέοντα Σγουρόν ἔγινε κύριος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον οἱ Γάλλοι ἱππῶται Γουλιέλμος Σαμπλίτης καὶ Γοδοφρέδος Βιλλαρδουίνος ἄγοντες στίφη Βουργουνδίων καὶ Γάλλων, τῇ ἐπινεύσει καὶ τοῦ Βοιφατίου, ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἃν καὶ ἡ χώρα αὕτη εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, ἴδρυσαν δὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μορέως. Ταύτης ἡγεμῶν ὠνομάσθη ὁ Σαμπλίτης. Βραδύτερον ἀναχωρήσαντος τοῦ Σαμπλίτου εἰς Γαλλίαν καὶ ἀποθανόντος καθ' ὁδὸν ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας περιῆλθεν εἰς τὸν Βιλλαρδουίνον· διέμεινε δὲ αὕτη κληρονομικῶς εἰς τὸν οἶκον τῶν Βιλλαρδουίνων ἑβδομήκοντα ἔτη μὲ ἔδραν τὴν Ἀνδραβίδαν. Οἱ Βιλλαρδουῖνοι ἐκυβέρνησαν μὲ μεγάλην σύνεσιν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπ' αὐτῶν ἡ Πελοπόννησος ἤκμασε πολὺ.

Βραδύτερον ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους ἐπεχείρησαν οἱ Ἑνετοὶ νὰ καταλάβουν τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἔλαχον εἰς αὐτοὺς. Κατέλαβον τὸ Δυρράχιον, τὴν Κέρκυραν, τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, μετὰ μακρὸν δὲ ἀγῶνα (1205—1212) κατέλαβον καὶ τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβει πρότερον οἱ Γενοῶται. Τέλος προσέβησαν καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῶν Κυκλάδων νήσων.

Ἡ ἑνετικὴ πολιτεία, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποφύγη μακροὺς ἀγῶνας καὶ μεγάλας δαπάνας, ἐπέτρεψεν εἰς Ἑνετοὺς εὐπάτριδας νὰ καταλάβουν ὅσοι ἤθελον τὰς Κυκλάδας καὶ νὰ τὰς διοικοῦν ὡς φεουδάρχα. Τότε ὁ Μάρκος Σανοῦδος, ἀνεψιὸς τοῦ Ἑρρίκου Δανδόλου, ἐξώπλισεν ὀκτῶ γαλέρας· ἀφοῦ δὲ παρέλαβε καὶ μερικοὺς ἄλλους ὀψοκινδύνους ἱππῶτας, ἐπλευσεν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου ἐκυρίευσεν 27 νήσους. Μερικὰς ἐκ τῶν 17 αὐτῶν νήσων ὁ Σανοῦδος ἐμοίρασεν ὡς τιμάρια εἰς τοὺς συναγωνιστάς του, αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὰς περισσοτέρας μὲ ἔδραν τὴν Νάξον.

Τὰ πάντα τότε μετεβλήθησαν σύμφωνα μὲ τοὺς φραγκικοὺς τοῦ μεσαίωonos θεσμοῦς. Μὲ ἄλλους λόγους εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ἡ Ἑλλὰς διηρέθη εἰς δουκάτα, κομιτείας καὶ βαρωνίας. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Βοιφατίου εἰς τὸν Βουργούνδιον Ὀθωνα Δελαρός, ὅστις συνήθως προσηγορεύετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων του Μέγας Κῦρις. Ἡ Πελοπόννησος διηρέθη εἰς δώδεκα βαρωνίας. Αἱ πλεῖ-

στα ἐκ τῶν Κυκλάδων ἀπήρτιζον τὸ δουκάτον τῆς Νάξου, μερικαὶ δὲ διετέλουν ὑπὸ ἰδίους δυνάστας Ἐνετούς, οἱ ὅποιοι ὑπέκειντο εἰς τὸν δοῦκα τῆς Νάξου Μᾶρκον Σανούδου.

3. Τὸ φεουδαλικὸν ἢ τιμαριωτικὸν σύστημα.

Πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω πρέπει νὰ γνωρίζωμεν δι' ὀλίγων ὁποῖον ἦτο τὸ καλούμενον φεουδαλικὸν ἢ τιμαριωτικὸν σύστημα

Τὸ φεουδαλικὸν ἢ τιμαριωτικὸν σύστημα ἦτο κοινὸν εἰς ὅλα τὰ βαρβαρικὰ γερμανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωρίζομεν, ἰδρῦθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ καταλυθέντος δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Μετὰ τὴν κατάκτησιν χώρας τινὸς ῥωμαϊκῆς ὑπὸ γερμανικοῦ ἔθνους ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ ἀντήμειβε τοὺς διακριθέντας συμπολεμιστάς του παραχωρῶν εἰς αὐτοὺς μερίδια τῆς κατακτηθείσης χώρας διὰ νὰ τὰ διοικοῦν καὶ νὰ τὰ καρποῦνται ἰσοβίως. Τὰ παραχωρούμενα ταῦτα μερίδια ἐλέγοντο *φέουδα* ἢ ἑλληνιστὶ *τιμάρια*. Οἱ λαμβάνοντες τὰ φέουδα ἦσαν καὶ ἐλέγοντο *ὑποτελεῖς* εἰς τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς ἦτο καὶ ἐλέγετο *κυρίαρχος* αὐτῶν. Οἱ φεουδάρχαι ὤμνουν πίστιν εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπηρετοῦν αὐτὸν στρατιωτικῶς. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἦτο κυρίως εἰπεῖν φεουδάρχης.

Οἱ μεγάλοι φεουδάρχαι, οἱ ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα, ἔδιδον πολλάκις ἐκ τοῦ φεοῦδου τῶν τεμάχια εἰς ἄλλους καὶ τοιοιτοτρόπως ἀπέκτων καὶ αὐτοὶ ὑποτελεῖς. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ μικροὶ φεουδάρχαι ἀπέκτων καὶ αὐτοὶ ὑποτελεῖς. Οὕτω διεμορφώθη σειρά εὐγενῶν διαφόρων βαθμῶν. Πρῶτοι ἦσαν οἱ *δοῦκες*, ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς οἱ *κόμητες* καὶ οἱ *δριοκόμητες ἢ μαρκίωνες* καὶ τελευταῖοι οἱ *βαρῶνοι*. Οἱ βαρῶνοι, οἵτινες ἤμποροῦν νὰ παραβληθοῦν πρὸς τοὺς σημερινοὺς τσιφλικούχους, ἦσαν οἱ ἄμεσοι κύριοι τῶν γεωργῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦσαν δουλοπάροικοι.

4. Ἑλληνικὰ κράτη ἰδρυθέντα ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Οἱ Φράγκοι δὲν ἠδηνήθησαν νὰ καταλάβουν ὅλας τὰς βυζαντινὰς χώρας, τὰς ὁποίας διεμοίρασαν μεταξὺ των, διότι ἰδρῦθησαν ἀμέσως ἑλληνικὰ κράτη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν ἀμέσως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Φράγκων. Τὰ κράτη

ταῦτα ἦσαν α') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, β') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος, γ') τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου.

α') **Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.**— Ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων εἶχεν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ αὐτῆς, διεπεραιώθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ μετὰ πολλὰς δυσκολίας ἔδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Νίκαιαν κατέφυγον καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ πάντες οἱ ἀνώτεροι λειτουργοὶ καὶ οἱ λόγιοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ κράτος τῆς Νικαίας ἐθεωρεῖτο ὡς συνέχεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις (1204-1225) μετὰ μακροῦς ἀγῶνας καὶ πρὸς τοὺς Φράγκους καὶ πρὸς τοὺς Σελδζουκίδας Τούρκους ἤρτυνε τὸ κράτος τῆς Νικαίας πρὸς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς Σμύρνης καὶ μεσογαίως μέχρι τῆς Φρυγίας καὶ Λυδίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸ κατέστησεν ὁμορον τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος.

Τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Ἰωάννης Βατάτσης (122-1254), ἀνὴρ μεγαλοπράγμων. Ὁ Βατάτσης ἐνίκησε πολλάκις τοὺς Φράγκους καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰ ὄχυρά μέρη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Κατόπιν συμμαχήσας μὲ τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἀσάν προὐχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν· καὶ θὰ τὴν ἐκυρίευσεν, ἂν δὲν ἀνεφύοντο ἔριδες μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Μετὰ ταῦτα ὁ Βατάτσης ἐστράτευσεν κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐδρεύοντος αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου (ιδὲ κατωτέρω) καὶ ἀφοῦ τὸν ἐνίκησε τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποθέσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ νὰ ἄρχῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὡς ὑποτελεὶς αὐτοῦ φέρων τὸν τίτλον τοῦ **δεσπότηου**.

Τὸν Ἰωάννην Βατάτσην διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεόδωρος, ὅστις λαβὼν τὸ ἐπώνυμον τοῦ πρὸς μητρὸς ἐνδόξου πάππου τοῦ εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς Θεόδωρος Β' Λάσκαρις (1254-1258). Ὁ Θεόδωρος Β' ἦτο ἀνὴρ λόγιος καὶ ἐπροστάτευσε πολὺ τὰ γράμματα ἰδρύσας βιβλιοθήκας καὶ σχολεῖα. Ἄλλ' ἦτο πολὺ κατώτερος τοῦ πατρὸς του ὡς πρὸς τὴν διοικητικὴν ἰκανότητα καὶ τὴν ὄλην ἐπιβολήν. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ὀκταετῆς υἱὸς τοῦ Ἰωάννης Λάσκαρις, τοῦ ὁποῦ ἐπίτροπος καὶ ἔπειτα συμβασιλεὺς ἐγένεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

β') **Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.** — Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ, ἴδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦτος. Ἐβασίλευσε δ' ἐν αὐτῇ ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν μέχρι τοῦ 1461, ὅτε ὁ σουλτᾶνος τῶν Ὀθωμανῶν Μωάμεθ Β' κατέλυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐφόρνευσε τὸν τελευταῖον αὐτῆς αὐτοκράτορα Δαυῖδ Κομνηνὸν μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του.

γ') **Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου.** — Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἴδρυσεν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ἐξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου Γ'. Περιελάμβανε δὲ τοῦτο τὴν Ἡπειρον, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαὴλ Α' ἑτεροθαλῆς ἀδελφός του Θεόδωρος κατέλαβε κατὰ πρῶτον μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας, ἔπειτα δὲ ὑπέταξε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλυσεν ὀριστικῶς τὸ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ φραγκικὸν κράτος, ἐξέτεινε δὲ τὴν κυριαρχίαν του καὶ πρὸς τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἔλαβε τὸν τίτλον αὐτοκράτορος καὶ ἤδρυσεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλλὰ κατόπιν ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐνικήθη καὶ ἠχμαλωτίσθη, τὸ δὲ κράτος του διελύθη. Πολλὰ μέρη τῆς Θράκης (μετὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως) καὶ τῆς Μακεδονίας κατέλαβον οἱ Βούλγαροι, τὰς δὲ λοιπὰς χώρας κατέλαβον οἱ συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου.

Τοιοτοτρόπως τὸ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἑλληνικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο, α') εἰς τὴν ἀσθενεστάτην αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἣτις ἐπὶ Ἰωάννου Ἀγγέλου, ὡς προείπομεν, μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Βατάτση εἰς ἀπλοῦν δεσποτᾶτον καὶ ἔγινεν ὑποτελὴς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας, καὶ β') εἰς τὸ νέον δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Β', ἀνεψιὸν τοῦ Θεοδώρου, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἡπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν (*)

(*) Τὸ νέον τοῦτο δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου κατέλυσεν ἐν ἔτει 1334 ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ' καὶ προσήρτησε τὰς χώρας αὐτοῦ εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' αἱ χώραι, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὸ πρῶτον δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου, ἀπέβαλον τὴν ἐλευθερίαν ἀλλάσσουναι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ξένους δυνάστας. Ἀπὸ τοῦ 1358 ἐπεκράτησαν διάφοροι ἀλβανικοὶ οἴκοι. Ἀλλὰ τοὺς Ἀλβανούς τούτους βραδύτερον ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Ἡπείρου τῆ βοηθειᾷ τῶν Ἑλ-

5. Ἀσθένεια τοῦ Φραγκικοῦ κράτους.

Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἴδρυσαν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν Ἀνατολήν, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἀσθενὲς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς μὲν ἔνεκα τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ εἰς τρία τμήματα (εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βαλδουίνου, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Βοιφατίου, καὶ εἰς τὸ κράτιστον μερίδιον τῶν Ἑνετῶν), ἅτινα πάλιν, ὡς προείπομεν, ὑποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας ἡγεμονίας, αἱ δὲ μικρότεραι αὗται ἡγεμονίαι ἀπέβλεπον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὸ ἰδικόν των μόνον συμφέρον. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ δεσμοὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς κυριάρχους ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον χαλαροί. Ἐξωτερικῶς δέ, διότι περιεστοιχίζετο ὑπὸ διαφόρων κρατῶν, εἰς τὴν Εὐρώπην μὲν ὑπὸ τοῦ νέου βουλγαρικοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Πρὸς τούτοις οἱ ὑπήκοοι Ἕλληνες ἐμίσουν τοὺς Φράγκους καὶ καμμίαν ἠθικὴν ἢ ὑλικὴν δύναμιν δὲν παρεῖχον εἰς αὐτούς.

Τὸ μῖσος δὲ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Φράγκων ἦτο τόσον σφοδρόν, ὥστε δὲν ἐδίστασαν οὗτοι νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν τότε τσάρον τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτην καὶ νὰ ὑποσχεθοῦν νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς βασιλέα Ῥωμαίων (δηλαδὴ Ἑλλήνων) καὶ Βουλγάρων ὑπὸ τὸν ὄρον·ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς Φράγκους κατακτητῆς. Εὐθύς μετὰ τοῦτο ἐπανεστάτησαν καὶ κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Βαλδουῖνος ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωαννίτης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην καὶ πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως κατετρόπωσε τοὺς Φράγκους. Ὁ Βαλδουῖνος συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεκρεουργήθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἀλλὰ τώρα ὁ ἄπιστος τσάρος τῶν Βουλγάρων ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ χιλιάδας ἐξ αὐτῶν ἠχμαλώτισε καὶ ἐξηνδραπόδισε, γενόμενος ἀπὸ βασιλέως Ῥωμαίων Ῥωμαιοκτόνος.

Μετὰ τὸν Βαλδουῖνον ἦρξαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τέσσαρες Λατῖνοι αὐτοκράτορες, ὁ Ἐρρίκος, ἀδελφὸς τοῦ Βαλδουίνου, ὅστις μόνος ἐδείχθη πρῶτος καὶ εὐμενὴς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ

ἴληνων ὁ ἄρχων Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου καὶ δούξ Λευκάδος Κάρολος Ἀ' Τόκκος. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἡπειρος, μετ' αὐτῆς δὲ ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ νότιος Ἀλβανία περιήλθον εἰς τὸν οἶκον τῶν Τόκκων, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ ἀφῆρέθησαν αἱ χῶραι αὗται κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

μετὰ δύο ἄλλους ὁ Βαλδουῖνος Β', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

**5. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ
Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου.**

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου Λασκάρεως Μιχαὴλ Παλαιολόγος ταχέως ἔγινε συμβασιλεὺς αὐτοῦ καὶ ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως καὶ τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη. Καὶ πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἐταπείνωσε τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β', ὅστις ἐφιλοτιμεῖτο ν' ἀνακτήσῃ αὐτὸς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ αὐτὸν πολλὰ μέρη τῆς νοτίου Μακεδονίας. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔλαβε μέρος καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Μιχαὴλ Β' Γουλιέλμος Βίλλαρδουῖνος, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, ὅστις καὶ ἠχμαλωτίσθη. Ὁ Βίλλαρδουῖνος ἔμεινε τρία ἔτη αἰχμάλωτος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Τέλος ἀπελευθρώθη τὸ 1262, ἀφοῦ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὰ ὄχυρά φρούρια τῆς Μαΐνης, (Μάνης), τῆς Μονεμβασίας, τὸ Γεράκι (ἀρχαίας Γερώνθρας) καὶ τὸν νεόκτιστον Μυστράν.

Μετὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Θράκην καὶ κατέλαβε τὴν Σηλύβριαν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰς πόλεις καὶ οὕτω περιώρισε τὴν φραγκικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται ὅπως ἐπιτεθῆ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλλὰ πρὸ τούτου ἤθελε νὰ προλάβῃ πάντα ἀντιπερισπασμὸν ἐκ μέρους τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β' καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων. Διὰ τοῦτο ἔπεμψε εἰς τὴν Θράκην τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ μικρᾶς δυνάμεως. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Παλαιολόγος παρήγγειλεν εἰς τὸν Στρατηγόπουλον νὰ διέλθῃ διὰ τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἐμβάλῃ εἰς ἀνησυχίαν καὶ φόβον τοὺς ἐν αὐτῇ Λατίνους.

Ὅταν ὁ Στρατηγόπουλος ἀπεβιβάσθῃ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὄχθην τῆς Προποντίδος καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν Σηλύβριαν, ἔμαθεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἔρημος στρατιωτῶν, διότι οἱ Λατῖνοι μεθ' ὅλης τῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως εἶχον ἐκστρατεύσει ἐναντίον

μιᾶς μικρᾶς νήσου, τῆς Δαφνουσίας, ἣ ὁποία ἔκειτο ὄχι μακρὰν. Ὁ Στρατηγόπουλος ἐπλησίασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ συνεννοηθεὶς μὲ τοὺς ἐν αὐτῇ εἰσήγαγεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ τινος ὑπογείου εἰσόδου πεντήκοντα ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἐκυρίευσαν μίαν τῶν πυλῶν καὶ ἤνοιξαν αὐτήν. Ὁ Στρατηγόπουλος εἰσήλασεν ἀμέσως μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων κατέλαβεν εὐκόλως τὴν πόλιν (26 Ἰουλίου 1261). Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ ἔδραπέτευσεν εἰς Εὐρώπην.

Ἡ εἶδησις ὅτι ἀνεκτήθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου ἐπροξένησε μεγάλην χαρὰν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας, τὴν 15ην Αὐγούστου, ὁ Παλαιολόγος εἰσῆλθεν ἐν πομπῇ εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πρωτεύουσαν. Τοιοῦτοτρόπως ἀνωρθώθη τὸ πρὸ πενήκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτων καταλυθὲν ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' ἡ φραγκικὴ κυριαρχία διτηρήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

7. Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος (1261—1282)

Ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος ἐστέρφη ἐκ δευτέρου αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας· παραγκωνίσας δὲ καθ' ὀλοκληρίαν τὸν βασιλόπαιδα Ἰωάννην Λάσκαριν, ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς τελευταίας δυναστείας τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' οὔτε ὁ Μιχαὴλ οὔτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἠδυνήθησαν ν' ἀποδώσουν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος τὴν προτέραν ζωὴν αὐτοῦ. Περιορίζετο τότε τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, εἰς ὀλίγας νήσους καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν ἀσιατικὰς κτήσεις. Τὰ λοιπὰ μέρη κατεῖχον οἱ Φράγκοι, οἱ Ἐνετοὶ καὶ ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου. Μέγα δὲ ἐπίσης μέρος κατεῖχον καὶ οἱ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι. Καὶ ὁ αὐτοκρατορικὸς οἶκος τῶν Κομνηνῶν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ἠρνεῖτο ἐκ ζηλοτυπίας ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Παλαιολόγον ὡς νόμιμον κύριον τοῦ Βυζαντίου. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ὁ Κάρολος, δούξ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδηγαυίας, ἀφοῦ κατέλαβε τὸ Νορμανδικὸν βασίλειον τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, ἠγόρασε ἀντὶ χρημάτων ἀπὸ τὸν ἔκπτωτον Βαλδουῖνον Β΄ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματα τούτου καὶ παρεσκεύαζε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀντὶ νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους, τόσον πολὺ ἐφοβήθη ἐκ τοῦ κινδύνου τοῦ προερχομένου ἀπὸ τὸν Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυόν, ὥστε πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Πάπαν περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν· πέμψας δὲ πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Λουγδούμφῳ (σημερινῇ Λυὸν) συγκροτηθεῖσαν σύνοδον (1274) παρεδέχθη τὰ δόγματα τῶν Λατίνων καὶ ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηγέροθῃσαν καὶ ἐματαίωσαν τὴν ἔνωσιν ταύτην τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ὁ δὲ ἀπὸ δυσμῶν κίνδυνος ἀπεσοβήθη, διότι τὴν 30 Μαρτίου 1282 κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα ἐξερράγη εἰς τὴν Σικελίαν μεγάλη ἐπανάστασις κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐσφάγησαν καθ' ὅλην τὴν νῆσον εἴκοσι χιλιάδες Γάλλοι. Τὸ γεγονός τοῦτο ὀνομάζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ *Σικελικὸς ἑσπερινός*. Ὀλίγον μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἀπέθανεν ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός. Κατὰ δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ἄλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἀπεσοβεῖτο ὁ ἀπὸ δυσμῶν κίνδυνος, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐνεκυμονεῖτο νέος φοβερός κίνδυνος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδημιουργεῖτο, ἀφανῶς ἐν ἀρχῇ, τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἡμέραν τινὰ ἔμελλον νὰ καταλύσουν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

8. Ἡ γένεσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ.

Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν ὁμοεθνίαν μὲ τοὺς Σελδζουκίδας Τούρκους, κατόκουν δὲ τὸ πάλαι τὰς πέραν τοῦ Ὠξοῦ τουρκικὰς χώρας. Εἷς Τούρκος φύλαρχος, ὀνόματι Σουλεϊμάν, μετενάστευσε μὲ τὴν φυλὴν του εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ὠξοῦ περσικὰς χώρας καὶ εἰσῆλθεν ὡς μισθοφόρος εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Χοβαρσσημακοῦ κράτους τῆς Περσίας. Ὅταν δὲ οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ Χοβαρσσημακὸν κράτος, ὁ Σουλεϊμάν ἔφυγε μὲ τὴν φυλὴν του εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Μετὰ τινὰ ἔτη ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ἀλλ' ἐνῶ διέβαινε τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ἐπνίγη. Οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ διαμοίρασαντες τὰ σίφη, ἅτινα ἠκολούθουν τὸν πατέρα των, ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐζήτησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν. Ἄλλ' εἷς μόνον ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Σουλεϊμάν μνη-

μονεύεται, ὁ Ἐρτογορούλ. Οὗτος μὲ τοὺς ὀλίγους ὀπαδοὺς του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν μόνον τετρακόσιοι ἵππεις, ἦλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Σελδζουκίδῃ σουλτάνῳ τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδίν Α'. Βοηθήσας δὲ τὸν Ἀλαεδίν ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Μογγόλων καὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἀγῶνάς του, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ εἰς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του ὡς τιμᾶριον μικρὰν τινα χώραν εἰς τὰ μεθόρια τοῦ Σελδζουκικοῦ καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πλησίον τῆς Βιθυνίας παρὰ τὸ Δορύλαιον (σημερινὸν Ἐσκῆ Σελήρη). Ἡ μικρὰ αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ὡς πύρην τοῦ μέλλοντος ἀχανοῦς Ὀθωμανικοῦ κράτους. Εἰς αὐτὴν συνέρρεον ἐκ τῶν πέριξ πλείστοι Σελδζουκίδαι Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ἀκόμη ἀρνησίθρησκοι, δελεαζόμενοι μὲ δῶρα, μὲ ἀμοιβὰς καὶ μὲ ἀξιώματα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρτογορούλ Ὀθωμὰν ἢ Ὀσμὰν (1281—1326) ἐξείπτεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ὅρια τῆς μικρᾶς του ἐπικρατείας πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιθυνίας. Ὄταν δὲ τὸ Σελδζουκικὸν κράτος τοῦ Ἰκονίου κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Ὀθωμὰν ἢ Ὀσμὰν ἀπὸ ὑποτελοῦς ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡγεμὸν καὶ ἔγινεν ἀρχηγέτης τῶν ἔξ αὐτοῦ ὀνομασθέντων Ὀθωμανῶν ἢ Ὀσμανιδῶν.

9. Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος.

Ὁ Ἀνδρόνικος Β' (1282—1327) διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Μιχαὴλ Παλαιολόγον ἀπέρριψε τὰ δόγματα τῶν Λατίνων, τὰ ὁποῖα ὁ πατὴρ του εἶχε παραδεχθῆ, καὶ τοιουτοτρόπως ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπειτα δὲ πρὸς ἀπώκρουσιν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων, καὶ μάλιστα τῶν Ὀθωμανῶν, ἐμίσθωσε ξένους Ἰσπανοὺς τυχοδιώκτας, τοὺς λεγομένους Καταλώνιους, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Δεφλῶρ. Ἀλλ' οἱ Καταλώνιοι οὗτοι ἀπέβησαν ἢ μίστιξ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας προωρίσθησαν νὰ ὑπερασπίσων κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀντὶ νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Τούρκων, ἐλήστευσαν τοὺς Ἕλληνας. Ἐπειτα δ' ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐσκήνωσαν εἰς τὴν Καλλίπολιν.

Φορευθέντος δὲ τοῦ Δεφλῶρ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλόπαιδος Μιχαὴλ, τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ του εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα, οἱ Καταλώνιοι ἐξηγριώθησαν καὶ ἐλεηλάτησαν φρικωδῶς ὅλην τὴν Θράκην. Ἀκολούθως εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσα-

λίαν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος· Ἀφοῦ δὲ κατετρόπωσαν πλησίον τῆς Κωπαίδος τὸν δουκά Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν Οὐάλτερον Βριένιον, ἔγιναν κύριοι τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας καὶ διεμοίρασαν τὰς χώρας ταύτας μεταξύ των. Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη (1385) ὁ ἰσχυρὸς δυνάστης τῆς Κορινθίας Νέριος Ἀτζαϊώλης εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐξεδίωξεν ἕξ αὐτῆς τοὺς Καταλωνίους καὶ ἔγινε κύριος τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν.

Καὶ ἄλλα κακὰ ὑπέστη τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Β'. Ὁ υἱὸς τοῦ Στεφάνου Νεμάνια, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Νεμανιδῶν εἰς τὴν Σερβίαν, Στέφανος Οὔρσεϊς Β' ἀνηγορεύθη τὸ 1282 *κράλης* ἤτοι βασιλεὺς τῆς Σερβίας. Ὁ Στέφανος Οὔρσεϊς Β' κατέλαβε τὴν βόρειον Μακεδονίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του τὰ Σκόπια. Καὶ τὸ παραδοξότερον εἶνε ὅτι λαβὼν τετάρτην σύζυγον τὸ ὀκταετὲς θυγάτριον τοῦ Ἀνδρονίκου Β' κατώρθωσεν ὥστε αἱ ἀρπαγεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ ἑλληνικαὶ χώραι ν' ἀναγνωρισθοῦν ὡς νόμιμος προικοδοτῆσις τῆς Παλαιολογίνης συζύγου του. Ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται κατέλαβον τὴν Ῥόδον καὶ ἴδρυσαν εἰς αὐτὴν ἴδιον κράτος, τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι τοῦ 1522, ὁπότε ἡ Ῥόδος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τὸ Βυζαντινὸν κράτος κατετρόχετο καὶ ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Μιχαὴλ ἀπέθανε καὶ ἀφῆκεν υἱὸν ὀνόματι Ἀνδρόνικον. Τοῦτον ὁ πάππος του Ἀνδρόνικος Β' κατέστησε συμβασιλέα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάππος καὶ ἔγγονος περιήλθον εἰς ἔριδας. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' παρακινούμενος καὶ χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου συγγενοῦς του Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἤρchiσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ πάππου του. Οὕτω τὸ κράτος διηρέθη εἰς δύο, ἑκάτερος δὲ τῶν αυτοκρατόρων εἶχε συμμάχους τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ὁμῶς καὶ οἱ δύο εἰργάζοντο διὰ τὸ ἰδικόν των συμφέρον. Τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Β' ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε.

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ὄλην ἀρχὴν, ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Καντακουζηνόν, αὐτὸς δὲ ἠσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὴν Μικρᾶν Ἀσίαν κατέλαβον διὰ πολιορκίας τὴν

Προῦσαν τῆς Βιθυνίας καὶ κατέστησαν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των. Ὁρμώμενοι δ' ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τὸν νέον σουλτᾶνον Ὁρχάν, υἱὸν τοῦ Ὁθωμάν, ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Βιθυνίας καὶ ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομὰς των μέχρι τῶν ὄχθῶν τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Ὁρχάν ὠργάνωσε πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὸ Ὁθωμανικὸν κράτος καὶ συνέστησε τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ εἴπωμεν κατωτέρω.

10 Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341—1391).—Ἰωάννης Σ' Καντακουζηνός (1341—1455).—Ἐπέκτασις τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὰς χώρας.

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἀποθανὼν ἀφήκε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἔννεα-ετῆ υἱὸν του Ἰωάννην Ε', ἐπίτροπον δὲ διὰ διαθήκης κατέστησε τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν. Ἀλλὰ τὴν ἐπίτροπειάν ἤθελε καὶ ἡ φίλαρχος βασιλομήτωρ Ἄννα καὶ πέριξ αὐτῆς συνετάχθησαν ὅλοι ὅσοι ἀντεπολιτεύοντο τὸν Καντακουζηνόν. Ὁ Καντακουζηνός, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῆς κράλης τῆς Σερβίας, τοῦ ὀνομαστοτάτου Στεφάνου Δουσάν, μετέβη εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὄχυρον φρουριον τῆς Θράκης, καὶ ἐκεῖ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα. Κατόπιν τούτου ἐξεργάγη μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς Ἄννης ἐμφύλιος πόλεμος. Καὶ τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη συνεμάχουν ἑναλλάξ μετὸς διαφόρους ἐχθροὺς τοῦ κράτους Τούρκους, Βουλγάρους, Σέρβους πρὸς ὄφελος πραγματικὸν ὄχι ἑαυτῶν ἀλλὰ τῶν συμμάχων.

Διαρχοῦντος τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου, ὁ κράλης τῆς Σερβίας Στέφανος Δουσάν κατέλαβεν ὅλην τὴν Μακεδονίαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἑπειρον καὶ ἐστέφθη εἰς τὰ Σκόπια ὡς τσάρος Σέρβων ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων, ἴδρυσεν δὲ τὸ πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπέκ. Ὁ Δουσάν ἠτοιμάζετο καὶ καταλάβῃ καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβεν, ἀποθανὼν τὸ 1355. Ἐξ ἄλλου οἱ Ὁθωμανοὶ κατέλαβον πάσας τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς κτήσεις ἐκτὸς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Φιλαδελφείας.

Ὁ Καντακουζηνός, διὰ νὰ προσελκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του τὸν σουλτᾶνον Ὁρχάν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν δεκατριετῆ θυγατέρα του Θεοδώραν. Μετὰ ἕξαετῆ δὲ αἰματηρὸν ἀγῶνα ὑπερίσχυσεν ὁ Καντακουζηνός διὰ τῆς βοηθείας τοῦ γαμβροῦ του Ὁρχάν καὶ εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐμοίρασεν ὁμῶς τὴν ἀρχὴν μετὸν

Ἰωάννην Ε΄ Παλαιολόγον. Ἄλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἔπαυσαν αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ ἔριδες. Ἐνεκα τούτου ὁ Καντακουζηνὸς καταληφθεὶς ὑπὸ ἀηδίας παρήτησε τὴν ἀρχὴν καὶ εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον (1355). Οὕτω δὲ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Ε΄.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ὀθωμανοὶ ἔβαλον πόδα καὶ ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους. Ὁ Ὄρχαν κατέλαβεν ξεῖφόδου τὴν Καλλίπολιν, ἣτις ἦτο ἡ κλεῖς τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ υἱὸς καὶ διαδόχος τοῦ Ὄρχαν Μουράτ Α΄ ὁρμώμενος ἐκ τῆς Καλλιπόλεως προὐχώρησε πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Θρακίας καὶ κατέλαβε τὸ ὄχυρὸν φρούριον Διδυμότειχον· ἔπειτα ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους· ἐκυρίευσεν προσέτι τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ὅλην τὴν βόρειον Θρακίαν.

Ὁ Ἰωάννης Ε΄, ἐννοήσας ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιπαραταχθῆναι πρὸς τὸν Μουράτ, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Δύσεως. Μετέβη λοιπὸν εἰς τὴν Ῥώμην τὸ 1369 καὶ ἐνώπιον τοῦ Πάπα καὶ ὅλων τοῦ ῥωμαϊκοῦ κλήρου ἐξώμοσε τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πάπας Οὐρβανὸς Ε΄ ὡς ἀμοιβὴν τοῦ ἔδωκεν ἐὺλογίας καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ἀφοῦ δὲ ὁ δυστυχὴς αὐτοκράτωρ περιῆλθε τὰς αὐλὰς τούτων μάτην ζητῶν βοήθειαν, ἐπανῆλθεν ἐπὶ τέλους εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄπρακτος· ἠναγκάσθη δὲ τότε νὰ συνομολογήτῃ ἐξευτελιστικὴν εἰρήνην πρὸς τὸν Μουράτ, ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώνη εἰς αὐτὸν ἐτησίως φόρον ὑποτελείας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μουράτ κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας Λάζαρον καὶ Σισμάν. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Σισμάν ἐπαναστάτησεν. Ἀμέσως τότε ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν κατέλαβεν ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ὁ Σισμάν ἠχμαλωτίσθη καὶ ἡ Βουλγαρία ἔγινεν ὅλη Ὀθωμανικὴ ἐπαρχία (1388). Οὕτω κατελύθη ἀδόξως τὸ βουλγαρικὸν κράτος.

Ἡ τοιαύτη πρόοδος τῶν Ὀθωμανῶν πρὸς τὸν Δουνάβιν ἐνέβαλεν εἰς φόβον τοὺς πέριξ κατοικοῦντας χριστιανικοὺς λαοὺς, Βοσνίους, Κροάτας, Βλάχους, Πολωνοὺς, Οὐγγρους. Ὄθεν ἠνώθησαν πάντες οὗτοι μὲ τὺς Σέρβους ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ τῶν ἠνωμένων τούτων ἐχθρῶν ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως ὁ Μουράτ καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1389). Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μουράτ μικρὸν μετὰ τὴν μάχην

έδολοφονήθη υπό τινος τολμηροῦ Σέρβου, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ.

11. Μανουήλ Β' καὶ Βαγιαζήτ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Ε' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουήλ, ~~ὅταν~~ εὗρισκετο εἰς τὴν Προῦσαν ὡς ὄμηρος τοῦ Βαγιαζήτ, ~~δραπέτευσε~~ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν.

Ὁ Βαγιαζήτ, ὅταν ἔμαθε τὴν φυγὴν τοῦ Μανουήλ, ~~ἀπεβίβη~~ καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ δῆς, ἦτοι Μωαμεθανὸς δικαστής, διὰ νὰ λύῃ τὰς μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων διαφοράς, προσέει δὲ νὰ κτισθῇ τζαμίον, διὰ νὰ ~~τελοῦν~~ εἰς αὐτὸ οἱ Μουσουλμάνοι τὰ τῆς λατρείας των. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μανουήλ δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ σουλτάνου, ὁ Βαγιαζήτ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ~~διαρκῶς~~ με στρατὸν ἐπιτηρητικόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεχείρησεν ἄλλας ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ἠπεύλει δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Οὐγγαρίαν.

Ἡ ἀκατάσχετος αὐτῆ πρὸς τὰ πρόσω ὁρμὴ τοῦ Βαγιαζήτ ἐπέβαλεν εἰς φόβον μερικοὺς ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυναστῶν. Ὁθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμουῦνδος τὸ 1396 ἐστράτευσε ~~κατὰ~~ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως με ἐξήκοντα χιλιάδας ἄνδρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ πολλοὶ Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι, εἰσβαλὼν δὲ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπολιόρησε τὴν Νικόπολιν. Ὁ Βαγιαζήτ ~~ἐπέσχετο~~ κατ' αὐτοῦ με ἑκατὸν χιλιάδας στρατοῦ. Παρὰ τὴν Νικόπολιν ~~συν~~ ἀπίεται μάχη κρατερὰ (1396), καθ' ἣν οἱ Χριστιανοὶ ~~κατετροπ~~ θησαν. Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Ὀθωμανῶν ἐνέπνεε τρόμον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τὸ τρόπαιον τοῦτο τοῦ Βαγιαζήτ τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ὁ Μανουήλ ἐπρόφθασε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὸν ἐλαττολούμενον κίνδυνον, ἀναδείξας ὡς συμβασιλέα τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην, τὸν ὁποῖον ἐπροστάτευεν ὁ Βαγιαζήτ. Μετὰ τοῦτο ὁ Μανουήλ ἀνεχώρησεν εἰς Εὐρώπην διὰ νὰ ζητήσῃ βοηθείας παρὰ τῶν ~~χρ~~ιστιανῶν ἡγεμόνων αὐτῆς.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μανουήλ ὁ Βαγιαζήτ ἀνεγνώρισεν
Ν. Βραχνοῦ. Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ

ὡς αὐτοκράτορα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἰωάννην Ζ', τὸν ὁποῖον ὑπέβαλεν εἰς ἐξευτελισμούς. Ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ πληρώνη μεγαλύτερον φόρον, προσέτι δὲ νὰ συναινέσῃ νὰ κτισθῇ τζαμίον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐδρεύῃ εἰς αὐτὴν καθῆς. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ὁ Βαγιαζήτ μεταβαλὼν γνώμην ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἠρηθῆ, ὁ Βαγιαζήτ προσέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1400. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Βαγιαζήτ ἐπολιόρκει τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ περιβόητος ἡγεμὼν τῶν Μογγόλων Ταμερλᾶνος εἰσέβαλε μὲ ὀκτακοσίας χιλιάδας στρατὸν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπεχείρησε ν' ἀνατρέψῃ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος. Ὁ Βαγιαζήτ ἔσπευσε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀσίαν κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀντιπάλου. Ἀλλ' εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἄγκυραν τῆς Φρυγίας συγκροτηθεῖσαν μεγάλην μάχην (1402) ὁ Βαγιαζήτ κατετροπώθη καὶ ἠχμαλωτίσθη. Μετὰ ταῦτα ὁ Ταμερλᾶνος, ἀφοῦ διέσχισεν ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μὲ τὰ ἄγρια σίφη του καὶ προξένησεν εἰς αὐτὴν φοβερωτάτας καταστροφάς, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, φέρων μαζί του καὶ τὸν Βαγιαζήτ αἰχμάλωτον, ὅστις καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ὁ Μανουήλ, ὅστις περιεφέρετο εἰς τὴν Εὐρώπην μάτην ζητῶν ἐπικουρίας, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν βασιλείαν ἐξώρισεν εἰς Λῆμνον τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἰωάννην Ζ' καὶ κατέλυσε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τζαμίον καὶ δικαστήριον τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ ἐξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὅστις διήρκεσε δέκα ἔτη καὶ ἐπέφερε τὴν παροδικὴν διάλυσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τέλος ὁ Μωάμεθ κατέβαλε πάντας τοὺς ἀδελφούς του καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (1414). Μετὰ τοῦ Μωάμεθ Α' ὁ Μανουήλ ἔζησεν ἐν ἀρμονίᾳ.

Τὸν Μωάμεθ Α' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μουράτ Β'. Οὗτος περιῆλθεν ἀμέσως εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Μανουήλ· δι' ὃ καὶ ἐπολιόρκει τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ μεγάλας δυνάμεις. Ὁ Μανουήλ δι' ἀδράς δαπάνης ἔπεισεν ἓνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μουράτ νὰ στασιάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Μουράτ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ στασιάσαντος ἀδελφοῦ του. Καὶ κατέβαλε μὲν αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἐπανάλαβε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

12. Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ τέσσαρα ὄχυρά φρούρια τῆς Μαΐνης, τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Γερακίου καὶ τοῦ Μυστρᾶ, τὰ ὁποῖα παρεχώρησεν ὁ Γουλιέλμος Βιλαρδουῖνος εἰς τὸν Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγον (ἴδ. σελ. 10), ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα κράτους ἑλληνικοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ὠνομάσθη «*δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου*». Πρῶτος δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ἐστάλη τὸ 1348 ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱὸς Μανουὴλ. Ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς ἐδρεῦον εἰς τὸν Μυστρᾶν διώκησε μὲ πολλὴν σύνεσιν τὸ δεσποτᾶτον καὶ ἐνίσχυσε τὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ δεχθεὶς τὴν ἐγκατάστασιν εἰς αὐτὸ Ἀλβανῶν ἀποίκων, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν λαμπροὶ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι.

Τὸν Μανουὴλ Καντακουζηνὸν ἀποθανόντα τὸ 1380 διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ματθαῖος, τὸν δὲ Ματθαῖον τὸ 1384 ὁ νεώτερος ἀδελφὸς Δημήτριος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὸ δεσποτᾶτόν του ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείαν, ὁ αυτοκράτωρ Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος καθήρεσεν αὐτὸν καὶ ἀπέστειλε δεσπότην τῆς Πελοποννήσου τὸν τρίτοτοκον υἱὸν του Θεόδωρον μὲ ἐπαρκῆ στρατιωτικὴν δύναμιν. Οὕτω τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου περιῆλθεν εἰς τοὺς Παλαιολόγους. Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δεσποτῶν ἤρχισεν ἡ ἀναγέννησις τῆς Πελοποννήσου. Ὅπως ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνός, οὕτω καὶ ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος ἐδέχθη εἰς τὸ δεσποτᾶτόν του νέους ἀποίκους Ἀλβανούς, ἐπεξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν του περιλαβὼν εἰς τὸ δεσποτᾶτόν του τὰ Καλάβρυτα καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Τοῦ Θεωδώρου Α΄ ἀποθανόντος ἄπαιδος, τὸ δεσποτᾶτον περιῆλθεν εἰς τὸν αυτοκράτορα Μανουὴλ Παλαιολόγον, ὅστις ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τούτου εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν του Θεόδωρον Β΄. Ὁ Μανουὴλ τρεῖς φορές μετέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἑλληνικὸν δεσποτᾶτον καὶ ὠφέλησεν αὐτὸ μὲ τὰς συμβουλὰς του. Τῇ συμβουλῇ τοῦ Μανουὴλ ὠκοδομήθη ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τὰς τουρκικὰς ἐπιδρομὰς. Τὸ τεῖχος ἐξετείνετο ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην καὶ εἶχεν ἐκ διαλειμμάτων 150 πύργους καὶ εἰς τὰ ἄκρα δύο ὄχυρά φρούρια.

Ὁ Μυστρᾶς κατέστη κέντρον τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν καὶ τῆς τέχνης. Ἐκεῖ ἤκμασεν ὁ περίφημος φιλόσοφος Γεώργιος Γεμιστός,

ὁ ὁποῖος ἡσχολεῖτο ἐν μέρει μὲν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν δικαστικῶν καθηκόντων, τὰ ὁποῖα εἶχε περιβληθῆ, ἐν μέρει δὲ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Εἰς τὸν Μυστραῖν οἱ Παλαιολόγοι εἶχον ἀνεγείρει μὲ πλίνθους πολυχρώμους ἐκκλησίας καὶ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα σφύζονται μέχρι σήμερον καὶ τὰ ὁποῖα διδάσκουν ὅτι καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐτηροῦντο αἱ παραδόσεις τῆς ἀκμῆς.

13. Ἰωάννης Η' (1425-1449) καὶ Μουράτ Β'.

Τὸν Μανουὴλ ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Η'. Ὁ Ἰωάννης Η' ἀπεφάσισε μὲ πᾶσαν θυσίαν νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν σουλτᾶνον. Ὄθεν παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐκτὸς τῶν πόλεων Σηλυβρίας καὶ Δέρκων. Διαρκούσης δὲ τῆς εἰρήνης ταύτης οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωάννου Η' Θωμᾶς καὶ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος κατώρθωσαν νὰ ἀνακτήσουν ἀπὸ τοὺς Φράγκους ὅλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον ἐκτὸς τῶν πόλεων Μεθώνης, Κορώνης, Ναυπλίου καὶ Ἄργους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ὁ Μουράτ Β' ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην (1430), τὴν ὁποίαν ἀπὸ τινων ἐτῶν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί, ὡσαύτως ἐκυρίευσεν καὶ τὰ Ἰωάννινα (1431), ἅτινα κατεῖχον οἱ Φράγκοι.

Ὁ Ἰωάννης Η', προβλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον ἀπὸ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, ἠθέλησεν νὰ ὠφεληθῆ ἐκ τῆς προσκαιροῦ ἐκείνης εἰρήνης. Ὄθεν παρέλαβε τὸν πατριάρχη Ἰωσήφ καὶ πολλοὺς ἄλλους κληρικοὺς καὶ λογίους καὶ μετέβη εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συγκροτηθεῖσαν πολυθρόνητον σύνοδον (1439). Μετὰ πολλὰς δὲ ἐν αὐτῇ συζητήσεις ἀπεφασίσθη ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνετάχθη τὸ πρακτικὸν τῆς ἐνώσεως, τὸ ὁποῖον καλεῖται **Ὁρος**, καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Μόνος ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός ἐπολέμησεν εἰς τὴν σύνοδον σθεναρῶς τὴν ἔνωσιν καὶ ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ τὸ πρακτικὸν τῆς ἐνώσεως· ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωσήφ ἀπέθανε προτοῦ ὑπογραφεῖν ὁ Ὁρος.

Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἐνώσεως ὁ Πάπας ἀνέλαβεν νὰ προτρέψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ πέμπουν βοήθειαν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἀκολουθία του ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, γενικὴ κατακραυγὴ

ἐξηγέρθη. Τοιούτοτρόπως ἢ κατὰ τύπον γενομένη ἔνωσις τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ἐκινδύνευε νὰ ἐπιφέρῃ τὸ σχίσμα εἰς αὐτὴν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν μεταξύ τῶν καλουμένων ἐνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς Δύσεως σταλεῖσα βοήθεια εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λαδίσλαος Γ' καὶ ὁ ἡρωϊκὸς αὐτοῦ στρατηγὸς Οὐνυάδης, μεγιστὰν τῆς Τρανουλβανίας, ἐξεστράτευσαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Πάπα ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ μετὰ διαφόρους τροπὰς τοῦ πολέμου ἐνικήθησαν ἐπὶ τέλος ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Μουράτ Β' ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὴν Βάρναν τὸ 1444.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Μουράτ Β' εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ὅλην ἐκυβέρνηα ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὡς δεσπότης, ἐδρεύων εἰς τὸν Μυστράν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀντέστη γενναίως ὀπισθεν τοῦ τείχους τοῦ Ἰσθμοῦ· ἀλλὰ μετὰ ἐπταήμερον πολιορκίαν ὁ Μουράτ ἐκυρίευσε τὸ τεῖχος καὶ προελάσας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου ἠνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον νὰ γίνῃ ὑποτελεῆς εἰς αὐτόν.

14. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Τὸν Ἰωάννην Η' Παλαιολόγον ἀποθανόντα τὸ 1449 διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐκυβέρνηα τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν προσωνομίαν δεσπότην. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦτο ἡρωϊκὸς κατὰ τὸ φρόνημα, εὐσεβὴς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μεγαλόψυχος πρὸς τοὺς ὑπηκόους του. Ἀφήσας τὸ δεσποτάτον του εἰς τοὺς ἀδελφούς του Δημήτριον καὶ Θωμᾶν ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1449 καὶ περιεβλήθη τὸ στέμμα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Εὐρίσκετο δὲ τότε ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμὴν. Μόλις εἶχεν ἑκατὸν χιλιάδας κατοίκων, ἐνῶ ἄλλοτε εἶχεν ὀκτακοσίας χιλιάδας. Αἱ ὅλαι πρόσοδοι τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων ἀνῆρχοντο εἰς τρία ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἐνῶ ἄλλοτε τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσέπραττεν ἀπὸ μόνῃν τὴν Κωνσταντινούπολιν πεντακόσια περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν. Καὶ ἐνῶ ἄλλοτε πολυάριθμοι στόλοι ἐναυλόχουν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, τότε μόνον δέκα σκάφη ἀπετέλουν τὸν στόλον τοῦ Βυζαντίου.

Μετὰ δύο ἔτη, ἦτοι τὸ 1451, ἀνέβη εἰς τὸν ὀθωμανικὸν θρόνον ὁ Μωάμεθ Β', ἡλικίας εἴκοσι δύο ἐτῶν. Οὗτος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διε-

νοήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ παρασκευάζεται δραστηρίως. Ὁ Κωνσταντῖνος βλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον δὲν ἔμεινεν ἀργός, ἀλλ' ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ νὰ εἰσάγῃ τροφάς, συγχρόνως δὲ διεπραγματεύετο καὶ

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

πρὸς τὸν Πάπαν καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας περὶ ἀποστολῆς βοηθείας. Ἄλλ' ἀνάξια λόγου βοήθειαι ἐστάλησαν. Σπουδαιότερα ὅπωςδήποτε ἐπικουρία ἦτο ἡ τοῦ Ἰουστινιάνη, ὅστις ἦλθεν ἐκ Γενούης ὡς ιδιώτης ἔχων δύο πλοῖα καὶ τέτρακοσίους ἄνδρας. Τοῦτον ὁ Κωνσταντῖνος διώρισεν ἀρχηγὸν τῆς ἀμύνης.

Ὁ Μωάμεθ, χωρὶς νὰ κηρύξῃ ἐπισήμως τὸν πόλεμον, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 μετὰ διακοσίων ἐξήκοντα χιλιάδων στρατοῦ καὶ τετρακοσίων πλοίων καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπέ-

ναντι τῶν κολοσσιαίων τούτων δυνάμεων τοῦ Μωάμεθ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε παρὰ μόνον πέντε χιλιάδας Ἑλληνας καὶ δύο χιλιάδας ξένους, καὶ τούτους ὄχι εἰλικρινεῖς.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε πεντήκοντα δύο ἡμέρας, πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τοῦ Μωάμεθ, ὅπως κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἀπέβησαν μάταιαι. Ἡ Κωνσταντινούπολις περιεβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ ὑπὲρ τάφρου. Μόνον ἀπὸ τὸν λιμένα ἦτο μᾶλλον εὐπρόσβλητος. Ἄλλ' ἡ εἴσοδος τοῦ Κερατίου κόλπου ἐφράσσετο διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, τὴν τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασπᾶσουν. Ὁ Μωάμεθ τότε διενόηθη νὰ μεταφέρῃ τὰ πλοῖά του κατὰ γῆς ἀπὸ τὸν Βόσπο-

ρον εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Ἐκ συνεννοήσεως λοιπὸν μὲ τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὸν Γαλατῶν Γενοῦτας ἐκαθαρίσθη τὸ μεταξὺ διάστημα ἀπὸ τοὺς θάμνους καὶ ἀπὸ τὰ δενδρύλλια, ἐστρώθη μὲ σανίδας ἀλειμμένας μὲ λιπαρὰς οὐσίας, καὶ ταχέως ἐσύρθησαν ἐβδομήκοντα πλοῖα.

Πρὶν ἐπιχειρήσῃ γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον ὁ Μωάμεθ ἐμήνυσε διὰ κήρυκος εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ μὲ τὴν ἀκολουθίαν του εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀνενόχλητος καὶ νὰ ἄρχῃ εἰς αὐτὴν ὡς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος. Ἄλλ' ὁ μεγαλόφρων Κωνσταντῖνος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Μωάμεθ τότε ἀνήγγειλεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του τὴν ἐπιχειρῆσιν γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως, ἥτις ἔμελλε νὰ γίνῃ τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου.

Τὴν προτεραίαν ὁ Κωνσταντῖνος μαθὼν τὴν μελετωμένην ἔφοδον μετέβη καὶ ἤκουσε τὴν τελευταίαν λειτουργίαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐπειτα προσεκάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ ἀπηύθυνε πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὑστάτους λόγους, συνιστῶν νὰ ὑπερασπίσων μέχρις ἐσχάτων τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ἥτις ἦτο ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἐλπίς πάντων τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τοῦτο δὲ ἦλθεν εἰς τὸν τόπον τοῦ καθήκοντος.

Ἦτο ἑσπέρα τῆς 28 Μαΐου. Ἄπλετος φωτοχυσία ἐφώτιζε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, φοβερὰ δὲ βοῆ ἀντήχει ἐν αὐτῷ. Δερβίσαι περιέτρεχον τὸ στρατόπεδον καὶ ἐκήρυττον ὅτι ὅσοι θὰ φονευθοῦν εἰς τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον, οὗτοι ὀλόσωμοι θὰ γενματίζων εἰς τὸν Παράδεισον ὁμοῦ μὲ τὸν Προφήτην. Ὅσοι δὲ ἐπιζήσουν θὰ γίνωνται πλουσιώτατοι. Περί τὸ μεσονύκτιον ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα καὶ ὁ θόρυβος κατέπαυσε, βαθεῖα δὲ σιγὴ ἐπεκράτησε καὶ οἱ ἄνδρες ἀνεπαύθησαν ὀλίγον.

Τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον (ἕξημέρωνεν ἡ 29 Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη) κρότος πυροβόλου, τοποθετημένου ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἔφοδου. Οἱ βάρβαροι μανιώδεις ἐφώρμων κατὰ τῶν ταχῶν καὶ προσεπύθον μὲ κλίμακας ν' ἀναβοῦν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες μετὰ καρτερίας καὶ παραδειγματικῆς γενναιότητος ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας καὶ κατεκρήμνιζον αὐτοὺς ἀπὸ τὰ τεῖχη. Ἀλλὰ περὶ τὰ ἕξημερῶματα ἀπροσδόκητον περιστατικὸν εἰσήγαγε τοὺς βαρβάρους εἰς

τὴν πόλιν. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν μικράν τινα ἀφανῆ πύλην, Κερ-
 αῖορταν καλουμένην, ἀφύλακτον. Δι' αὐτῆς εἰσῆλθον κατ' ἀρχὰς
 οἱ ἄγγοι, ἔπειτα πολλοί. Ἡ φωνὴ «Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν!» διέ-
 σπειρε τὸν τρόμον εἰς ἐκείνους, οὔτινες ἕως τότε ἀντεῖχον, ἐνῶ ἄλ-
 λοι Τοῦρκοι συγχρόνως μὲ κλίμακας κατώρθωσαν ν' ἀναρριχηθῶν
 εἰς τὰ τείχη. Ὁ Κωνσταντῖνος εὐρισκόμενος παρὰ τὴν πύλην τοῦ
 Ἁγίου Ῥωμανοῦ εἶδεν αἰφνης τὸν ἑαυτὸν του περικυκλωμένον.
 Κατὰ τὴν ὑστάτην ἐκείνην στιγμήν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς ὀδύνης
 ἡ αυτοκράτωρ ἀγωνίζεται ὡς ἦρωας καὶ ὡς ἔσχατος τῶν στρατιωτῶν
 καὶ πίπτει νεκρὸς ἐν μέσῳ ἀπείρων νεκρῶν. Οἱ Τοῦρκοι διασκορπι-
 σθέντες εἰς τὴν πόλιν ἔσφαζον καὶ μυρία ἄλλα ἀνοσιουργήματα
 διέπραττον.

Ὁ Μωάμεθ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ
 Επιτελείου του καὶ ὑπὸ ἀποσπάσματος γενιτσάρων, ἐξήτησε δὲ νὰ ἴδῃ
 τὸν νεκρὸν τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις ἀνεγνωρίσθη ἐν μέσῳ σωροῦ
 πτωμάτων ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ἀετοφόρων πεδίλων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ
 Κωνσταντίνου ἀπεκόπη καὶ ἐκαρφώθη εἰς ἓνα στύλον πρὸς ἐπίδειξιν.
 τὸ δὲ σῶμά του ἐδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς διὰ νὰ τὸ θάψουν. Ἄγνω-
 στον εἶναι ποῦ ἐτάφη ὁ Κωνσταντῖνος. Ἴσως εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁ-
 γίας Θεοδοσίας (Γκιουλ τζαμί), ὅστις ἐώρταζε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς
 ἐλώσεως. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντι-
 νουπόλεως καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, μεταβληθεῖσης
 εἰς τζαμίον, καὶ μὲ ποιήματα καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον.

Ὁ θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
 σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία τὸ Μέγα Μοναστήρι
 μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἐξῆντα δυὸ χαμπάνες,
 κάθε χαμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διᾶκος,
 νὰ μπῶντε στὸ Χερουβικό, νάβγῃ ὁ βασιλέας.
 Περιοτερά κατέβηκε ἀπὸ τὰ μεσ' οὐράνια.
 — Πάψετε τὸ Χερουβικό κ' ἄς χαμηλώσουν τ' Ἅγια!
 παπάδες πάψτε τὰ ἱερά καὶ σεῖς κερὰ ὀβυστήτε,
 γιατί' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ.
 Μόν' στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά ν' ἄρθουν τρία καράβια,
 τόνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τᾶλλο τὸ Βαγγέλιο,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν Ἅγια τράπεζά μας,
 μὴ μῆς τὰ πάρον τὰ σκυλιά καὶ μῆς τὴν μαγαρίσουν.
 Ἡ Δέσποινα ταραχτήκε κ' ἐδάκρυσαν ἡ κόνες.
 — Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ σεῖς κόνες μὴν κλαῖτε,
 Πάλε μὲ χρόνους μὲ καιρούς, πάλε διζὰ μας θάνε».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΙΕ' ΑΙΩΝΟΣ

§ 15. Ἐφευρέσεις.

Κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἔγιναν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην διάφοροι ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι παρεσκευάσαν τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς καλουμένης μεσαιωνικῆς ἐποχῆς εἰς τοὺς νέους χρόνους. Ἐκ τῶν ἐφευρέσεων τούτων σπουδαιότεραι εἶναι ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρίτις καὶ ἡ τυπογραφία.

α') **Ναυτικὴ πυξίς.** — Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἰδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν φαίνεται ὅτι ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους εἰς τοὺς Κινέζους καὶ εἰς τοὺς Ἄραβας, ἐχρησίμευε δὲ αὕτη πρὸς διασκέδασιν. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν Φλάβιον Τζόγαν. Πρῶτος οὗτος ἐστήριξεν ἀπὸ τὸ μέσον τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ δύναται αὕτη ἐλευθέρως νὰ κινῆται. Κάτωθεν τῆς βελόνης ἔθεσεν ἓνα κυκλικὸν πίνακα, τοῦ ὁποίου τὴν περιφέρειαν διήρσεν εἰς 32 μέρη ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τοὺς ὀκτῶ κυρίους ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαίρέσεις αὐτῶν. Τὴν βελόνην μὲ τὸν πίνακα ἔκλεισεν εἰς ἓνα μικρὸν κιβώτιον καὶ αὐτὸ ὠνομάσθη **ναυτικὴ πυξίς**. Ἐκτοτε μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἠδύναντο τὰ πλοῖα νὰ πλέουν ἀσφαλῶς εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν ὠκεανῶν.

β') **Ἡ πυρίτις.** — Καὶ ἡ πυρίτις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τοὺς Κινέζους, βραδύτερον δὲ εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ εἰς τοὺς Ἄραβας, μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὴν εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ κατεδάφισιν κτιρίων. Πρῶτος ὁ Γερμανὸς Βαρθόλδος Σχονάρτζος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος ἐφεῦρε τὴν χρῆσιν τῆς πυρίτιδος εἰς πολεμικοὺς σκοποὺς, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πυροβολικοῦ βραδύτερον μετέβαλε καθ' ὅλοκληρίαν τὴν τύχην τοῦ πολε-

μειν. Τοῦτο ὅμως κατορθώθη πολὺ βραδέως, μόνις κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα.

γ') **Ἡ τυπογραφία.**— Ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐφευρέσεις εἶναι ἡ τυπογραφία, διότι αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοῦς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα· ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἦσαν καὶ βαρύντιμα. Βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων ὀλόκληροι σελίδες κειμένου καὶ διὰ χρώματος ἢ μελάνης ἐτυποῦντο ἐπὶ χάρτου.

Πρῶτος ὁ ἐκ Μογουντίας τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Γουτεμβέργιος τὸ 1436 κατεσκεύασε στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἤμπορῇ τις νὰ τὰ συναρμολογῇ ὅπως θέλει καὶ νὰ τὰ μεταχειρίζεται. Διὰ τῆς πολυτίμου ταύτης ἐφευρέσεως, ἣτις ἐτελειοποιήθη διὰ τῆς κατασκευῆς μεταλλίνων στοιχείων, ἐπολλαπλασιάσθησαν ταχέως τὰ βιβλία καὶ ἔγιναν εὐθηνότερα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ παιδεία ἔγινε προσιτὴ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ἡ διάδοσις τῶν νέων ἰδεῶν εὐκολωτέρα καὶ ταχύτερα. Τὸ πρῶτον τυπωθὲν βιβλίον ἦτο ἡ Ἁγία Γραφή.

17. *Οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως.*— *Ἐπίδρασις τῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καταφυγόντων Ἑλλήνων εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς.*

Ἀναγέννησις ὀνομάζεται ἡ ἐποχὴ ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῶν μέσων τοῦ 15ου καὶ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν παρήχθη εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην μία μεγάλη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις, μία ἀφύπνισις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἡ ὁποία διετέλει εἰς ἰάρκην κατὰ τὸν μεσαῖονα.

Τὴν ἀφύπνισιν αὐτὴν ἐπροκάλεσεν ἐμμέσως ἡ πτώσις τοῦ Βυζαντίου. Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες λόγιοι μετενάστευσαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, μετέδωκαν δὲ εἰς τὰς χώρας αὐτὰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ διήγειραν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος,

οὕτω δὲ ἐπέφεραν τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Ἄλλ' ὁ οὐσιώδης χαρακτήρ τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Κατ' αὐτὴν ἐπιδιώκεται πολὺ περισσότερον ἢ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τὰ ἱεροκρατικὰ δόγματα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χειραφέτησις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουσαν κατὰ τὸν μεσαῖωνα.

Ἄλλὰ διὰ τὰ ἐξέλθουν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἀπὸ τὸ πνευματικὸν σκότος τῶν χρόνων ἐκείνων εἰς τὸ ἐπιζητούμενον φῶς τῆς ἀληθείας ἐχρηαίοντο ἓνα ὄδηγόν καὶ ὁ ὄδηγὸς αὐτὸς ὑπῆρξεν κατ' ἐξοχίην οἱ Ἕλληνες λόγιοι, περὶ τῶν ὁποίων ὀμιλοῦμεν καὶ κατωτέρω.

18. Ἀνάπτυξις τῆς παιδείας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. — Πανεπιστήμια. — Οἱ Ἕλληνες λόγιοι.

Κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἦτο σχεδὸν ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ἄλλ' ἀπὸ τὸν 13ον αἰῶνα ἤρχισαν αἱ ἐπιστήμια νὰ σπουδάζοντα μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὑπὸ λαϊκῶν καὶ νὰ προάγωνται πρὸ πάντων διὰ τῆς ἰδρύσεως Πανεπιστημίων.

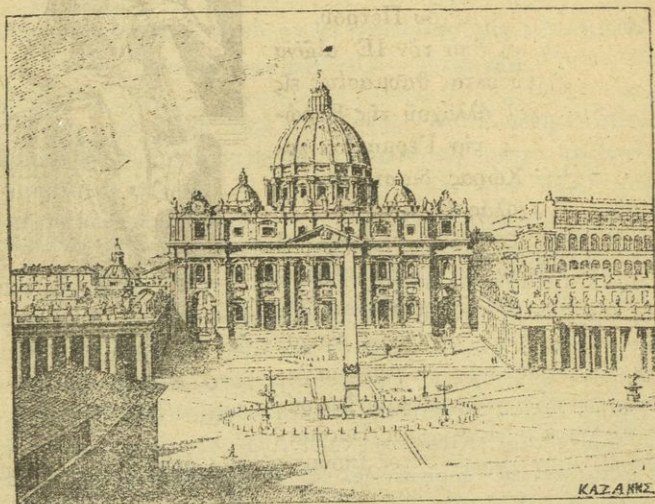
Τὰ ἀρχαιότατα πανεπιστήμια ἦσαν τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βοωνίας εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε κατ' ἀρχὰς μίαν σχολήν, τὴν νομικὴν, καὶ τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τρεῖς σχολάς, τὴν θεολογικὴν, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν. Εἰς τὰ πανεπιστήμια αὐτὰ ἐφοίτων νέοι, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ὠρίμου ἡλικίας. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὀλίγον κατ' ὀλίγον προσετέθη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἰδρύθησαν ἀπὸ τὸν 13ον αἰῶνα καὶ πολλὰ ἄλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα πάσαι καὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες ἐπροίκισαν μὲ μεγάλας δωρεάς.

Ἄλλ' ἡ σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας καὶ ἰδίως τῆς ἑλληνικῆς ἐκινήθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τῶν Ἑλλήνων λογίων. Πρῶτῃ ἡ Ἰταλία ἐδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς φυγάδας Ἕλληνας, ἐτίμησε τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς γέφυρα, διὰ τῆς

ὅποιας μετεδόθησαν κατὰ πρῶτον σπέρματα ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, Θεόδωρος Γαζής, Γεώργιος Τραπεζούντιος, Γεώργιος Γεμιστός, Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ πλείστοι ἄλλοι, παρουσιασθέντες εἰς τὰ πανεπιστήμια καὶ ἀλλαχοῦ ὡς διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας διήγειραν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν.

18. Αἱ καλαὶ τέχναι κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα.

Αἱ καλαὶ τέχναι ἀνεπτύχθησαν κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ἔφθασαν δὲ εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ

Ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐν Ρώμῃ.

ΙΣ' αἰῶνος καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν παρήχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔργα ἰδίως ζυγραφικῆς ἀνυπερβλήτου τελειότητος.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ καινοφανές. Τὰ πλείστα ἐκ τῶν ἔργων αὐτῆς εἶναι ἀπομιμήσεις τῶν ἤδη ἐφευρεθέντων ἐκτὸς μεταβολῶν τινῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπόρροια ἀτομικῆς φιλοκαλίας. Ἀρχιτέκτονες περίφημοι

ὑπῆρξαν ὁ **Βραμάντης** καὶ ὁ **Μιχαὴλ ᾽Αγγελος** Buonarroti. Ὁ πρῶτος ἤρχισε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἐν Ῥώμῃ ναοῦ τοῦ ᾽Αποστόλου Πέτρου καὶ ὁ δεύτερος ἐπεράτωσεν αὐτόν.

Τῆς γλυπτικῆς ἢ ἄσκησις ἤρχισεν εἰς τὴν Τοσκάνην καὶ ἐκ τῆς Τοσκάνης διεδόθη ἡ τέχνη αὕτη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, διὰ δὲ τοῦ Μιχαὴλ ᾽Αγγέλου προήχθη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος. Ὁ **Μιχαὴλ ᾽Αγγελος** Buonarroti (1475 - 1564), ἐκ Φλωρεντίας, υἱὸς μεγαιστᾶνος, ὑπῆρξεν ἀρχιτέκτων περίφημος, ζωγράφος μεγαλοφνέστατος καὶ ὁ μέγιστος τῶν γλυπτῶν τῆς Ἰταλίας. Μεταβάς εἰς Ῥώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πάπα Ἰουλίου Β΄ κατεσκεύασε τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ μνημεῖον, τοῦ ὁποίου θαυμάσιον κόσμημα ἦτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Μουσέως, ἐπεράτωσε δὲ καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Ἡ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται θαυμασίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, διαστελλομένη εἰς διαφόρους σχολάς. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπιφανέστατος ζωγράφος ὑπῆρξεν ὁ

Λεονάρδος da Vinci (1452 - 1519).

Εἰς τὰς πολλὰς αὐτοῦ ζωγραφίας δια-

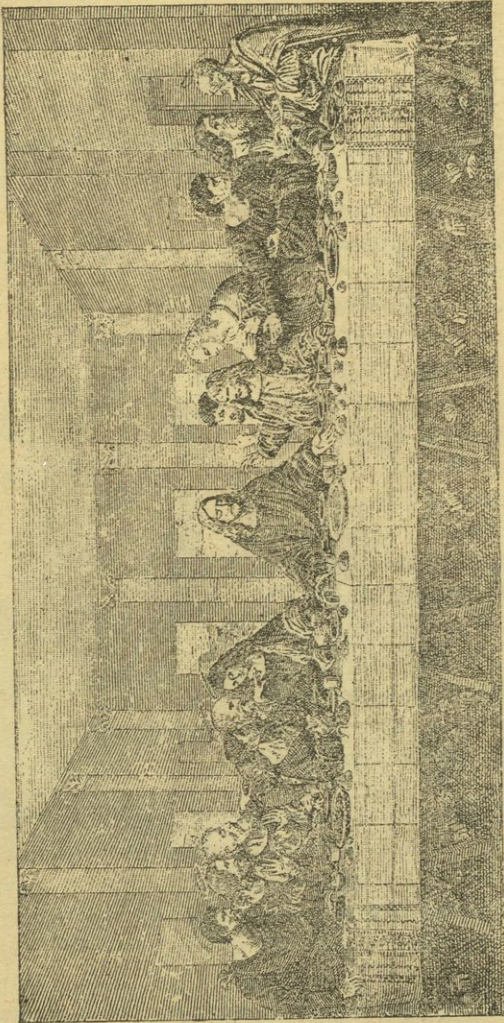
πρέπει ὁ **Μυστικὸς δεῖπνος**, τοιχογραφία ἐν Μεδιολάνῳ. Ἐπίσης μεγαλοφνέστατος, ὡς προείπομεν, ζωγράφος ἦτο ὁ Μιχαὴλ ᾽Αγγελος Buonarroti. Εἰς τὴν Ῥώμην οὗτος ἐκόσμησε τὴν ὄροφν τοῦ Σιξτείου (παρεκκλησίου τοῦ Βατικανοῦ), τῆς ὁποίας αἱ τοιχογραφίαι παριστῶσαι σκηνὰς ἐκ τῆς Γενέσεως εἶναι ἀριστουργήματα τέχνης:

Ὁ μέγιστος ὅμως ὕλων τῶν ζωγράφων τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι ὁ Ῥαφαὴλ Santi (1483—1520), ἐξ Οὐρβίνου τῆς Ὀμβρικῆς, υἱὸς πτωχοῦ ἀγιογράφου. Ὁ Ῥαφαὴλ προσκληθεὶς εἰς Ῥώμην ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β΄ διεκόσμησε τὰς αἰθούσας τοῦ Βατικανοῦ διὰ μεγάλων σκηνῶν ἐξηγμένων ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Ῥαφαήλ, ἡ **Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος**, εἶναι τὸ κάλ-

Ὁ Μουσῆς τοῦ Μιχαὴλ ᾽Αγγέλου.

λιστον ἐξ ὧσων παρήγαγεν ἡ ζωγραφικὴ. Ὁ Ἐραφῆλ ὠνομάσθη ὁ Ὅμηρος τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, τοιχογραφία τοῦ Λεονάρδου da Vinci. Παριστάνει τὸν Χριστὸν ἐν τῷ μέσῳ τῶν μαθητῶν του καθ' ἣν στιγμήν λέγει εἰς αὐτοὺς Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. Ἐκαστος ἐκ τῶν μαθητῶν του καὶ μὲ τὴν στάσιν του καὶ τὴν φροσύνην του ἐκφράζει συναισθημάτα ἀνάλογα πρὸς τὴν φύσιν του. Ὁ δεύτερος ἀριστερὰ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ὁ Ἰούδας.

Οἱ τρεῖς οὔτοι μεγάλοι καλλιτέχνηαι ἴδρυσαν ἰδίαις σχολάς, ὅ

Λεονάρδος εἰς τὸ Μεδιόλανον τὴν *Δομβαρδικήν*, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος εἰς τὴν Φλωρεντίαν τὴν *Φλωρεντιακὴν*, καὶ ὁ ῥαφαήλ εἰς τὴν Ῥώμην τὴν *Ῥωμαϊκὴν*.

Ἡ Παναγία τοῦ ῥαφαήλ ἐν τῷ Σιξτεῖῳ (παρεκκλησίῳ τοῦ Βατικανοῦ).
Εἰς τὸ μέσον ἡ Παρθένος κρατοῦσα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τὸν Ἰησοῦν,
βρέφος. Δεξιὰ ἡ ἅγια Βαρβάρα καὶ ἀριστερὰ ὁ πάπας ἅγιος Σιξτος.

Ἐπῆρθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τετάρτη σχολὴ ζωγραφικῆς, ἡ Ἐνετικὴ. Ἀριστοτέχναι δὲ τῆς Ἐνετικῆς σχολῆς ἀνεδείχθησαν ὁ Τιτιανός (Titien), ὅστις θαυμάζεται ὡς προσωπογράφος καὶ τοπιόγράφος, καὶ ὁ ἐκ Βερώνης Παῦλος, ὅστις ἠρέσκετο νὰ παριστᾷ τερπνὰς καὶ πανηγυρικὰς σκηνὰς τοῦ βίου.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἡ ζωγραφικὴ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς λεγομένης Βατανικῆς ἢ τῶν Κάτω Χωρῶν σχολῆς. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὴν Γερμανίαν ἔλαβεν ἰδίαν καὶ αὐθυπόστατον ῥύθμισιν, περίφημος δὲ Γερμανὸς ζωγράφος ὑπῆρξεν ὁ Ὀλβεῖνος (Holbein), ὅστις διὰ τῆς ἀκριβείας καὶ σεμνότητος τῆς μορφῆς καὶ διὰ τὸ κάλλος τοῦ χρωματισμοῦ κατέστη ἐφάμιλλος τῶν ἀριστοτεχνῶν τῆς Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ἡ Βατανικὴ σχολὴ διαιρεῖται εἰς Φλαμανδικὴν καὶ εἰς Ὀλλανδικήν. Διάσημος ζωγράφος τῆς Φλαμανδικῆς σχολῆς, ὅστις ὅμως ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὑπῆρξεν ὁ Ρουβήνσιος (Rubens), τοῦ ὁποίου αἱ εἰκόνες εἶναι διεσχορπισμένα εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ κοσμοῦν σχεδὸν πᾶσαν ἐκκλησίαν τῶν Κάτω Χωρῶν. Τῆς δὲ Ὀλλανδικῆς σχολῆς περιφημώτατος πάντων ὑπῆρξεν ὁ Ραμβράνδης, ἀριστος μιμητὴς τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀναδειχθεὶς ἀριστοτέχνης εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ σκιοφωτοῦ.

Καὶ εἰς τὴν Γαλίαν ἤρχισαν ν' ἀναπτύσσονται αἱ καλαὶ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ'.

§ 19. Ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν.

Ἡ μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ἐμπορικὴ συγκοινωνία κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐξετελεῖτο μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν μετακομιζόμενα διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταφέροντο δι' ἐνετικῶν καὶ γενοατικῶν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς νοτίου Εὐρώπης. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας κατέλαβον οἱ Τοῦρκοι, ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ ἐκτελεῖται ἀσφαλῶς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ νέα κατὰ θάλασσαν ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν νὰ μεταφέρονται ἀνενοχλήτως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς.

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι μετὰ τὴν βοήθειαν τῆς ναυτικῆς πυξίδος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἐπεχείρησαν νὰ εἰθρουν τὴν ζητουμένην κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Τὸ 1418 ἀνεκάλυψαν τὰς νήσους Πορτοσίντον καὶ Μαδέραν, ἔπειτα δὲ τὰς Καναρίους νήσους καὶ τὰς Ἀζόρας. Τὸ

Τὸ 1486 ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διαῖζος ἔφθασεν εἰς τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ὠνόμασε *Θυελλῶδες ἀκρωτήριο*, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης Β΄ μετωνόμασεν *Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος*, ὡς στηρίζας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τὰς λαμπροτέρας ἐλπίδας. Τῷ ὄντι μετὰ δώδεκα ἔτη, ἤτοι τὸ 1498, ὁ *Βάσκο* *Δεγάμας* περιπλεύσας τὴν Ἀφρικὴν ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλικούτης. Ἐνταῦθα ἴδρυσαν οἱ Πορτογάλλοι τὸ πρῶτον εὐρωπαϊκὸν ἔμπορεῖον. Μετὰ δεινοὺς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους κατέλαβον ὅλας τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς γερσονήσου Μαλάκκας. Κατέλαβον ὡσαύτως τὴν Γόαν ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης καὶ τοιοῦτοτρόπως ἴδρυσαν ἑκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος, ἡ δὲ Λισσαβὼν εἰς τὴν Εὐρώπην κατέστη κυρία τοῦ παγκοσμίου ἔμπορίου.

§ 20. *Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου (1492).*

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλλοι κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ εὔρουν τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐγεννήθη εἰς τὴν κεφαλὴν ἑνὸς μεγάλου ἀνδρός, τοῦ ἐκ Γενούης *Χριστοφόρου Κολόμβου*, ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προσεπάθουν οἱ Πορτογάλλοι νὰ κατορθώσουν πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἠδύνατο νὰ κατορθωθῆ καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Ὁ Κολόμβος ἀσχοληθεὶς εἰς γεωγραφικὰς καὶ ναυτικὰς μελέτας ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς ἦτο σφαιροειδές. Στοχαζόμενος λοιπὸν ὅτι αἱ Ἰνδαίαι εἶναι χώρα μίαν ἑκτεταμένην, ἐσκέφθη ὅτι, ἀν πλεύσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν πρὸς δυσμὰς, ἤθελε φθάσει εἰς τὰς καλουμένας δυτικὰς Ἰνδίας. Ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἰδέας ταύτης ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις ἑνὸς νέου κόσμου, τοῦτο οὐδὲ κῶν ἐφαντάσθη.

Ἡ βασίλισσα τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίας Ἰσαβέλλα, σύζυγος Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ, ἔδωκεν εἰς τὸν Κολόμβον τρία πλοῖα, ἑκατὸν ἀνδρας, καὶ τὰ ἀναγκαζοῦντα χρήματα, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ἀντιβασιλεῖα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἤθελεν ἀνακαλύψει.

Τὴν 21ην Ἰουλίου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ λιμένος *N. Βραχνοῦ*. Ἰστορία Γ' Ἑλληνικοῦ. 3

τῆς Πάλου ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος. Φθάσας εἰς τὰς Καναρίους νήσους διηυθύνθη ἐκεῖθεν πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἔπλεον χωρὶς νὰ βλέπουν ἄλλο τι παρὰ τὸν ἀχανῆ πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Τέλος τὴν 20 Σεπτεμβρίου προσήγγισαν εἰς μίαν ἐκ τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουαναχάνην. Ὁ Κολόμβος κατέλαβεν αὐτὴν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Καστίλιας· ἔπειτα δὲ πλεύσας πρὸς τὰ πρόσω ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἀίτην. Ἀφοῦ δὲ ἴδρυσεν εἰς τὴν Ἀίτην τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς.

Ὁ μεγολόψυχος Κολόμβος ἐπιχείρησε καὶ δύο ἄλλους πλοῦς. Κατὰ τὸν δεύτερον (1493—1496) ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας καὶ τὴν Ἰαμαϊκὴν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον (1498—1500) πλεύσας νοτιώτερον ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν στερεὰν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὁρενόκου.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φθόνον πολλῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγη τὸ αἶσθημα τῆς ζηλοτυπίας. Ὅταν δὲ ὁ Κολόμβος ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀίτη τινὰς ἐκ τῶν Ἰσπανῶν διὰ τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων, οἱ ἐχθροὶ τοῦ διέβαλον αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς τύραννον. Ὁ Φερδινάνδος ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἀίτην ὡς τοποτηρητὴν τὸν Βοβαδίλλαν, ἄνδρα ἐμπαθεῖ καὶ ἀσυνείδητον. Οὗτος συνέλαβε τὸν Κολόμβον καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν δέσμιον. Καὶ ἠθρώθη μὲν ὁ μέγας ἀνὴρ, ἀλλ' αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν.

Ὁ Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν (1502—1504), καθ' ὃν διηρεύνησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθείσης Κολομβίας. Ὅλιγα δὲ ἔτη μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἀπέθανε (1506), καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης διὰ τὰς γενομένας πρὸς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν του δὲ ἐτάφη μετὰ τῶν ἀλύσεων, μὲ τὰς ὁποίας ἤχθη δέσμιος ἐξ Ἀίτης.

Ἡ ἀχαριστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς νέος κόσμος δὲν ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός του Κολομβία, ἀλλ' ὀνομάσθη Ἀμερικὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἀμερικού Βεσπούκη, ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὸν νέον κόσμον πρῶτος ἐδημοσίευσεν τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ.

21. Περαιτέρω ανακαλύψεις και κατακτήσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ.

Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ ὀυφοκίνδουνοι ἄνδρες ὄρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος ὁ Ἴσπανὸς Βαλβόας διαπεράσας τὸν Ἴσθμὸν τοῦ Παναμᾶ ἀνεκάλυψε τὸ 1513 τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸν ὁ Πορτογάλλος Μαγελλᾶνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλου τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἰσπανίας τὸ 1513 διήλθε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα Μαγελλανικὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἐπλευσε τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν, καὶ τὸ 1521 ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππῖνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφρονεύθη μαχόμενος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, ὁ δὲ πλοίαρχος αὐτοῦ Δελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διήλθε τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν χιλίων ἑκατὸν εἴκοσι ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς Ἰσπανίαν.

Ἐν ἔτει 1519 ὁ τολμηρὸς Ἴσπανὸς Κορτέσιος μὲ ἑπτακοσίους ἄνδρας, δέκα ὀκτὼ ἵππους, καὶ δέκα τηλεβόλα κατέλαβε τὸ Μεξικόν, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ Νέου Κόσμου. Μετὰ ταῦτα ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλλιφορνίας καὶ κατέλαβεν αὐτὰς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα οἱ Ἴσπανοὶ Πιζᾶρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκυρίευσαν ὁ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρον Περουίαν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν Χιλήν. Οἱ Ἴσπανοὶ διὰ τῶν περαιτέρω κατακτήσεων ἔγιναν κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς.

Μετὰ τοὺς Ἴσπανοὺς καὶ τοὺς Πορτογάλλους οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς ἴδρυσιν ἀποικιῶν ἐπὶ τοῦ Νέου Κόσμου. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ ἀπόκισαν τὴν Βιργινίαν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, βραδύτερον δὲ ἄπασαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν.

22. Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων.

Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἡ συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον κατέστησαν παγκόσμια καὶ ὀικτική μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν κοι-

νανικόν και τόν πολιτικόν βίον. Τò ἐμπόριον ἀπὸ ἡπειρωτικόν μετεβλήθη εἰς θαλάσσιον και κυρία ὁδὸς αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἀτλαντικὸς ὠκεανός, Ἡ ἀφθονία τῶν πολυτίμων μετάλλων (ἀργύρου και χρυσοῦ) τοῦ Μεξικοῦ και τῆς Περούιαις ἐπέφεραν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπαισθητὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας τοῦ ὑπάρχοντος χρήματος. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ὁ πλοῦτος συνίστατο κυρίως ἐξ ἀκινήτων κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκον εἰς τοὺς εὐγενεῖς και εἰς τὸν κληρον. Ὁ κινητὸς πλοῦτος, ὁ ὁποῖος προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπορίου και τῆς βιομηχανίας, ἦτο πολὺ περιορισμένος. Τεραστίως δὲ ἠυξήθη οὗτος μετὰ τὰς ἀνακαλύψεις. Και ἐπειδὴ ὅλον τὸ ἐμπόριον μετὰ τοῦ Νέου Κόσμου και μετὰ τῶν Ἰνδιῶν διεξῆγεν ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, αὕτη κατ' ἐξοχὴν ὠφελήθη ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων και αὐτῆς ἠυξήθη ἡ ἠθικὴ ἐπίδρασις και ἰσχὺς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.

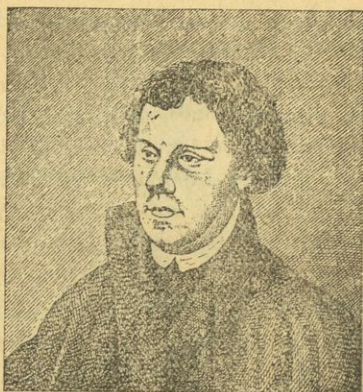
23. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

α') Ἐν Γερμανίᾳ. — Δούθηρος. — Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου παντοειδῆς καταχρήσεις ἐτελοῦντο εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλήσιαν, ὁ δὲ κληρὸς εἶχε περιπέσει εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξαχρείωσιν και διαφθορίαν. Πολλοὶ κατὰ καιροῦς ἄνδρες, διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ και ἀρετῇ, ἐξανέστησαν κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων και διὰ τοῦ λόγον και τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας και τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κληροῦ. Ἀλλὰ τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Τοῦναντίον οἱ ἄνδρες οὗτοι κατεδιώχθησαν ἀπανθρώπως ὑπὸ τῶν Παπῶν και πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὡς αἰρετικοί.

Ὁ πάπας Λέων Γ', ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν ὅτι ἤθελε ν' ἀποπερατώσῃ τὸν ἐν Ῥώμῃ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, πραγματι ὅμως ἵνα ἐπαρῆ εἰς τὰς μεγάλας και πολυειδῆς ἀνάγκας τοῦ ἀκολάστου βίου του, ἐχορήγει ἐπὶ χρηματικῇ πληρωμῇ συγχωροχάρτια ἢτοι ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μογουντίας Ἀλβέρτον. Ὁ Ἀλβέρτος ἀνέθεσε πάλιν τὴν ἱεροκαπηλείαν ταύτην εἰς τὸν μοναχὸν Τεζέλον, οὗτος δὲ περιερχόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἐξήσκει μὲ ἀνήκουστον ἀναίδειαν και ἀσέβειαν τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἐμπόριον.

Τότε ἄλλος μοναχός, ὁ Μαρτῖνος Λούθηρος, καθηγητὴς τῆς

θεολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐστηλίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων, καὶ ἐν γένει ἐπετέθη δριμύτατος κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπειρορίστου ἐξουσίας τοῦ Πάπα. Ὁ Πάπας, ὅταν ἔμαθε ταῦτα, προσεκάλεσεν εἰς Ῥώμην τὸν Λούθηρον διὰ νὰ ἀπολογηθῆ ἑνώπιόν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ Λούθηρος ἠρνήθη νὰ μεταβῆ, ἀφώρισεν αὐτόν. Ἀλλὰ τότε ὁ Λούθηρος τροέβη εἰς τολμηρὸν διάβημα, ἔρριψε δηλαδὴ εἰς τὰς φλόγας τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ Πάπα.

Ὁ Λούθηρος.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε' θέλων νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας συνεκάλεσε διάιταν εἰς τὴν Βορματίαν τὸ 1521, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθε καὶ ὁ Λούθηρος. Ὁ Λούθηρος ἑνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ὑπερήσπισε μετὰ παρρησίας τὰς ἀρχάς του.

Ὁ Λούθηρος ἐπρέσβευεν ὅτι μόνη ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι ἡ γνησία πηγὴ πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι διαδεδομένη αὕτη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπ' αὐτοῦ· ὅτι ἡ θεία λειτουργία πρέπει νὰ τελεῖται εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἀκατάληπτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ· ὅτι ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος πρέπει νὰ καταργηθοῦν· ὡσαύτως νὰ καταργηθῆ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων. Ἐκ τῶν ἐπτὰ δὲ μυστηρίων ὁ Λούθηρος παρεδέχτο μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέρριπτεν ὡς περιττά.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηκλόλυε δὲ μεγάλως τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἡ μεταφρασίς τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Πανταχοῦ, ὅπου εἰσήγετο ἡ διδασκαλία τοῦ

Λουθήρου, τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα μετερρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων.

Τὸ 1529 συνεκροτήθη σύνοδος εἰς τὴν Σπείραν πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἠμποδίζετο ἡ περαιτέρω ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουθηρανοί, ἐξ οὗ καὶ *διαμαρτυρόμενοι* (protestans) ἐκλήθησαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ Λουθηρανοί, θέλοντες νὰ δηλώσουν ὅτι ἐπεθύμουν μόνον τὴν κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ Πάπα καὶ τοῦ κλήρου, ὅχι δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς θρησκείας, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Αὐγούστη συνελθούσαν σύνοδον τὴν «ὁμολογίαν τῆς πίστεως των», ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμολογία αὕτη ἀπεδοκιμάσθη ὡς αἰρετικὴ καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως ἀπηγορεύθη μὲ βαρυτάτας ποινάς.

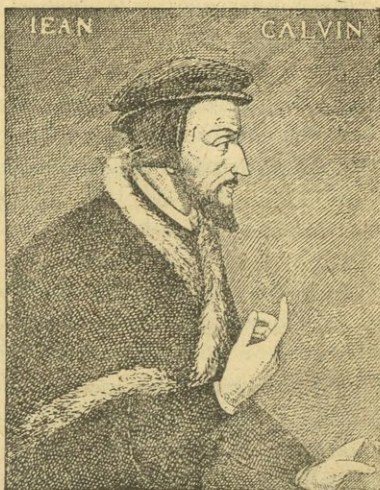
Ἐν τούτοις ἡ μεταρρυθμισὶς τοῦ Λουθήρου ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας. Καὶ ἐξεργάγη μὲν μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων τὸ 1546 πόλεμος, ἀλλὰ μετὰ διαφόρους τροπὰς τοῦ πολέμου συνωμολογήθη τὸ 1552 συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετράπη εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Αὐγουσταίας ὁμολογίας θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Μετὰ τρία δὲ ἔτη ἦτοι τὸ 1555 κατορθώθη ἡ ἐν Αὐγούστη θρησκευτικὴ εἰρήνη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετράπη εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους νὰ ἀσκοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των καὶ νὰ ἔχουν ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τοὺς καθολικοὺς.

β) *Ἐν Ἑλβετία—Ζβίγγλιος—Καλβίνος.*— Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου ἐξανέστη κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων ὁ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας ἱεροκήρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὅχι μόνον τὸν καθαρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πᾶσαν κατάχρησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ «Μεγάλου Συμβουλίου», τὸ ὁποῖον ἐξέλεξεν ἡ κοινότης, προέβη εἰς πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυροὺς, λαμπάδας, βωμοὺς καὶ μουσικὰ ὄργανα. Ἄλλ' ὅπως ἡ μεταρρυθμισὶς τοῦ Λουθήρου εἰς τὴν Γερμανίαν, οὕτω καὶ τοῦ Ζβιγγλίου ἡ μεταρρυθμισὶς εἰς τὴν Ἑλβετίαν προσέκρουσεν εἰς πολλὰ

ἐμπόδια κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ πόλεμος ἐμφύλιος ἐξεροράγη μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ καὶ τῶν καθολικῶν. Παρὰ τὴν Καπέλ-λην οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ζβιγγλίου ἐνίκηθησαν καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς ἐφονεύθη. Ἐν τούτοις ἡ διάδοσις τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἀνεκόπη.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἀνεφάνη εἰς τὴν Γενεύην ἕτερος μεταρρυθμιστής, ὁ Ἰωάννης Καλβῖνος. Ὁ Καλβῖνος ἠγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς τὸ παράδειγμα βίου ἀπλοῦ καὶ ἡθους αὐστηροῦ. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα.

Ὅπως ὁ Ζβιγγλιος, οὕτω καὶ ὁ Καλβῖνος ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχὴν, εἰς κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἐορτὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἣτις ἐωρτάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβῖνος ἀνέθετεν εἰς *πρεσβυτέριον*, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς δὲ ἱερεῖς ἐξέλεγον αἱ κοινότητες. Ἡ μεταρρυθμισὶς τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν.

Ὁ Καλβῖνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΣ΄ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΟΣ

24. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία

Ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, ἕκαστον

δ' ἐκ τούτων ἐκυβερνάτο ὑπὸ λαϊκοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ ἐπισκόπου. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἦσαν ἑπτὰ κατ' ἀρχὰς καὶ μετὰ τὸ 1648 ὀκτώ, ἐκαλοῦντο δὲ ἐκλέκτορες, διότι, ὅταν ἐχίρρευεν ὁ αὐτοκρατορικός θρόνος, αὐτοὶ ἐξέλεγον τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὅστις συνήθως ὠνομάζετο «αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων» καὶ ἀνεγνωρίζετο ὡς κυρίαρχος ἀπὸ ὅλων τῶν Γερμανοῦς ἡγεμόνας. Ἀπὸ τοῦ 1273 μέχρι τοῦ 1806 πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας παρέμεινεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀψβούργων, ἠδρευον δὲ οἱ Ἀψβούργοι αὐτοκράτορες εἰς τὴν Βιέννην.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ Νεαπόλεως Κάρολος Α' ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε'. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπῆλθεν ὁ πρῶτος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τοῦ Ἀψβουργικοῦ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ οἴκου, βασιλεύοντος ἐν Γαλλίᾳ τοῦ Φραγκίσκου Α'. Διεξήχθησαν δὲ τέσσαρες μακροχρόνιοι πόλεμοι καὶ κατὰ τοὺς τέσσαρας ἐνίκηθη ὁ Φραγκίσκος καὶ ἀπώλεσε τὰ δουκᾶτα τῆς Βουργουνδίας καὶ τοῦ Μεδιολάνου. Τὸ 1556 ὁ Κάρολος Ε' παρητήθη καὶ τὰ μὲν βσιλεία τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ Μεδιόλανον καὶ τὰς Κάτω Χώρας, αἵτινες ὑπήγοντο ὑπὸ τὸ ἰσπανικὸν στέμμα, ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱὸν του Φίλιππον Β', τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τῆς Γερμανίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον Α'.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξερράγη εἰς τὴν Γερμανίαν θρησκευτικὸς πόλεμος μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, ὁ καλούμενος *Τριακονταετής* (1618—1648). Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν καθολικῶν ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνεμίχθησαν ὑπὲρ τῶν διαμαρτυρομένων ἡ Δανία καὶ ἡ Σουηδία, κατόπιν δὲ καὶ ἡ Γαλλία. Ὁ στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Β' Βαλλενστάϊν ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Δ' καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τοῦ πολέμου, εἰσβαλὼν δὲ εἰς τὰς χώρας τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων προέβη εἰς ἀγρίας καταστροφὰς καὶ ληστεύσεις. Ἄλλ' ὁ ἥρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος ἐνίκησε τὸν Βαλλενστάϊν ἐν πεισματωδεστάτῃ μάχῃ παρὰ τὴν Λουτσένην, ἔπεσεν ὁμοῦ καὶ αὐτὸς ἐνδόξως. Μετὰ τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνα ὁ μέγας πολιτικὸς Ῥισελιέ, ὁ πόλεμος ἔληξε τὸ 1648 διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης, ἣτις συνωμολογήθη καὶ ὑπεγράφη ἐπ' ὠφελείᾳ μὲν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ μεγάλη δὲ βλάβῃ τῆς Αὔστριας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ Βεσφαλικὴ εἰρήνη ἔχει μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ. Δι' αὐτῆς α') ἡ Γερμανικὴ ὁμοσπονδία ἔλαβεν ὀργανισμὸν κανονικώτερον, οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας ἔγιναν οἱ ἀληθεῖς ἀρχηγοὶ τῶν κυβερνήσεών των, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ δὲν ἦτο πλέον παρὰ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου· β') τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκανονίσθησαν ὀριστικῶς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀντιπάθεια κατηνύσθη. Ἀπὸ τοῦ 1648 ἡ θρησκευτικὴ διαφορὰ ἔπαυσε πλέον νὰ διαιρῇ τὰ κράτη καὶ νὰ κανονίξῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν. Ἡ Βεσφαλικὴ εἰρήνη ἔθεσε τέμα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ παρεσκεύασε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ γαλλικοῦ οἴκου τῶν Βουρβόνων.

25. Ἰσπανία.

Ἐπὶ Φιλίππου Β' (1556—1598) ἡ Ἰσπανία ἦτο τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ κόσμου, περιλαμβάνον ἐκτὸς τῶν προειρημένων χωρῶν καὶ τὰς ἐκ τῆς Ἰσπανίας ἐξαρτωμένας χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Ἀλλ' ὁ μισάνθρωπος οὗτος βασιλεὺς εἰργάσθη διὰ παντὸς μέσου νὰ καταστρέψῃ τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους του. Ὁ Φίλιππος Β' ἦτο μανιώδης καθολικός, ὡς σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε α') ν' αὐξήσῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν δύναμίν του, β') νὰ ἐκριζώσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ γ') νὰ ἐκμηδενίσῃ πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ πᾶν δικαίωμα τῶν λαῶν.

Καὶ πρῶτον διὰ τῆς *Ἱερᾶς Ἐξετάσεως* καὶ διὰ τῶν πυρῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀθροοὶ ἐρρίπτοντο οἱ αἵρετικοὶ καὶ ἐκαίοντο, ἠδυνήθη γὰ ἐξαλείψῃ πᾶν ἕχθος αἵρετικῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὴν Νεάπολιν, ὅπου εἶχεν εἰσαχθῆ ὁ προτεσταντισμὸς, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξηφάνισε καὶ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν χωρῶν τούτων. Ἐπειτα ἐπολέμησε κατὰ τῆς Γαλλίας ἀνεπιτυχῶς. Ἐπίσης ἐπολέμησε καὶ κατὰ τῶν Τούρκων, ἔχων συμμάχους τὸν Πάπαν καὶ τὴν Ἑνετίαν. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Β' Δὸν Ἰωάννης τὸ 1571 κατεναυμάχησε τοὺς Τούρκους περὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους τῆς Ἀκαρνανίας. Ἡ ναυμαχία αὕτη φέρει τὸ ὄνομα «ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου», διότι οὕτω ὠνομάζετο διοικητικῶς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἡ Ἀκαρνανία.

Αἱ Κάτω Χῶραι εἶχον ἐλευθερίας καὶ προνόμια. Ὁ Φίλιππος

Β' ἠθέλησε νὰ τὰς κυβερνήσῃ ὡς ἰσπανικὰς ἐπαρχίας. Ἄλλ' οἱ Κατωχωρίται πάντες, εὐγενεῖς καὶ ἰδιῶται, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι, ἔλαβον τὰ ὄπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐλευθεριῶν τῶν. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσεν 80 ἔτη, διέσεισε δ' ἐκ θεμελιῶν τὴν ἰσπανικὴν μοναρχίαν καὶ ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς τὸν ὄλεθρον. Τοὺς Κατωχωρίτας ἐβροήθει ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. Ὁ Φίλιππος Β' ἐξώπλισε μέγαν καὶ φοβερὸν στόλον, τὴν *Ἀήτητον ἀρμάδα*, καὶ ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ἡ μεγάλη αὐτὴ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἰσπανίας κατεστράφη καὶ ἀπὸ τότε χρονολογεῖται ἡ θαλασσοκρατία τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Φίλιππος Β' ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν κατόπιν δύο βασιλέων Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίππου Δ'. Καὶ αἱ μὲν Βελγικαὶ ἐπαρχίαι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ δὲ Ὀλλανδικαὶ ἐνεκαρτέρησαν καὶ τέλος διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ὀλλανδίας.

Καθ' ὅλου εἰπεῖν ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἢ Ἰσπανία καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην ἦτο ἡ μᾶλλον δεσποτικὴ καὶ μισαλλόδοξος χώρα τῆς Εὐρώπης.

26. Γαλλία.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΒ' (1498—1514) ἤρχισεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Καὶ ὁ Φραγκίσκος Α', διάδοχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ', ὑπεστήριξε πολὺ καὶ προήγαγε τὰς τέχνας· δι' αὐτὸ καὶ πατὴρ τῶν τεχνῶν ὠνομάσθη. Ὁ Φραγκίσκος Α' διεξήγαγεν, ὡς εἶδομεν, τέσσαρας ἀτυχεῖς πολέμους πρὸς τὸν Κάρολον Ε', αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας. Ἦλθεν ὅμως εἰς σχέσεις μὲ τὸν Ὀθωμανὸν σουλτάνον Σουλεϊμάν Β' καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπέτυχε τὴν προστασίαν (προτεκτοράτον) ἐπὶ τῶν ἁγίων τόπων, τὸ δικαίωμα νὰ ἰδρῆ τραπεζὰς εἰς τοὺς ἐμπορικὸς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ μόνῃν τὴν γαλλικὴν σημαίαν. Ἄλλ' ἐνῶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἦτο νεωτεριστὴς ὁ Φραγκίσκος Α', εἰς τὸ θρήσκευμα ἔμεινεν ἀκλόνητος καὶ κατεδίωξε σκληρῶς πάντα διαμαρτυρόμενον. Ἐν τούτοις ὁ καλβινισμός, ἀφοῦ προσεῖλκυσε τὸν πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος Βαλεσιανοῦ οἴκου, τὸν Βουρβωνικόν, ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς πολλὰς χώρας τῆς νοτίου Γαλλίας.

Ἐπὶ Φραγκίσκου Β', ὅστις εἶχε σύζυγον τὴν Μαρίαν Στούαρτ βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ἐξερράγησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι μεταξύ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Τῶν καθολικῶν προΐσταντο οἱ θρησκομανεῖς Γυΐζαι, θεῖοι τῆς Μαρίας Στούαρτ, τῶν δὲ διαμαρτυρομένων, οἵτινες εἰς τὴν Γαλλίαν ὠνομάζοντο Οὐγενότοι, προΐσταντο οἱ Βουρβῶνοι. Οἱ πόλεμοι οὗτοι διήρκεσαν ἐπὶ 40 ἔτη καὶ ἐπροξένησαν ἀνυπολόγιστους καταστροφὰς εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἶναι ἱστορικὴ ἡ νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (13—14 Αὐγούστου 1572), καθ' ἣν οἱ καθολικοὶ προέβησαν εἰς ἀθρόας σφαγὰς τῶν διαμαρτυρομένων ἐν Παρισίοις. Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἑρρίκου τοῦ Γ', ἀδελφοῦ τοῦ Φραγκίσκου Β', ὁ Βαλεσιανὸς οἶκος ἐξέλιπεν, ὁ δὲ θρόνος τῆς Γαλλίας περιήλθεν εἰς τὸν διαμαρτυρομένον Βουρβωνίδην Ἑρρίκον, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Ναυάρας καὶ ἦτο ἀρχηγὸς τῶν διαμαρτυρομένων.

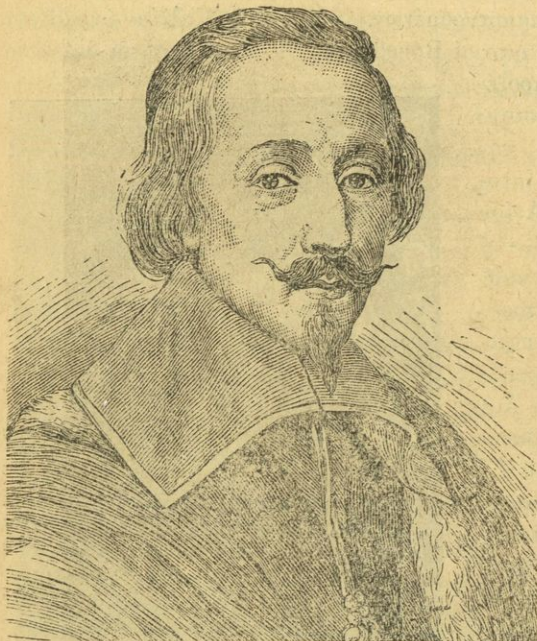

Ὁ Ἑρρίκος Δ'.

Δυναστεία τῶν Βουρβῶνων. — Ὁ Ἑρρίκος Δ' (1589—1610) εἶναι ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Βουρβῶνων ἐν Γαλλίᾳ καὶ βασιλεὺς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἔξοχος. Ἄλλ' ὅταν οὗτος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐμαίνετο. Πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου αὐτοῦ ὁ Ἑρρίκος Δ' ἔκρινε καλὸν νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Τότε αἱ ἀντίπαλοι μερίδες ὑπετάχθησαν καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Ἑρρίκον ὡς νόμιμον βασιλέα. Ἐν τούτοις ὁ Ἑρρίκος Δ' δὲν ἐλησμόνησε τοὺς πρῶν ὁμοθρήσκους τοῦ Οὐγενό-

τους παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, πολιτικὰ δικαιώματα ἴσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν, καὶ ἄλλα προνόμια.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἑρρίκου Δ', ἐκβέθνα τὴν Γαλλίαν ὁ μέγας πολιτικὸς Ῥισελιέ. Ὁ Ῥισελιέ δύο

Ὁ Ῥισελιέ.

τινὰ ἐπεδίωξεν, ἐσωτερικῶς μὲν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἀλαζόνας εὐγενεῖς καθιστῶν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀπεριόριστον καὶ νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τοὺς νόμους τοῦ κράτους τοὺς Οὐγενότους, οἵτινες ἀπετέλουν εἰς τὴν νότιον καὶ δυτικὴν Γαλλίαν κράτος ἐν κράτει ἔχοντες μάχιμον δύναμιν καὶ ὀχυρὰς πόλεις καὶ ἄλλα προνόμια, ἐξωτερικῶς δὲ ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀσβουργικοῦ οἴκου

καθιστῶν τὴν Γαλλίαν τὸ πρῶτον κράτος τῆς Εὐρώπης. Καὶ πρῶτον κατέβαλε διὰ δύο πολέμων τοὺς Οὐγενότους καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ αὐτοὺς τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα κατεῖχον, ἀφῆκεν ὅμως εἰς αὐτοὺς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς ὁ Ἑρρίκος Δ'. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐθανάτωσεν, ἄλλους δὲ ἠνάγκασε νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς. Οὕτω ἐξέπνευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ φεουδαλισμὸς, ἡ δὲ βασιλικὴ ἐξουσία κατέστη ἀπεριόριστος. Μετὰ ταῦτα ὁ Ῥισελιέ ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν Τριακονταετῆ ἐν Γερμανίᾳ πόλεμον ἐπέτυχε τὴν ταπεινώσιν τοῦ Ἀσβουργικοῦ οἴκου. Διὰ τῆς

Βεστυφαλικῆς εἰρήνης ἢ διεύθυναι τῶν διεθνῶν συμφερόντων τῆς
Εὐρώπης περιῆλθεν εἰς τὴν Γαλίαν.

Ὁ Ῥισελιὲ ἐπροστάτευσε πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστή-

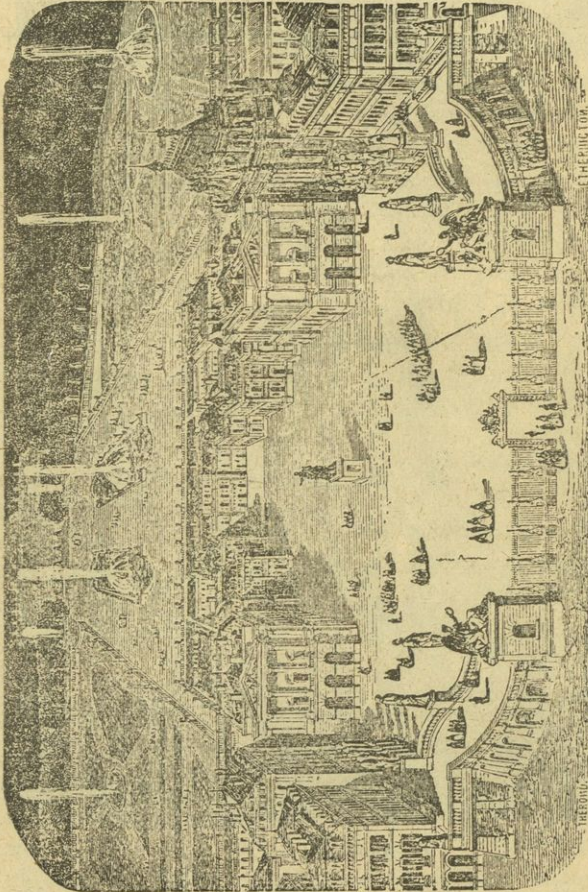

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄.

μας. Αὐτὸς ἵδρυσε τὸ 1635 τὴν *Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν*, ἔθνικὸν
σωματεῖον ἀποτελούμενον ἐκ 45 διαπρεπῶν λογογράφων καὶ ποιη-
τῶν. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἔργον ἔχει νὰ διακανονίσῃ καὶ προάγῃ
τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν.

Τὸν Λουδοβίκον ΙΓ΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του. Λουδοβίκος ΙΔ΄ ἐν

ηλικία πέντε ἐτῶν. Κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα αὐτοῦ τὸ κράτος ἐκυβέρνησα ὁ πρωθυπουργὸς Μαζαρίνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄, ἐνηλικιωθεὶς, δὲν διώρισε κανένα πρωθυπουργόν, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν ὁ ἴδιος, καὶ ἐπὶ 50 ἔτη ἐκυ-

Βερσαλλίαι.

βέρνησε τὴν Γαλίαν ἀπεριορίστως, ἔχων βοηθοὺς τὸν ἔξοχον οἰκονομολόγον Κολβέρτον καὶ τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν Λουβουά, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία κατέστη πραγματικῶς ἡ πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἀνῆλθον ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Τότε ἔζησαν οἱ μεγαλύτεροι ποιηταί, πεζογράφοι καὶ καλλιτέχνη, οἵτινες ἐλάμπρυναν τὴν βασιλείαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν οἱ τραγικοὶ ποιηταί Κορνήλιος καὶ Ῥακίνας, ὁ κωμικὸς Μολιέρος, ὁ σατυρικὸς Μπουαλώ, ὁ μυθογράφος Λαφονταῖνος, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ Βοσσουέτος καὶ ἄλλοι.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀποφεύγων τὸν θόρυβον καὶ τὴν τύρβην τῶν Παρισίων διέτριβεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, προάστειον τῶν Παρισίων. Τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἀνάκτορά του ἐθεωροῦντο καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ὡς πρότυπα φιλοκαλίας, ἡ δὲ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς γαλλικῆς αὐλῆς ἦτο τοιαύτη, ὁποῖαν δὲν εἶχεν ἴδει ἕως τότε ὁ κόσμος. Οἱ γαλλικοὶ συρμοὶ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησαν ἕκτοτε εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνωτέρων εὐρωπαϊκῶν τάξεων καὶ τῶν αὐλῶν, ἡ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα ἀντικατέστησεν ἐν τῇ διπλωματίᾳ τὴν λατινικὴν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀγόμενος ὑπὸ ἀκρατήτου φιλοδοξίας ἐπεχείρησε διαφόρους ἐξωτερικοὺς πολέμους καθ' ὅλης σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὀνομάζονται *ληστρικοί*, διότι αἱ αἰτίαι αὐτῶν ἦσαν ἄδικοι καὶ παράνομοι. Ἄλλ' ἀφ' ἑνὸς οἱ μακροχρόνιοι καὶ δαπανηρότατοι οὗτοι πόλεμοι, ἀφ' ἑτέρου ἡ πολυτέλεια τῆς ἀκολασταίνουσης αὐλῆς καὶ αἱ πολυπληθεῖς ἀσωταὶ ἐξήντησαν τοὺς πόρους τοῦ κράτους καὶ τὸ ἕως τότε ἀκμάζον γαλλικὸν κράτος ἤρχισε νὰ βαίνει πρὸς τὴν παρακμὴν του.

27. Ἄγγλια.

Δυναστεία τῶν Τυδώρ.— Ἀπὸ τοῦ 1485 μέχρι τοῦ 1603 ἦρξεν ἐν Ἄγγλιᾳ ἡ δυναστεία τῶν Τυδώρ. Ὁ Ἐρρῖκος Η', βασιλεὺς τυραννικὸς καὶ ἰδιότροπος, κατήργησεν ἐν Ἄγγλιᾳ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα καὶ ἵδρυσεν ἰδίαν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἀγγλικανικὴν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἀνεκηρύχθη αὐτός. Ὁ Ἐρρῖκος Η' ἔλαβεν ἕξ συζύγους.

Ἐπὶ τοῦ Ἐδουάρδου Σ', υἱοῦ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἐρρῖκου Η', ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καντιουρίας Θωμᾶς Κράμμερος μετερρῦθμισε τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὴν καινοτομίας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἷον κατήργησε τὴν λατινικὴν

γλώσσαν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τὰς εἰκόνας καὶ τὰ θυσιαστήρια, διετήρησεν ὅμως τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ὀνομάζεται καὶ Ἐπισκοπικὴ.

Ἡ διαδεχθεῖσα τὸν Ἐδουάρδον Σ' ἀδελφὴ τοῦ Μαρία Τυδώρ ἀποκατέστησεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα καὶ κατεδίωξε σκληρότατα τοὺς διαμαρτυρομένους. Ἄλλ' ἡ βασίλισσα αὕτη ὀλίγον χρόνον ἐβασίλευσεν, ἡ δὲ διαδεχθεῖσα αὐτὴν ἑτεροθαλῆς ἀδελφὴ τῆς Ἐλισάβετ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ ἐκάνονισε τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ὡς εἶχον κανονισθῆ ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου ἐπὶ Ἐδουάρδου Σ'. Ἡ θρησκευτικὴ ὁμολογία, ἣτις εἶχε συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου, ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ συνόδου κληρικῶν ἐψηφίσθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' οἱ καλβινικοὶ ἀπέρριπτον τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, καὶ ἐπειδὴ ἤθελον τὴν Ἐκκλησίαν καθαρὰν παντὸς καθολικοῦ τύπου ὀνομάζοντο *πουριτανοί*. Ἐπίσης ὀνομάζοντο *πρεσβυτεριανοί*, διότι ἀνέθετον τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς πρεσβυτέριον (ἴδ. σ. 39).

Ἡ Ἐλισάβετ ὑπῆρξε μεγάλη βασίλισσα καὶ ἐπ' αὐτῆς (1558—1603) ἡ Ἀγγλία ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, Πολυθρόλυτος ὑπῆρξεν ἡ ἀντιζηλία τῆς Ἐλισάβετ πρὸς τὴν Μαρίαν Στούαρτ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, Ἡ Μαρία Στούαρτ, ὡς προείπομεν, ἦτο σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου Β'. Ὑποστηριζομένη αὕτη ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς καθολικὴ, ἀντεποιεῖτο τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ὡς συγγενῆς τοῦ Ἐρρίκου Η' ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἔνεκα τοῦ παρανόμου γάμου τῆς μητρὸς τῆς Ἄννης Βόλεϋν μετὰ τοῦ Ἐρρίκου Η' κανὲν δικαίωμα δὲν εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου. Ὁ Φραγκίσκος Β' ἀπέθανεν ἄτεκνος καὶ ἡ Μαρία Στούαρτ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὸ στέμμα αὐτῆς. Ἄλλ' ἡ Μαρία μετέφερεν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς Σκωτίας ὅλην τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἀκολασίαν τῆς γαλλικῆς αὐτῆς. Τοῦτο δὲ καὶ διότι ἡ Μαρία ἐνέμενεν εἰς τὸν καθολικισμόν ἐπροκάλεσε τὸ μῖσος τῶν πρεσβυτεριανῶν Σκώτων, τὸ ὁποῖον μῖσος ἀπέληξεν εἰς ἐπανάστασιν. Ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τῆς Ἐλισάβετ. Ἀντὶ τούτου ὁμοῦ ἐφυλακίσθη κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Ἐλισάβετ καὶ παρέμεινε 18 ἔτη ἐν τῇ φυλακῇ κατηγορηθεῖσα δὲ ὡς συνένοχος συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἐλισάβετ κατεδι

κάσθη ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ δικαστηρίου εἰς θάνατον καὶ ἐφρονεύθη τὸ 1587.

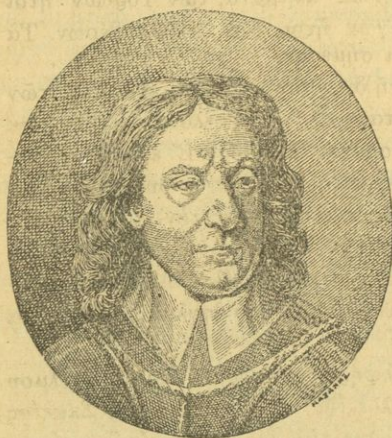
Ἐπὶ τῆς Ἑλισάβετ ἤκμασεν ὁ Σαίξπηρ, ὁ μέγιστος τῶν τραγικῶν ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου, καὶ ὁ Βάκων, εἷς ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ἡ Ἑλισάβετ, ἣτις παρέμεινε ἀγαμος, ὅταν ἀπέθνησκειν ὤρισεν ὡς διάδοχον τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον 5, υἱὸν τῆς Μαρίας Στούαρτ ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου της.

Δυναστεία τῶν Στούαρτ.—Ὁ Ἰάκωβος ἦνωσε τὸ βασίλειον τῆς Σκωτίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν «Ἰάκωβος Α΄ βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας». Ὁ Ἰάκωβος Α΄ κηνύει πολὺ τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συμφώνουν μὲ τὰς ἀλλοκότους ἰδέας του περὶ τοῦ *θείου δικαίου τῶν βασιλέων (βασιλεὺς ἐλέω θεοῦ)*. διὰ τοῦτο καὶ κατεδίωξε τοὺς καθολικοὺς, προσέτι δὲ καὶ τοὺς πουριτανούς, τῶν ὁποίων τὴν διδασκαλίαν εὑρίσκει πολὺ δημοκρατικὴν. Ἐπειδὴ τὸ κοινοβούλιον διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν ἀνθαιρεσιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συχνὰ προέβαινε ὁ εὐνοούμενος τοῦ Ἰακώβου πρωθυπουργὸς Βούκιγκαμ, ἀνὴρ ἐπιπόλαιος καὶ ἀσυνειδήτος, ὁ Ἰάκωβος περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον, διέλυσεν αὐτὸ καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν αὐτοῦ ἐφυλάκισε.

Ὁ Κάρολος Α΄, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰακώβου Α΄ (1625—1649) ἦτο καὶ αὐτός, ὅπως ὁ πατὴρ του, ὁπαδὸς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Διὰ τοῦτο καὶ διότι διετήρησεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν ὑπερόπτην Βούκιγκαμ, ἐπέσυρε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του τὸ ἐθνικὸν μῖσος ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς βασιλείας του. Δολοφονηθέντος τοῦ Βούκιγκαμ διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν κόμητα Στραφφόρδον, κατὰ συμβουλήν δὲ τούτου διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα ἠθέλησε νὰ δευχθῆ ἀνθαιρετος καὶ δεσποτικός, εἰσαγαγὼν διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κανταουρίας Λαούδου πολλοὺς νεωτερισμούς, οἱ ὁποῖοι περιελάμβανον καθολικὰ ἔθιμα. Ὅταν ὅμως τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐπιβάλλῃ καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, οἱ πρεσβυτεριανοὶ Σκῶτοι ἐπανεστάτησαν καὶ νικῆσαντες τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου ὑπερέβησαν τὰ ἀγγλικὰ σύνορα. Τότε ὁ Κάρολος ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ μετὰ ἐνδεκαετῆ διακοπὴν τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *Μακρὸν κοινοβούλιον* ἐκ τῆς μακροῦς διαρκείας του (1640—1648). Τὸ νέον

ὅμως κοινοβούλιον εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν Στραφφόρδον καὶ τὸν Λάουδον, καὶ οἱ δύο δὲ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἐπειτα τὸ κοινοβούλιον ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ καὶ αὐτὰ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως. Ἐκ τούτου ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ κοινοβουλίου. Τὰ στρατεύματα τὰ βασιλικά ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀλιβιέρου Κρομβέλλου καὶ ὁ Κάρολος κατέφυγεν εἰς τοὺς Σκώτους. Οἱ Σκῶτοι ὅμως τὸν παρέδωκαν εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον· εἰσαχθεὶς δὲ κατόπιν ὁ Κάρολος εἰς δίκην κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἀπεκεφαλίσθη τὸ 1649.

Δημοκρατία ἐν Ἀγγλίᾳ.—*Δικτατορία τοῦ Κρομβέλλου.*—Μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ Καρόλου Α' ἀνεκηρύχθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ δημοκρατία. Οἱ Σκῶτοι ὅμως δὲν ἀνεγνώρισαν τὸ νέον πολίτευμα καὶ καλέσαντες ἐξ Ὀλλανδίας τὸν υἱὸν τοῦ Καρόλου Α' ἀνεκήρυσαν αὐτὸν βασιλέα ὡς Κάρολον Β'.

Ὁ Κρόμβελλος.

ὡς Κάρολον Β'. Τοῦτον ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Ἰρλανδία. Ἄλλ' ὁ Κρόμβελλος ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Ἰρλανδίας μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἔρημον. Ἐπειτα δὲ στραφεὶς κατὰ τῆς Σκωτίας ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν Κάρολον Β' καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Γαλλίαν. Ἄλλ' ἡ ὑπέρομητος δύναμις τοῦ Κρομβέλλου ἐκίνησε τὸν

φθόνον τοῦ κοινοβουλίου. Τότε ὁ Κρόμβελλος διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ συνέταξε νέον πολίτευμα, κατὰ τὸ ὁποῖον τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἐμέλλε νὰ ἔχῃ κοινοβούλιον ἐκ 400 μελῶν, τὴν δὲ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν μετὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχηγίας τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων εἰς ἀνὴρ ἰσοβίως ὡς «λόρδος προστάτης». Τιοῦτος ἔγινεν ὁ Κρόμβελλος. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἡ Ἀγγλία ἀνῆλθε καὶ πάλιν εἰς ἀκμὴν μεγαλυτέραν ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνέλθει ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ.

Παλινόρθωσις τῆς δυναστείας τῶν Στούαρτ καὶ νέα κατάλυσις αὐτῆς.—Ὀκτῶ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρομβέλλου ὁ

στρατηγὸς Μόγκιος ἀποκατέστησεν ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου τὸν Κάρολον Β'. Ὁ Κάρολος Β' ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον μὲ ὅλα τὰ ἐλατώματα τοῦ οἴκου του. Περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον διέλυσεν αὐτό. Ἀλλὰ τὸ νέον κοινοβούλιον διέκειτο ἔτι μᾶλλον δυσμενῶς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν ψηφισθέντα νόμον «*περὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας*». Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον κανεῖς δὲν ἐπροφυλακίζετο ἄνευ ἐντάλατος τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ συλληφθεὶς ἔπρεπεν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν νὰ εἰσαχθῆ εἰς δίκην, εἰς τινὰς δὲ περιστάσεις ἠδύνατο καὶ νὰ ἀπολυθῆ ἐπὶ χρηματικῇ ἐγγυήσει. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰ δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα, τῶν Τορῶν ἥτοι τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν Οὐίγων ἥτοι τῶν φιλελευθέρων. Τὰ κόμματα ταῦτα ὑφίστανται μέχρι σήμερον.

Ὁ Κάρολος Β' ἐκήρυξεν ἀληθῆ διωγμὸν κατὰ τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων καὶ ἐβασίλευσεν αὐταρχικῶς μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ διαδόχου Ἰακώβου Β' ἐξερράγη ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀνετράπη ἐκ νέου ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ, ὁ δὲ θρόνος τῆς Ἀγγλίας περιῆλθεν εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Ὁράγγης Γουλιέλμου Γ', γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Ἰακώβου Β'. Ὁ Γουλιέλμος Γ' ἐκήρυξεν ἀνεξίθρησκείαν καὶ καθόλου διετήρησε πολιτικὴν συνδιαλλακτικὴν. Ἐπὶ Γουλιέλμου Γ' τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα ἔλαβε πλήρη τὴν ἀνάπτυξίν του.

Ἐπὶ τῆς Ἄννας, γυναικαδέλφης καὶ διαδόχου τοῦ Γουλιέλμου Γ', συνεχωνεύθησαν τὰ κοινοβούλια τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας εἰς ἓν καὶ οὕτω κατέστη τελεία ἔνωσις τῶν δύο χωρῶν εἰς ἓν κράτος. Τῆς Ἄννας ἀποθανούσης ἀτέκνου, ὁ θρόνος τῆς Ἀγγλίας περιῆλθεν εἰς τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου Γεωργίου, ὅστις ἦτο ἐκ μητρὸς δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α', ἐξ αὐτοῦ δὲ κατάγονται οἱ μέχρι σήμερον βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας. Ἐπὶ Γεωργίου Β', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Γεωργίου Α', ἡ Ἀγγλία ἀφῆρεσεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν διὰ πολέμου τὸν Καναδᾶν, τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν, καὶ τὰς παρὰ τὴν Σενεγάλην (τῆς Ἀφρικῆς) κτήσεις. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἀπέβη παντοδύναμος κατὰ θάλασσαν καὶ ἐκυριάρχει τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου. Ἐπὶ Γεωργίου Γ' ἀπώλεσε μὲν ἡ Ἀγγλία τὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ πολιτείας, αἵτινες ἔβην ἐλεύθεραι, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω, ἀλλὰ τὴν ἀπώλειαν ταύτην ἀνεπλήρωσε διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Ἰνδιῶν.

28. Πρωσία.

Ἀπὸ τοῦ 1445 ἤρχεν εἰς τὸ Βραδεμβούργον ὁ οἶκος τῶν Χοεντζόλλερν καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας ταύτης ἔφερε τὴν προσωνομίαν ἐκλέκτορος. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1609 ἠνώθη μετὰ τοῦ Βραδεμβούργου καὶ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσίας.

Ἐ ἀληθῆς θεμελιωτῆς τοῦ πρωσσικοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ὅστις καὶ Μέγας ἐκλέκτωρ ἐπωνομάσθη. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Φρειδερίκος Α΄ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν βασιλέως τῆς Πρωσίας καὶ ἐκόσμησε τὸ Βερολίνον, καταστήσας αὐτὸ ἔδραν ἀξίαν βασιλέως, ἐπροστάτευσεν δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἐκ φύσεως μεγαλόδωρος, ἐπεβάρυνε τοὺς ὑπηκόους του μὲ φόρους ἐπαχθεῖς καὶ τὸ κράτος μὲ χρεῖν.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α΄ ὑπῆρξε καθ' ὅλα ἀνόμιος τοῦ πατρὸς του Φρειδερίκου Α΄. Ἦτο τὰ μέγιστα φειδωλὸς καὶ ἐχθρὸς πάσης πολυτελείας. Κατήργησε τὴν πολυτέλειαν καὶ περιώρισε τὰς δαπάνας. Ἡ φειδωλὴ οἰκονομία του ἐστερέωσε καὶ ἐνίσχυσε τὸ κράτος. Ἀλλ' ἐνῶ ἦτο εἰς ἄκρον φειδωλὸς, διὰ τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ἐδαπάνησεν ἄπειρα ποσὰ καὶ διὰ τὴν συγκρότησιν αὐτῆς ἐστρατολόγει ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν τοὺς μεγαλοσωμότερους ἀνδρας· ἀποθανόντων δὲ ἀφήκεν εἰς τὸν υἱὸν του καὶ διάδοχον Φρειδερίκον Β΄ στρατὸν καλῶς ὀργανωμένον, τὸ κράτος ἀπηλλαγμένον παντὸς χρέους καὶ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἱκανὰ ἑκατομμύρια ταλλήρων. Αἱ ἐπιστήμαι ὅμως καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας του παρημελήθησαν ἐντελῶς.

Ὁ Φρειδερίκος Β΄, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας (1740-1780), ὑπῆρξεν ἀληθῶς μέγας βασιλεὺς. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἠγάπησε τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν φιλολογοίαν, καὶ ἐν γένει τὴν γαλλικὴν μόρφωσιν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπορεύθη ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὸν πατέρα του ὁδόν. Ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον ἐπέδειξεν ἑκτακτον δραστηριότητα. Ἡ Πρωσία ἦτο ἀκόμη μικρὰ καὶ δὲν ἐφαίνετο ἀξία νὰ ἐπισύρῃ τὰ βλέμματα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ὁ Φρειδερίκος σκοπὸν εἶχε νὰ προαγάγῃ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν Πρωσίαν καὶ νὰ ἀναδείξῃ αὐτὴν ἐν ἑκ τῶν σπουδαιωτέρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Διεξήγαγε δύο νικηφόρους πολέμους κατὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας, αυτοκρατορίδας τῆς Αὐστρίας, καὶ τρίτον καθ' ὅλης σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, ἐξῆλθε δὲ ἐξ αὐτοῦ νικητὴς προκαλέσας τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου· δι' ὃ καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὠνομάσθη Μέγας. Προσῆρτησε δὲ

εις τὸ κράτος του τὴν Σιλεσίαν καὶ ἔκτοτε ἡ Πρωσσία κατετάχθη μεταξὺ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μετὰ τοὺς πολέμους ὁ Φρειδερίκος ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀπείρων πληγῶν τοῦ ἐξηντημένου κράτους του. Ἐνίσχυσε τὴν γεωργίαν, τὸ ἔμποριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

Προήγαγε τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἀνεδείχθη ἀνεκτικώτατος καὶ ἀνεξίθρησκος. Ἐδέχθη τοὺς Γάλλους συγγραφεῖς τοὺς ἐξορισθέντας ἐκ τῆς Γαλλίας διὰ τὰ ἀντιθρησκευτικὰ των συγγράμματα, εἰπὼν τὴν πολυδρῦλητον ὄησιν. «Εἰς τὸ κράτος μου ἡμπορεῖ νὰ ἀγιάσῃ τις καθ' ὃν τρόπον θέλει».

Φρειδερίκος ὁ Μέγας.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου τὸ γερμανικὸν ἔθνος παρήγαγε πνεύματα, τὰ ὁποῖα ἐδόξασαν καὶ ἐλάμπρυναν ὄχι μόνον τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Τότε ἔζησαν οἱ μεγάλοι ποιηταὶ Γκαίτε καὶ Σίλλερ, ὡς καὶ ὁ Καίρνερ, ὅστις διὰ τὰ ἐνθουσιώδη πατριωτικὰ ἔσμητά του ὠνομάσθη ὁ Τυρταῖος τῆς Γερμανίας, οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι Λάιβνιτς, Κάντιος, Φίχτε, Ἐγγελος, ὁ μέγας μαθηματικὸς Κέπλερος, ὁ μέγας ἀστρονόμος Ἐρσχελος, καὶ οἱ μεγαλύτεροι μουσικοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων Μότσαρτ, Μπετχόβεν, Μπάχ, Γλοῦκ καὶ Χαίυδεν.

29. Αὐστρία.

Διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης, ὡς εἶδομεν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας δὲν ἦτο παρὰ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου. Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Σ' ἔστρεφετο ἄρρενος διαδόχου· ἐπομένως διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἐκλείψῃ ὁ ἐν Αὐστρίᾳ βασιλευῶν Ἀψβουργικὸς οἶκος. Ἐνεκα τούτου ὁ Κάρολος Σ' μετέβαλε τὸν περὶ διαδοχῆς νόμον καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ

μονογενῆς θυγάτηρ του Θηρεσία (1740-1780), βασίλισσα πεπρωκισμένη διὰ σπανίων προτερημάτων. Ἀλλὰ τὸν θρόνον διημιφισβήτησε καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Κάρολος Ἀλβέρτος, καὶ ἔνεκα τούτου ἔξεροράγη πόλεμος περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεμίχθησαν καὶ ἄλλαι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις. Τότε ὁ Φρειδερίκος Β΄ τῆς Πρωσίας διεξήγαγε τοὺς δύο Σιλεσιακοὺς πολέμους, διὰ τῶν ὁποίων ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τὸ δουκάτον τῆς Σιλεσίας. Καὶ τρίτος πόλεμος ἔγινε διὰ τὴν Σιλεσίαν καὶ ὅλη σχεδὸν ἡ Εὐρώπη ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ κατὰ τοῦ Φρειδερίκου Β΄ τῆς Πρωσίας· ἀλλὰ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἀπέληξεν ὑπὲρ τοῦ Φρειδερίκου καὶ ἡ Σιλεσία ὀριστικῶς ἔμεινεν εἰς τὴν Πρωσίαν.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τῆς Μαρίας Θηρεσίας Ἰωσήφ Β΄ (1780—1790) ὑπῆρξεν ἡγεμὼν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξαίρετος. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς προσέβη οὗτος εἰς μεγάλας μεταρρυθμίσεις εἰς τὰ στρατιωτικὰ, εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ εἰς τὰ θερησκευτικὰ πράγματα κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἀλλ' εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις του προσέβη μετὰ μεγάλης σπουδῆς χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι πάντες οἱ ὑπῆκοοὶ του δὲν ἦσαν οὔτε ὄριμοι πρὸς τοῦτο οὔτε ἐπιδεκτικοί· δ' αὐτοῦτο καὶ αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεών του ἀπέτυχον, τινὲς δὲ ἔβλαψαν προκαλέσασαι ἑσωτερικὰς στάσεις. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφὸς του Λεοπόλδος Β΄ κατήργησε πολλὰς ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἰωσήφ καὶ οὕτω ἐπανέφερε τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ κράτος.

30. Οἱ ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι κατὰ τὸν 13' αἰῶνα.

Ἐπὶ Ἰβραήμ τοῦ Α΄ ἤρχισεν ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Τὸ 1648 οἱ ὀθωμανοὶ ἐκυρίευσαν τὰ Χανία καὶ κατόπιν προσέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ ὁποίου οἱ πρόμαχοι ἀντέστησαν ἡρωϊκώτατα ἐπὶ 20 ἔτη. Τὸ 1666 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ νέου σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄ ὁ μέγας βεζύρης Μεχμέτ Κιουπρολῆς ἵνα διευθύνῃ αὐτοπροσώπως τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου, εἶχε δὲ μαζί του ὁ Κιουπρολῆς ὡς διερμηνεὰ τὸν Ἕλληνα Παναγιώτην Νικουσίον. Ἡ γενναία ἄμυνα τοῦ Ἡρακλείου διήγειρεν ἀνά πᾶσαν τὴν Εὐρώπην τὸν θαυμασμόν. Τέλος μετὰ εἰκοσαετῆ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν ἡ πόλις παρεδόθη μεταβλημένη εἰς ἐρείπια.

Οἱ Ἑνετοὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Κρήτης ἐζήτησαν νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Τούρκους. Τὸ 1682 ὁ Ἑνετὸς Φραγκῆσκος Μοροζίνης μετὰ 8000 ἀνδρῶν ἐστράτευσε εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκυρίευσε τὴν Κορώνην. Εἰς δευτέραν ἐκστρατείαν τὸ 1686, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Σουηδὸς στρατηγὸς Καινιξμάρκ, ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρίνον καὶ Νεόκαστρον, προσέει δὲ τὴν Μεθώνην, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Μετὰ ταῦτα ὁ Μοροζίνης μετὰ τοῦ Καινιξμάρκ ἐστράτευσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐπολιορκήσας τὰς Ἀθήνας. Οἱ Τούρκοι ὠχύρωσαν τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν. Οἱ Ἑνετοὶ ἤρχισαν νὰ βομβαρδίζουσιν τὴν Ἀκρόπολιν. Τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1687 βόμβα ῥιφθεῖσα ὑπὸ Γερμανῶν μισθοφόρων τοῦ Μοροζίνη προσέβαλε τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος, ὅστις ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Τούρκους ὡς πυριτιδαποθήκη. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπηκολούθησε καὶ κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ θαυμασίου ἐκείνου καλλιτεχνήματος, τὸ ὁποῖον ἕως τότε διετηρεῖτο ἀκέραιον. Οἱ Τούρκοι παρεδόθησαν διὰ συνθήκης. Ὁ Μοροζίνης μετὰ ταῦτα ἐπῆλθε πάλιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μονεμβασίαν, οὕτω δὲ συνεπλήρωσε τὴν ὄλοσχερῆ ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη, ἦτοι κατὰ τὸ 1718, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσάροβιτζ ἡ Πελοπόννησος ἀπεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους.

31. Ῥωσία.

Τὸ Ῥωσικὸν κράτος καταρκεῖτο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἀσιατικῶν φυλῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεστρέφοντο τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Καὶ εἰσῆχθη μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ῥωσίαν ὁ χριστιανισμὸς περὶ τὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνος διὰ τοῦ Βλαδιμήρου Α', ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδεμία μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰ ἦθη τῶν Ῥώσων. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βλαδιμήρου ἡ Ῥωσία διηρέθη εἰς ὁμοσπόνδους πολιτείας καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μογγόλους, ἐπὶ 200 δὲ ἔτη αἱ διάφοροι Ῥωσικαὶ ἡγεμονίαι ἐπλήρωνον εἰς τοὺς Μογγόλους φόρον ὑποτελείας. Ὁ Ἰβάν ἦτοι Ἰωάννης Γ' (1462—1503) ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων, ἤνωσεν σχεδὸν ὅλας τὰς Ῥωσικὰς ἡγεμονίας καὶ κηρύξας τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον τῆς Ῥωσίας προσέλαβε πρῶτος τὴν προσωνομίαν *Τσάρος πασῶν τῶν Ῥωσιῶν*, ἦτοι Ῥωσικῶν ἡγεμονιῶν. Ὁ Ἰβάν Δ' συνέστησε μόνιμον στρατόν.

τοὺς *στρελίτσους*, καὶ ἴδρυσεν εἰς τὴν Μόσχαν πατριαρχεῖον. Τὸ 1613 ἀνῆλθεν εἰς τὸν ὡσικὸν θρόνον ὁ Μιχαὴλ Ῥωμανῶφ, γενόμενος ἰδρυτῆς ὁμωνύμου δυναστείας, ἣ ὁποία ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Ῥωσίαν μέχρι τοῦ 1918.

Ὁ Μέγας Πέτρος.

Τὴν Ῥωσίαν ἀνύψωσεν εἰς μεγάλην δύναμιν τοῦ βορρᾶ καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν τότε μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ὁ Πέτρος ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας (1689—1725). Οὗτος ἐφρόντισε νὰ μεταφτεύσῃ εἰς τὴν Ῥωσίαν τὸν πολιτισμὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Κατήρτισε στρα-

τὸν συντεταγμένον κατ' εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν καὶ πειθαρχίαν. Διὰ τοῦ νέου στρατοῦ του ἀφήρσεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ Ἄζοφ καὶ διανοίξας εἰς τὸ κράτος του τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἴδρυσεν τὸ Ταϊγάιον. Ἐκάλεσε μηχανικοὺς καὶ ναύτας πυροβολητὰς ἐκ τῆς Ὀλλανδίας καὶ τὸ 1696 εἶχε μικρὸν στόλον εἰς τὴν Ἄζοφικὴν. Μετὰ ταῦτα ἔπεμψε πολλοὺς Ῥώσους εἰς Γερμανίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐκπαιδευθοῦν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη τὰς μᾶλλον πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ ἀντιληφθῇ

ἰδίους ὀφθαλμοῖς καὶ μάθῃ πᾶν ὅτι ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του. Ἐπανελθὼν δὲ προέβη εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτηι νὰ ἐκπολιτίσῃ τὸ κράτος του. Ἀπηγόρευσε τοὺς ποδηρεῖς χιτῶνας καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσήγαγε τὰ ἀπλᾶ εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα. Ἐπέτρεψε χάριν τῆς ἐξευγενίσεως τῶν ἠθῶν νὰ λαμβάνουν μέρος καὶ αἱ γυναῖκες εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν. Ἰδρυσε διάφορα σχολεῖα, προσέτι δὲ καὶ τυπογραφεῖα, καὶ προσεκάλεσεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς πεπαιδευμένους ἀνδρας. Περιορίσε δὲ τὰ μέγιστα τὸν κλῆρον. Κατήργησε τὸ Πατριαρχεῖον καὶ συνέστησε τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἀφοῦ διωργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος του, ὁ Πέτρος, συνεμάχησε ἔπειτα μετὰ τῶν Πόλωνων καὶ τῶν Δανῶν καὶ δι' εἰκοσαετοῦς πολέμου πρὸς τὴν Σουηδιὰν ἀφῆρεσεν ἀπὸ αὐτὴν τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ πολέμου τούτου ἴδρυσεν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, τὴν Πετρούπολιν, πλησίον τοῦ κόλπου τῆς Φιλανδίας, διὰ νὰ εὐρίσκειται πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀκαταπόνητος δραστηριότης τοῦ Πέτρου τὰ πάντα μετέβαλεν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προήχθησαν, ἡ ἐγχώριος βιομηχανία ἐνισχύθη. Δι' ὃ καὶ δικαίως ὁ Πέτρος θεωρεῖται ὡς ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσίας.

Ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Πέτρου περιφανῆ θέσιν κατέχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ Αἰκατερίνη Β' ἡ μεγάλη (1762—1795), γυνὴ ἀτρόμητος, φιλόδοξος καὶ μεγαλεπήβολος. Αὕτη ἔχουσα ὡς ὑπόδειγμα τὸν Μέγαν Πέτρον ἐπεδίωξε ν' ἀνυψώσῃ τὴν Ῥωσίαν εἰς μέγα εὐρωπαϊκὸν κράτος. Καὶ ὅπως ὁ Μέγας Πέτρος εἶχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, οὕτω καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν μὲν πρώτην ἠθέλει νὰ ἐξαφανίσῃ, τὴν δὲ δευτέραν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπέτυχεν ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τῆς Αὐστρίας προέβη εἰς τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, καθ' ὃν ἡ Ῥωσία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβον τὰς παρακειμένας εἰς ἐκάστην πολωνικὰς ἐπαρχίας. Μετὰ τινὰ χρόνον ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Πρωσσία προέβησαν εἰς τὸν δεύτερον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας τὸ 1793. Τὸ δὲ 1795 ἔγινε καὶ

ὁ τρίτος διαμελισμὸς καὶ οὕτω τὸ Πολωνικὸν κράτος διεγράφη ἐκ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χάρτου. Διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας ἡ Ῥωσία μετετοπίσθη εἰς τὸ μέσον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου καὶ ἐφεξῆς ἀνεμιγνύετο εἰς τὰς μᾶλλον ἐνδιαφερούσας ὑποθέσεις τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Αἰκατερίνη διεξήγαγε δύο μακροὺς πολέμους (1768—1774 καὶ 1787—1792). Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ ἐκδιώξῃ τὴν Τουρκίαν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὡς ἐπεδίωκεν, ἀλλ' ἔταπεινωσεν αὐτὴν εἰς μέγαν βαθμὸν.

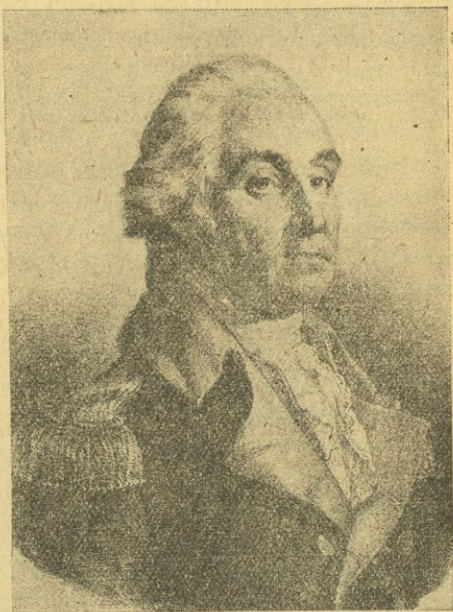
32. Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς.

Πρῶτος ὁ Ἄγγλος Οὐάλτερ Ῥάλεϊγγ τὸ 1584 ἐπεχείρησε νὰ ἀποικίσῃ μέρος τι τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε *Βιργινίαν* πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ. Αἱ πλούσιαι χῶραι τῆς Βιργινίας προσείλκυσαν πολλοὺς ἀποίκους. οὕτω δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ 17ου αἰῶνος πολλαὶ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἰδρύθησαν εἰς τὴν Βιργινίαν. Προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποικιῶν ἠϋξάνετο. Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ὅλη ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐγένευσεν ἀπὸ ἀγγλικὰς ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν 13 πολιτείας. Αἱ πολιτεῖαι οὗται ἐκυβερνῶντο κατ' ἴδιον τύπον· ἀλλ' ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ὡς μητροπόλεως. Εἰς τὰς πολιτείας ταύτας ἐπεκράτει ἄκρα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης· δι' ὃ κατὰ πᾶν ἔτος χιλιάδες Εὐρωπαϊῶν μετενάστευον εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀγγλικὰς ἀποικίας.

Ἡ καταπληκτικὴ πρὸδος καὶ εὐημερία τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐκέντησε τὸν φθόνον τῶν βορειότερον, εἰς τὸν Καναδᾶν, ἐγκατεστημένων Γάλλων. Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων δὲν εἶχον ὀρισθῆ τὰ σύνορα τῶν δύο λαῶν, προέκυψαν μεταξὺ αὐτῶν ἔριδες. Καὶ ὅταν οἱ Γάλλοι ἤγειραν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς χώρας τῆς κειμένης παρὰ τὸν ποταμὸν Μισσισιπῆν, προεκλήθη μακροχρόνιος (ἑπταετής) πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Διὰ τῆς ἰσχυρᾶς βοηθείας τῶν ἀποικιῶν ἡ Ἀγγλία ἐξῆλθε νικητρία ἐκ τοῦ πολέμου τούτου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπεβλήθη εἰς καταπληκτικὰς δαπάνας καὶ ἐπεβαρύνθη διὰ μεγάλου χρέους, ἐθεώρησε δίκαιον νὰ φορολογήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἀλλ' αἱ ἀποικίαι διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς φορολογίας καὶ διέκοψαν πᾶσαν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Τὰ πράγματα ἐξωθήθησαν μέχρι κηρύξεως πολέμου ἐκ

μέρους τῆς Ἀγγλίας. Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν 13 πολιτειῶν συνήλθον εἰς συνέδριον εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ τὴν 25 Ἰουνίου 1776 ἐκήρυξαν αὐτὰς ἀνεξαρτήτους ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Ἠνωμένα Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς*».

Ἡ ἀρχιστρατηγία ἀνετέθη εἰς τὸν μέγαν πολίτην Γεώργιον Βασιγκτῶνα, ὅστις μὲ τόσην σύνεσιν, εὐτολμίαν, ἥρωϊσμόν καὶ καρτερίαν διηύθυνε τὸν στρατὸν καὶ τὴν πολιτείαν, ὥστε ἐξέπληξεν ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τοὺς Ἀμερικανοὺς ἐβοήθησε κατ' ἀρχὰς κρυφίως, ἔπειτα δὲ φανερὰ ἡ Γαλλία. Τέλος ἡ Ἀγγλία ἐξαντληθεῖσα οἰκονομικῶς ἀνεγνώρισε διὰ τῆς ἐν Βερσαλλίαις συνομολογηθείσης εἰρήνης τὸ 1783 τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 13 πολιτειῶν. Αἱ 13 πολιτεῖαι ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκάστη ἔχει ἰδίαν κυβέρνησιν καὶ αὐτοτελῆ ἐξουσίαν εἰς τὰ ἐσω-

Ὁ Βάσιγκτων.

τερικὰ πράγματα. Τῆς ὁμοσπονδίας προΐσταται εἰς πρόεδρος ἐκλεγόμενος κατὰ τετραετίαν, ὅστις διαχειρίζεται τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν καὶ εἶναι συγχρόνως ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων. Πρῶτος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ εὐκλεῆς Βασιγκτῶν. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν Πολιτειῶν ἀνέρχεται εἰς 49, εἶναι δὲ αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι ἐν ἓκ τῶν ἰσχυροτάτων καὶ τῶν πλουσιωτάτων τῶν κρατῶν τοῦ κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ.

§. 33. Αίτια και ἀφορμαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΔ΄ ἀφ' ἑνὸς διὰ τῶν πολλῶν ἐξωτερικῶν πολέμων του καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς πρωτοφανοῦς σπατάλης καὶ ἀσωτίας τῆς αὐτῆς του ἐξήντησεν οικονομικῶς τὴν Γαλλίαν καί, ὅταν ἀπέθανεν, ἀφῆκεν αὐτὴν βεβαρημένην μὲ δημόσιον χρέος τριῶν δισεκατομμυρίων φράγκων.

Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ΄ διεδέχθη ὁ δισέγγονος τούτου Λουδοβίκος ΙΕ΄, ἡγεμὼν εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἤρχισεν ὀαγδαίως νὰ φέρεται πρὸς τὴν τελείαν παρακμὴν καὶ ἀποσύνθεσιν. Ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ σπατάλη τῆς αὐτῆς ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Τὸ δημόσιον χρέος ὑπερέβη τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια. Ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνεκρόθησαν. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος δυσβαστάκτων καὶ καταθλιπτικῶν φόρων, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλήρος ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Ἐπὶ πλεόν δὲ αὐτοὶ κατεῖχον τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ἤρχισεν νὰ γεννᾶται ἀναβρασμὸς παρὰ τῷ λαῷ κατὰ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων, ἤτοι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦτον ὑπέθαλλον οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, Βολταῖρος, Ρουσσὼ καὶ ἄλλοι. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραμμάτων των ἐκαυτηρίαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνηθικότητα τῶν εὐγενῶν, καὶ τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου, καὶ ἐκήρυττον τὰς νέας ἀρχὰς τῆς *ισότητος* καὶ *ἐλευθερίας*. Οὕτω ἐγέννησαν παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὀικτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς τρόπον ὅστε καὶ ὁ λαὸς νὰ ἔχη τὰ αὐτὰ δικαιώματα μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλήρον καὶ αἱ δύο αὗται ἀνώτεροι τάξεις νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις μὲ τὸν λαόν.

Τοιαύτη ἐν γενεῖ ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΣ΄ (1774—1793). Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε μὲν ἀγαθὴν καρδίαν, ἀλλὰ νοῦν ἀσθενῆ καὶ χαρακτῆρα ἄστατον. Ἐπεθύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν σκληρῶς πιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλην τῆς διεφθαρμένης αὐτῆς, πολὺ δὲ ὀλιγότερον νὰ ὑποβάλλῃ εἰς φορολογίαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλήρον.

§ 34. *Ἐκρηξις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.—*
Συντακτικὴ συνέλευσις (1789—1791).—
Ἄλωσις τῆς Βασιλλῆς.

Κατὰ συμβουλήν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν Νεκκέρου ὁ Λουδοβίκος ΙΣ' συνεκάλεσεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, προάστειον τῶν Παρισίων, τὴν 24 Ἀπριλίου 1769 τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν τάξεων (τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ), ὅπως ἀπὸ κοινοῦ

Ἀντιπρόσωποι εἰς τὰς γενικὰς τάξεις.

κληρικὸς

εὐγενὴς

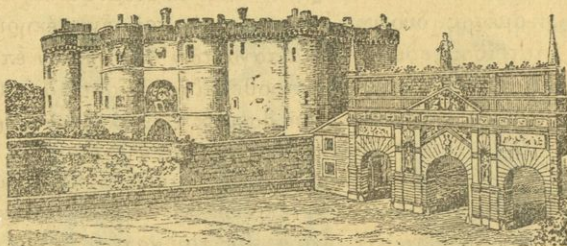
λαϊκός.

σκεφθῶν περὶ τῆς θεραπείας τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἄλλ' εἰς τὴν πρώτην συνεδρίαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιοῦχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀπήτουν νὰ ψηφίζουσιν κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλὰς. Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς *Ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν* καὶ ὠρίσθησαν νὰ μὴ διαλυθῶν πρὶν δώσουν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ πρέπον εἰς αὐτὴν σύνταγμα.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὰς Βερσαλλίας, αἵτινες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐχρησίμευον ὡς τόπος διαμονῆς τοῦ βασιλέως, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων διερεθιζόμενος ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν διήρπασε τὰ ὄπλοστάσια καὶ ἔνοπλος ἐβάδισε κατὰ τῆς Βασιλλῆς. Ἦτο δὲ αὕτη παλαιὸς πύργος χρησιμεύων ὡς εἰρκτὴ τῶν πολιτικῶν ἐγκληματιῶν καὶ θεωρούμενος ὡς τὸ σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ.

Ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν ἡ Βαστίλλη ἐκυριεύθη (3)14 Ἰουλίου 1789) καὶ ἠλευθερώθησαν οἱ ἐν αὐτῇ κρατούμενοι, θύματα τῆς τυραννίας τῶν δύο προνομούχων τάξεων.

Τότε ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις διὰ νὰ καταστείλῃ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ λαοῦ προέβη εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος, ἤτοι κατήργησε τὴν κληρονομικὴν εὐγένειαν καὶ πάντα τὰ προνόμια καὶ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον αἱ δύο ἀνώτεραι κοινωνικαὶ τάξεις (οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς).

Ἡ Βαστίλλη.

Ἄλλ' ὁ λιμὸς ὀσημέραι ἐπετεινέτο, ἡ δὲ κυβέρνησις κατηγορήθη ὅτι αὐτὴ τὸν ἐπροκάλει. Τοῦτο ἐπέφερε νέαν ἐξέγερσιν τῆς πρωτεύουσας. Τὴν πρωτὴν τῆς 24 Σεπτεμβρίου ἀμέτρητον πλῆθος, τοῦ ὁποίου προηγουνται γυναῖκες φέρουσαι ὅπλα, ἔδραμεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, προσέβαλε καὶ ἐλεηλάτησε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα μετὰ τῆς οἰκογενείας του νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους, ὅπου μετ' ὀλίγον ἤλθε καὶ ἡ συνέλευσις. Ἐκτοτε ὁ βασιλεὺς ἐν Παρισίοις δὲν ἔκαμνε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑπογράψῃ τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως.

Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις εἰς μίαν διακήρυξιν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται «*Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου*», ὥρισε τὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνόει νὰ στηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν. Αἱ ἀρχαὶ αὗται ἀνεκίρουν τὴν *κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ*, τὴν *πολιτικὴν ἐλευθερίαν* καὶ τὴν *ισότητά τῶν δικαιωμάτων*. Προσέτι δὲ ἡ συνέλευσις ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος ἔθνικα καὶ προέβη εἰς νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς Γαλλίας.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως καὶ ἡ κατάργησις τῆς κληρονομικῆς εὐγενείας ἠνάγκασαν πολλοὺς ἐκ τῶν εὐγενῶν νὰ ἀπέλθουν ἐκ τῆς Γαλλίας. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε σύνταγμα διὰ τὴν

Γαλλίαν και ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ αὐτὸ και νὰ ὀρκισθῆ ὅτι θὰ τηρήσῃ τὸ σύνταγμα.

§ 35. Νομοθετικὴ συνέλευσις

Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον της, διελύθη, διεδέχθη δὲ αὐτὴν ἡ **Νομοθετικὴ συνέλευσις** (1791—1792), εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεῖχον δύο φατρίαι, ἡ τῶν δημοκρατικῶν **Ἰακωβίκων** και ἡ τῶν μετριοπαθῶν **Γιρονδίνων**. Ἡ Νομοθετικὴ συνέλευσις ἐξέδωκεν ἀμέσως δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐκηρύσσοντο ἔχθροὶ τῆς πατρίδος ὅσοι ἐκ τῶν μεταναστῶν δὲν ἤθελον ἐπανέλθει εἰς τὴν Γαλλίαν ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας. Διὰ τοῦ ἄλλου ψηφίσματος ἐξωρίζοντο ἢ ἐφυλακίζοντο ὅσοι ἐκ τῶν κληρικῶν ἠροῦντο νὰ ὀρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ σύνταγμα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἠρηγήθη νὰ ἐπικυρώσῃ ταῦτα, ὁ λαὸς ὄρμησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὀπλισμένοι, ὅπως ἐξαναγκάσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ δύο ἐκεῖνα ψηφίσματα. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνελεύσεως, ζητῶν προστασίαν κατὰ τοῦ ὄχλου, Τότε ἡ συνέλευσις ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τὸν βασιλέα και ἐνέκλεισεν αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸν Ναόν, ὅστις ἦτο σύμπλεγμα κτιρίων (ἐκκλησία, φρούριον και πύργος) και ἐχρησίμευεν ἀντὶ εἰρκτῆς.

§ 36. Συμβατικὴ συνέλευσις (1792—1795).

Καρατόμησις τοῦ βασιλέως.

Τὴν Νομοθετικὴν συνέλευσιν διεδέχθη ἡ καλουμένη **Συμβατικὴ συνέλευσις** (1792—1795). Αὕτη προέβη ἀμέσως εἰς τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας και εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας (10 Σεπτεμβρίου 1792). Μετὰ ταῦτα δὲ εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙϚ' ὡς προδότην τῆς πατρίδος και τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐκαρτομήθη δὲ ὁ ἀτυχήσις βασιλεὺς διὰ τῆς νεωστὶ ἐφευρεθείσης λαμητόμου (10 Ἰανουαρίου 1793). Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη βραδύτερον και ἡ βασίλισσα **Μαρία Ἀντωνέττα** και ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου **Ἐλισάβετ**. Πρὸς δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου, τὸν διάδοχον, προσήνεχθησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπότετα. Τὸ ταλαίπωρον παιδίον εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν φρούρησιν θηριώδους Ἰακωβίνου τσοαῦτα δὲ μαρτύρια ὑπέστη ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε ἀπέθανε μετὰ τιμὴ χρόνον ἐκ τῶν μαστιγώσεων, τοῦ ψύχους και τῆς αἰπνίας.

§ 37. Ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων.—Τρομοκρατία.

Ἡ εἶδησις τῆς καρατομήσεως τοῦ ἀθύου βασιλέως ἐπροξένησε φρικτὴν ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὄθεν συνεμάχησαν αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης καὶ παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἕτερος ἐσωτερικὸς, διότι ἡ φιλοβασιλικὴ ἑπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰακωβίνοι περιελθόντες εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Γιρονδίγους συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν, ἐπανεστάτησαν ὡσαύτως καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, τῶν ὁποίων ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ φονευθέντες Γιρονδίνοι. Οὕτω λοιπὸν, ἐνῶ ἐξωτερικὸς πόλεμος ἠπείλει τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ δύο ἔτη κατεσπάρασεν αὐτήν. Ἄλλ' ἅπασαι αἱ ἐσωτερικαὶ ἐξεγέρσεις κατεστάλησαν μετ' ἀγρίας σκληρότητος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνεστάθη ἐν Παρισίοις ἡ *Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας*, ἣτις ὑπῆρξε διαβόητος διὰ τὴν ὠμότητα αὐτῆς, προΐστατο δὲ αὐτῆς ὁ φοβερὸς καὶ τρομερὸς Ῥοβεσπιέρος. Οὗτος περιεβλήθη δικτατορικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ δεκατέσσαρας μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ὅπερ καλεῖται *Ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας* (21 Μαΐου—17 Ἰουλίου 1794), ὁ αἰμοχαρὴς Ῥοβεσπιέρος διέπραξε τὰ φρικωδέστερα ἐγκλήματα, φονεύσας χιλιάδα εὐγενῶν καὶ κληρικῶν. Τέλος ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης, τύραννος περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

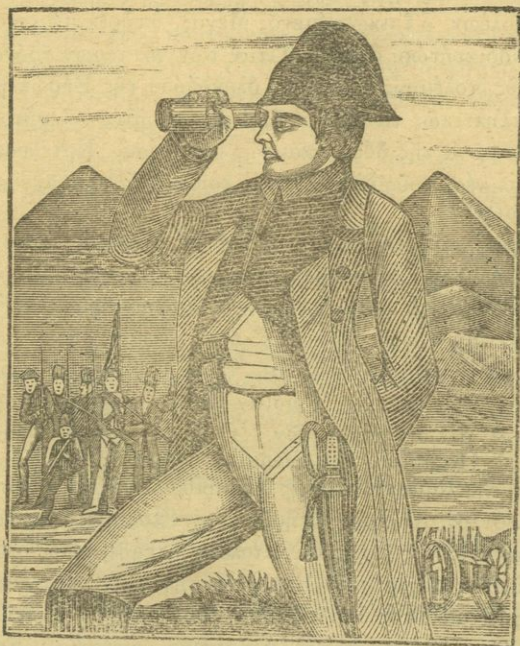
Ἐνῶ δὲ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ φλεγόμενοι ὑπὸ αἰσθήματος φιλοπατρίας ἠγωνίζοντο νικηφόρος κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, Πρώσσων, Ἀγγλῶν, Ὀλλανδῶν καὶ Ἰσπανῶν, οἵτινες ἐκ διαφόρων σημείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Τότε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλῶνος, ἣτις κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν, διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι πέντε ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

38. Διευθυντήριον.—Ναπολέων Βοναπάρτης.

Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, πρὶν διαλυθῆ, ἐψήφισε τὴν μὲν ἐκ-

τελεστικὴν ἐξουσίαν νὰ ἔχη πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ βουλὴ τῶν γερόντων, ἀποτελουμένη ἐκ διακοσίων μελῶν, καὶ ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Διαλυθείσης τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας τὸ Διευθυντήριον. Οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἐξηκολούθουν. Ὁ Ναπολέον Βοναπάρτης πεμφθεὶς ὡς ἀρχιστράτηγος εἰς Ἰταλίαν ἐνίκησεν εἰς δια-

Ναπολέον Βοναπάρτης.

φόρους μάχας τοὺς Αὐστριακοὺς, ἐκυρίευσεν τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπεχρέωσε τὴν Αὐστρίαν διὰ συνθήκης νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γαλίαν τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Λομβαρδίαν. Κατόπιν δὲ ὁ δαφνοστεφὴς ἀρχιστράτηγος ἐπέστρεψεν εἰς Γαλίαν θριαμβευτικῶς.

Εὐθύς μετ' ὀλίγον ὁ Ναπολέον ἐπεχείρησεν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἅπασαν καὶ προὐχώρησε μέχρι τῆς Συρίας. Ἀλλὰ τότε μανθάνει ὅτι τὰ ἐν Γαλίᾳ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς ἀνώμαλον κατάστασιν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀνέκτησαν τὰς ἀπολεσθείσας

Ν. Βραχνοῦ. Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ.

χώρας. Ὁ Ναπολέων, ἀφήσας τὸν στρατὸν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κλέβερν, ἐπανέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς Γαλλίαν. Καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συντάσσει νέον πολίτευμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία ἀνετίθετο εἰς ἓνα πρωθύπατον, ἔχοντα καὶ δύο ἄλλους ὑπάτους, τῶν ὁποίων ἡ ψήφος ἦτο συμβουλευτική. Πρωθύπατος ἐγένεν αὐτὸς ὁ Ναπολέων (1800), ὅστις μετ' ὀλίγα ἔτη ἦτοι τὸ 1804 ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ὁ Ναπολέων, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας, ὑπῆρξε μέγιστος στρατηλάτης καὶ δορικτῆτωρ, ἀληθῆς Τιτὰν τῶν νεωτέρων χρόνων. Διεξήγαγε πολλοὺς πολέμους ἐναντίον ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξέτεινε καταπληκτικῶς τὰ ὄρια τῆς Γαλλίας, ἥτις ἐπ' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Κατέλυσε βασιλεία καὶ ἀνίδρυσε νέα, τοὺς δὲ ἀδελφούς του καὶ ἄλλους συγγενεῖς ἀηγόρευσε βασιλεῖς.

Ἄλλ' ὅμως καὶ τοῦ γίγαντος τούτου ὁ ἀστὴρ ἤρχισε νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν του. Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε κατὰ τῆς Ῥωσίας τὸ 1812, ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς πτώσεώς του. Ἡ καταπληκτικὴ αὐτοῦ στρατιὰ ἐξ ἑξακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν, τὴν ὁποίαν πρώτην φορὰν ἕως τότε εἶδεν ὁ νεώτερος κόσμος, κατεστράφη ὀλοσχερῶς εἰς τὴν Ῥωσίαν ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος τρομεροῦ χειμῶνος καὶ ἄλλων κακουχιῶν. Ὁ δὲ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους ἐπὶ ἀγοραίου ὀχήματος. Ἡ Εὐρώπη ὀφελουμένη ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης εὐκαιρίας ἐξηγέρθη σύσσωμος κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε γιγάντειος, μετὰ πολλὰς δὲ ἀγιστρόφους τροπὰς τῆς τύχης ὁ Ναπολέων ἠττήθη τέλος ὀλοσχερῶς εἰς τὴν περιδάλητον μάχην τοῦ Βατερλώ τὴν 6ην Ἰουνίου 1815 καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἀπήχθη εἰς τὴν βραχῶδη νῆσον Ἀγίαν Ἑλένην ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ. Ἐκεῖ ὁ γίγας οὗτος ὡς ἄλλος Προμηθεὺς οἰονεὶ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου ἔζησεν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ τέλος ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τὸ 1821. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος ἡ Γαλλία περιορίσθη εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 ὄρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΓΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

39. Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων. —

Μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ Β' ὀλί-

γον κατ' ὀλίγον ὑπέταξε καὶ ὅλην τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τοιου-
τοτρόπως ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἄπανα ἡ χώρα περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κατακτητοῦ.
Τὰ ὠραιότερα καὶ εὐφορώτατα ἐκ τῶν κτημάτων, τὰ ὅποια ἔκειντο
εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, διεμοίρασεν ὁ Μωάμεθ ὡς ἰσοβία τιμάρια εἰς
διακεκριμένους Τούρκους πολεμιστάς, οἵτινες δραστηρίως συντέλε-
σαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας. Καὶ εἰς τὰ τζαμία παρεχώρησεν
ὁ Μωάμεθ κτήματα πρὸς συντήρησιν αὐτῶν, ἐκαλοῦντο δὲ τὰ κτή-
ματα ταῦτα **βακούφια**. Μόνον τὰ ὄρεινὰ μέρη ἀφέθησαν εἰς τοὺς
Χριστιανοὺς ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ καλλιεργοῦν αὐτὰ καὶ νὰ πληρώνουν
ὡς φόρον τὸ πέμπτον τῶν εἰσοδημάτων.

Ἄπαντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἄφηβικῆς ἡλικίας ὑπεβλήθησαν
εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸ λεγόμενον *χαράτσι*, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξηγό-
ραζον κατ' ἔτος τὴν ζωὴν των. Ἄλλὰ πολὺ φοβερώτερος ἦτο ὁ φό-
ρος τοῦ αἵματος, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὠνομάσθη *παιδομάζωμα*.
Ὁ φόρος οὗτος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν τὸ 1329
(ἰδὲ σ. 15), ἀλλ' ὀριστικῶς ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ
ἐπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς ὑποτεταγμένας χώρας. Κατ' ἔτος ἠρπάζοντο
ἀπὸ τῆς ἀγκάλῃς τῶν μητέρων χιλιάδες Ἑλληνοπαίδων, ἡλικίας ἐπτὰ
ἐτῶν καὶ ἄνω, καὶ ἐξιslaμίζοντο, μέχρις ὅτου δὲ δυνηθοῦν νὰ φέ-
ρουν ὄπλα, ἠσχοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν. Οἱ παῖ-
δες οὗτοι ἐλησμόνουν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ πατρίδα. Ἐζων
μόνον διὰ τὸν σουλτάνον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς πατέρα. Ὁ γάμος
ἦτο ἀπγορευμένος εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκον εἶχον τὸν στρατῶνα. Ὅταν
δὲ ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν νὰ δύνανται νὰ φέρουν ὄπλα, κατετάσσοντο
εἰς τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων. Ὑπολογίζεται ὅτι μέχρι
τοῦ 1826, ὁπότε κατηργήθησαν τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων, ἠρ-
πάγησαν καὶ ἐξιslaμίσθησαν πλεον τῶν πεντακοσίων χιλιάδων
Ἑλληνοπαίδων.

Καὶ ἄλλα παντοειδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δεινὰ ὑφίσταντο οἱ Ἕλ-
ληνες ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ
καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος Τούρκου.
Τὸ προτιμότερον ἦτο ν' ἀποκρύπτουν πᾶν ὅ,τι πολῦτιμον εἶχον.
Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάρπους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπε-
σύροντο ἐκεῖ, ὅπου ἀφανῶς ζῶντες ἠδύναντο ν' ἀποφύγουν τὸ φθο-
νερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

40. Ὁργάνωσις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.— Ἡ Ἐκκλησία τῆς
Κωνσταντινουπόλεως θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν
κέντρον τῶν Ἑλλήνων.— Κοινότητες.

Παρ' ὅλα τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἔλαβον κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν καὶ προνομίαν τινα παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β', ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἔθνικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ ὑποδουλωθέντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα. Τοῦτο βεβαίως ἔπραξε συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας, διότι αὕτη πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, ἦτοι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἦτο ἐπιεικῆς, ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτοὺς νὰ ζῶν ἐν τῇ ἰσλαμικῇ πολιτείᾳ ἔξαγοράζοντες τὴν ζωὴν τῶν διὰ τοῦ χαρατσίου. Ἀλλὰ εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην τοῦ Μωάμεθ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συνετέλεσε καὶ τὸ πολιτικὸν συμφέρον. Ἐβλεπεν ὁ Μωάμεθ ὅτι συνέφερεν εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν ἡ ἀδιαφορία τῆς Δύσεως πρὸς τὴν τύχην τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ σχίσμα τοῦτο ὁ κατακτητὴς ἐφρόντισε νὰ παρατείνῃ χορηγῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν· ἀνεβίβασε δὲ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον, τὸν μετονομασθέντα Γεννάδιον, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος τῆς ἀνθισταμένης εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν Πατριάρχην ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς ὡς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ κλήρου. Τοῦ ἔδωκε προσέτι τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν πάσας τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφοράς. Ἀπῆλλαξε δὲ πάσης φορολογίας τὸν ἀνώτερον κλῆρον.

Οὕτω τὸ καταπεσὸν πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου διεδέχθη τὸ κράτος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Νέα πολιτεία καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ὑπὲρ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Πατριάρχου συνήνωσε καὶ συνέδεσε τοὺς ἀπανταχοῦ Ἕλληνας. Ἡ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς

Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξε τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων.

᾽Ωσαύτως καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ὁ Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Ἐχορήγησεν αὐτοδιοίκησιν τινα εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοικοῦτας τὰ ὄρεινά μέρη. Ἐκαστον χωρίον καὶ ἐκάστη κωμόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἣτις εἶχεν ἰδίους ἄρχοντας, συνήθως ὀνομαζομένους δημογέροντας ἢ προεστῶτας. Οἱ δημογέροντες καὶ οἱ προεστῶτες ἐφρόντιζον περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἐπροστάτεον τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ ἐν γένει ἐφρόντιζον περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος.

41. Οἱ Φαναριῶται.

Ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἔνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ ἀδεξιότητος τῶν ὀθωμανῶν ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προλαμβάνῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἰδίως καὶ τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους τοὺς εὐφρεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιτηδείους Ἑλληνας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ διδόμεναι εἰς τοὺς Ἑλληνας θέσεις δὲν εἶχον καμμίαν πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτάνοι ἔνεκα τῆς ὑπεροχίας των ἐφέροντο μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἦσαν τόσον ἀπλαῖ, ὥστε καθίστατο ἀνεπαίσθητος ἡ ἔλλειψις διπλωματῶν διὰ τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος, ὁπότε αἱ σχέσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους πρὸς τὴν Εὐρώπην κατέστησαν πολυπλοκότεραι, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην διερμηνέων, οἱ ὅποιοι νὰ μὴ διερμηνεύουν μηχανικῶς τὰ ἐπίσημα πολιτικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ νὰ δύνανται νὰ κατανοοῦν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ νὰ διεξάγουν τὴν ἐξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν. Οἱ τοιοῦτοι διερμηνεῖς ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας διαφόρους γλώσσας, ὠνομάζοντο δὲ **μεγάλοι διερμηνεῖς**. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μεμνημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὠνομάζοντο καὶ **σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορήτων**.

Οὗτω διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νέα τις

τάξις ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ὀνομάζοντο Φαναριῶται ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατοικοῦν. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν, ὑπερήσπιζον πολλαχῶς τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει. Πολλοὶ Φαναριῶται ἐκ τῶν διαπρεφάντων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ ὑπηρεσίᾳ διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὑπὸ δὲ τοὺς ἡγεμόνας τούτους ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὰς εἰρημένας ἡγεμονίας κατέστη ἡ ἑλληνικὴ, τὸ δὲ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον ἔγιναν ἀληθῆ κέντρα ἑλληνισμοῦ.

42. Κλέφται καὶ ἀρματοῦλοι.—Δημοτικὴ ποίησις.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων, μὴ ὑπομένοντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἐγκατέλειπον οἰκίαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς, κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἐκεῖ ἔζων βίον ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον· κατερχόμενοι δὲ ἐκ τῶν ὄρεων ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δεσποζόντων Τούρκων καὶ διὰ μικροπολέμων ἠμύνοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς δεσποτείας. Οἱ τοιοῦτοι Ἕλληνες ἐκαλοῦντο *κλέφται*. Τὸ ὄνομα κλέφτης εἰς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβη συνώνυμον μὲ τὸ τουρκομάχος, ἦρωσ τῶν ὄρεων.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, μὴ δυναμένη κατ' ἄλλον τρόπον νὰ καθυποτάξῃ τοὺς κλέφτας καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς ἐξ αὐτῶν πολέμους, ἀπεφάσισε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων μαχητῶν ἄλλους Ἕλληνας. Ὅθεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεψε νὰ φέρουν ὅπλα, κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν ἔνοπλα τάγματα καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φρουρὰν καὶ ἰδίως νὰ φυλάττουν τὰς μεταξὺ τῶν ὄρεων στενοπορίας. Οἱ νέοι οὔτοι στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων ἐκαλοῦντο *ἀρματοῦλοι* καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν *καπετᾶνοι*, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα *ἀρματοῦλεια*.

Οἱ ἀρματοῦλοι ὡς ἐκ τῆς ἐπισημοῦ θέσεώς των ἐν τῷ κράτει ἦσαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι πρὸς τοὺς κλέφτας. Καὶ ὅμως τοὺς ἀρματοῦλους καὶ τοὺς κλέφτας τοὺς συνέδεεν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τὸ κοινὸν μῖσος πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ἡ κοινὴ ἀγάπη πρὸς τὴν πα-

τρίδα και την ἐλευθερίαν. Ὁ δεσμός αὐτὸς τῶν ἀρματωλῶν και τῶν κλεφτῶν ἐγένετο ἀκόμη στενωτέρος ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἀμφοτέροι διῆγον, και ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν φρονημάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐνεπνέοντο. Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ ἀρματωλοὶ και οἱ κλέφται, και πρὸ πάντων οἱ κλέφται, ἐθεωροῦντο ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἰδέας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρματωλοὶ και οἱ κλέφται ἦσαν ἀδελφοὶ και σύμμαχοι μεταξύ των και οὐχὶ σπανίως ἀντήλασσον τὰς θέσεις πρὸς ἀλλήλους. Οἱ κλέφται και οἱ ἀρματωλοὶ ἀπετέλουν τὰς περὶ τὰς δυνάμεις τοῦ δουλεύοντος ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Βίος και φρόνημα τῶν κλεφτῶν. — Οἱ κλέφται ἀδιακόπως ἐγυμνάζοντο εἰς ποικίλας ἀσκήσεις, οἷον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ἄλμα, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸν δίσκον (λιθάρι) και πρὸ πάντων εἰς τὴν σκοποβολήν. Ὑπέμενον εὐκόλως τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα και ἐν γένει πᾶσαν στέρησιν και σκληραγωγίαν.

Κλέφται και ἀρματωλοὶ.

Οἱ κλέφται ἔτρεφον ἀδιάλλακτον μῖσος πρὸς τοὺς Τούρκους. Οὐδέποτε ἤρχοντο εἰς συμβιβασμὸν πρὸς αὐτούς. Ὅσακις πασσαῖς τις ἢ βεζύρης προσεκάλει κλέφτην νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἀπήντα ὑπερηφάνως :

«Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι
κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριά παρά νὰ ζῶ μὲ Τούρκους.

Ἡ ἐπιθυμία τοῦ κλέφτου ἦτο νὰ σφάζῃ Τούρκους, τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ και τὸ δημῶδες ᾄσμα.

«Θά φύγω, μάννα, καὶ μὴν κλαῖς, μόν' δός μου τὴν εὐχὴ σου·
εὐχῆσου με, μαννοῦλα μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω.

Καὶ ἄλλο·

«Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὸ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια
«διψᾷ κι' ὁ δόλιο Ζαχαριάς γιὰ τούρκικα κεφάλια».

Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους των οἱ κλέφται ἐπρο-
τίμων νὰ φονευθοῦν παρὰ νὰ συλληφθοῦν ζῶντες. Συλλαμβανόμε-
μενοι ὑφίσταντο φρικώδη βασανιστήρια. Ἐθραύοντο τὰ μέλη των
διὰ σφύρας ἢ ἐξεδέροντο ζωντανοὶ ἢ ἀνεσκολοπίζοντο. Ἄλλα πάντα
τὰ μαρτύρια ταῦτα ὑφίσταντο μὲ ἀπίστευτον καρτεροψυχίαν. Δὲν
ἐδάκρυον, δὲν ἐστοέναζον, δὲν ἐπρόφερον λέξιν παρὰ διὰ νὰ ὑβρί-
σουν τοὺς δημίους των. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰ συμπόσια ἡ κυριωτέρα
τῶν κλεφτῶν εὐχὴ ἦτο *καλὸ βόλι* ἢ *καλὸ μολύβι*. Διὰ τῆς εὐχῆς
ταύτης οἱ κλέφται ἐνόουν τὸν διὰ σφαίρας τουφεκίου θάνατον.

Τοὺς κλέφτας ἀπηθανάτισεν ἡ δημώδης ποίησις καὶ τὰ *κλέφτικα*
τραγούδια. Τὰ κλέφτικα ἄσματα, τὰ ὁποῖα θαυμάζονται διὰ τὴν
φυσικὴν των χάριν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν ἐκφραζομένων αἰσθημά-
των, ἐτραγωδοῦντο εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ εἰς τὰ συμπόσια μὲ μελαγ-
χολικὴν καὶ πένθιμον μελωδίαν, εἰκόνιζον δὲ τὸν ὑπερήφανον καὶ
ἀδούλωτον βίον, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνδρείων
ἐκείνων τέκνων τῆς φύσεως. Τὰ ἄσματα ταῦτα ψαλλόμενα εἰς τὰς
πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία ἐξήγειρον τὸ ἔθνικόν φρόνημα καὶ παρῶρ-
μων πολλοὺς νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα καὶ νὰ προτιμοῦν τὸν
ἐλεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν βίον τοῦ κλέφτου.

43. Σουλιῶται—Μανιάται.

Ἐκτὸς τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κλεφτῶν προέκυψαν ἐπὶ τουρκο-
κρατίας δύο ἄλλα προπαιδευτήρια τοῦ περικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος
διεξήγαγε τὴν ἐπανάστασιν, τὸ ἓν εἰς τὴν Ἡπείρον καὶ τὸ ἄλλο εἰς
τὴν Πελοπόννησον, τὸ Σοῦλι καὶ ἡ Μάνη.

Σουλιῶται.—Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος μερικοὶ Ἕλληνες
ποιμένες φεύγοντες τὰς καταπιέσεις τῶν Τούρκων ἦλθον καὶ ἐγκατε-
στάθησαν εἰς τὰ ἀπόκρημνα καὶ ἀπρόσιτα ὄρη τῆς Κασσωπείας
(Τσαμουριάς) ἐν Ἡπείρῳ. Κατ' ἀρχὰς ἔκτισαν τέσσαρα χωρία, βρα-
δύτερον δὲ ἄλλα ἑπτὰ. Ὡς πρωτεῦον χωρίον ἐθεωρεῖτο τὸ Σοῦλι
καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλάκις ὠνομάζοντο ὅλα ὁμοῦ τὰ χωρία.

Καὶ οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν χωρίων ὠνομάζοντο κοινῶς Σουλιῶται. Μετὰ τὸ Σοῦλι γνωστότερον χωρίον ἦτο τὸ Κιόρι.

Οἱ Σουλιῶται ὑπῆρξαν λαὸς κατ' ἐξοχὴν φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαστος. Καὶ ἐπροστάτεον μὲν τὸ Σοῦλι οἱ βράχοι καὶ αἱ χαράδραι, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ ἐπροστάτεον τὸ ἀρειμάνιον φρόνημα καὶ ὁ ἥρωϊσμός τῶν κατοίκων. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἤρχιζε ν' ἀσκήται εἰς τὰ ὄπλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο. Μὲ αὐτὰ ἔτρωγε, μὲ αὐτὰ ἐκοιμάτο καὶ μὲ αὐτὰ ἐξύπνα. Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἀπαράλλακτος μὲ τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἄφινον πολλάκις τὴν ῥόδιαν καὶ ἀρπαζον τὸ **καρυοφύλλι** καὶ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλεον τῶν ἀνδρῶν των.

Οἱ Σουλιῶται ἦσαν διηρημένοι εἰς γενεάς ἢ φάρας, 47 ἐν ὄλῳ, ἐκ τῶν ὁποίων 19 ὑπῆρχον εἰς τὸ Σοῦλι. Εἰς ἐκάστην φάραν προΐστατο ὁ ἐπισημότερος ἢ ὁ ἀνδρειότερος. Οἱ προΐστάμενοι τῶν 47 φαρῶν ἀπετέλουν τὸ γενικὸν συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεφασίζοντο τὰ κοινὰ πράγματα τῆς ὁμοσπονδίας.

Μανιάται. Μὲ τὴν Σουλιωτικὴν ὁμοσπονδίαν ἔχει ἀναλογίαν καὶ ἡ ὁμοσποδία τῶν Μανιατῶν. Ἡ Μάνη οὐδέποτε ὑπετάχθη ἐντελῶς εἰς τοὺς Τούρκους. Καὶ ναὶ μὲν εἶχον ἀναλάβει οἱ Μανιάται νὰ πληρώσουν εἰς τὸν σουλτάνον ὡς φόρον ὑποταγῆς 4000 γρόσια κατ' ἔτος, ἀλλ' ὁ φόρος οὗτος οὐδέποτε ἐπληρώθη. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Μανιάται ἦσαν ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι καὶ εἶχον ἰδικίην των διοίκησιν.

Ἐκάστη πόλις καὶ ἐκάστη κόμη καὶ ἕκαστον χωρίον εἶχε προΐστάμενον, ὁ ὁποῖος ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ὠνομάζετο **καπετᾶνος**. Τὸ σύνολον τῶν καπετανέων τῆς Μάνης ἀπετέλει τὸ συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον συνεζητοῦντο καὶ ἀπεφασίζοντο ὅλαι αἱ ὑποθέσεις τῆς χώρας. Τοῦ δὲ συμβουλίου προήδρευεν ὁ καπετᾶνος, ὁ ὁποῖος ἐξελέγετο διὰ πλειονοψηφίας ἐκ τῶν λοιπῶν καπετανέων καὶ ὠνομάζετο «ἀρχηγὸς τῶν καπετάνων» ἢ «ἀνώτερος καπετᾶνος». Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἀνεμιγνύετο διόλου εἰς τὴν ἐκλογὴν. Μετὰ τὸ 1770 ὁ ἐτήσιος φόρος τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν σουλτάνον ἀνεβίβάσθη εἰς 15,000 γρόσια, ὁ ὁποῖος ὁμοῦς φόρος καὶ πάλιν δὲν ἐπληρώνετο τακτικά, ὁ δὲ προΐστάμενος τῶν καπετάνων διωρίζετο τακτικὰ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἰσοβίως ἐκ τῶν ἐγχωρίων καὶ ὠνομάζετο **μπέης**. Ὁ διορισμὸς ὁμοῦς οὗτος ὑπὸ τοῦ σουλτά-

νου οὐδὲν ἄλλο ἦτο παρὰ μία ἀπλή ἐπικύρωσις τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸν ὁποῖον ἐξέλεγον οἱ Μανιαῖται. Ὁ ἀρχων οὗτος τῶν Μανιατῶν προσέθετε συνήθως εἰς τὸ τέλος τοῦ κυρίου ὀνόματός του τὴν προσηγορίαν μπέης, ἐπικαλούμενος Τζαννέμπης, Πετρόμπης κλπ. Ὁ μπέης τῆς Μάνης ἔργον εἶχε νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς χώρας, ἦτο δὲ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐνόπλου δυνάμεως. Πᾶσα ἀστική ἢ ποινικὴ ὑπόθεσις ἦτο ἀνατεθειμένη ἢ εἰς τὴν αὐτοδικίαν (ἕκαστος δηλαδὴ ἔπαιρνε τὸ δίκαιόν του μὲ τὸ γέρι του) ἢ εἰς τὰ οἰκογενειακὰ συμβούλια.

44. Ἡ παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη ἐπεκράτει εἰς τὴν δούλην Ἑλλάδα δεινὴ ἀμάθεια. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἐνεκα τούτου μόνον τὰ στοιχειώδη γράμματα ἐδιδάσκοντο εἰς τοὺς Ἑλληνόπαιδας ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· ὡς διδάσκαλοι δὲ ἐχρησίμευον μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλουν ὄψιν. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐνόμισε συμφέρον νὰ φέρεται ἠπιώτερον πρὸς τοὺς *ραγιάδες*. Οὕτω δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ συνιστῶνται εἰς διάφορα μέρη τῆς ἑλληνικῆς χώρας ἀνώτερα ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα διέχεον τὰ νάματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐνίσχυνον καὶ ἐφώτιζον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἀνώτερα σχολεῖα συνεστήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὰς Κυθωνίας, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Πάτμον, εἰς τὴν Δημητσάναν καὶ ἄλλαχοῦ.

Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των ὄχι μόνον ἀνεξωπύρηναν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ ἐθέρμαινον τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὠνομάσθησαν οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Γεννάδιος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

45. Ἐπίδοσις τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας.

Τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι δὲν ἔπαυσαν ποτὲ

νά ἐπιδίδονται εἰς τὸν ναυτικὸν βίον. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας ἢ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων ἤκμαζεν, ἰδίως δ' ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον ἀπὸ τοῦ 1779. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνωμολογήθη μεταξύ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐμπορικὴ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετράπη εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρουν τὴν ῥωσικὴν σημαίαν. Ἐκτοτε τὰ ἐμπόρικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τὰ τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ῥωσικῆς σημαίας διέπλεον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κριμαίας μέχρι τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐμπορεύματα. Οὕτω δὲ θησαυρίζοντες οἱ Ἕλληνες κατεσκευάζον μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἴδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα εἰς τὸ Λονδίνον, εἰς τὴν Μασσαλίαν, εἰς τὴν Τεργέστην, εἰς τὴν Ὀδησὸν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἠναγκάζοντο ν' ἀγωνίζονται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵτινες ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ὥπλιζον τὰ πλοῖά των διὰ πυροβόλων ὄπλων καὶ κανονίων· αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρατῶν ἐξήσκουν τοὺς Ἕλληνας ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες διὰ τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα.

*46. Ἡ Ῥωσία καὶ οἱ Ἕλληνες.—Τὰ μετὰ τῶν ῥωσσο-
τουρκικῶν πολέμων συνδεόμενα ἐπαναστατικὰ
κινήματα τῶν Ἑλλήνων.*

Ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα διέσωσαν τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας. Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Τὸ φιλελευθερον δὲ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ὑπέθαλπε καὶ ἡ ὁμόδοξος Ῥωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἤρριξε νὰ περιποιῆται τοὺς Ἕλληνας. Πολλοὶ δὲ Ἕλληνες μεταβαίνοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατὸν ἢ εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς, καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἢ Ῥωσία ὑπεκίνει πάντοτε εἰς ἐπανάστασιν πάντας τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας

ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἑλληνας. Ἐντεῦθεν ἐξερράγησαν διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιότερα τῶν ἐπαναστάσεων τούτων ἦτο ἡ τοῦ 1769 διενεργηθεῖσα κυρίως ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παπάζωλη, ὅτε ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ὁ Γρηγόριος Παπάζωλης, Ἑλληὴν λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατόν, τῇ συναινεσει τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας Αἰκατερίνης Β' περιῆλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Συνενοήθη δὲ μετὰ διαφόρων κληρικῶν, ἀρματολῶν καὶ προκριτῶν, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχύρου προεστῶτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη.

Μετ' ὀλίγον μοῖρα ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ κατέπλευσεν εἰς Οἴτυλον. Ἡ ῥωσικὴ αὕτη βοήθεια ἦτο ἀναξία λόγου· καὶ ὅμως οἱ Μανιάται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Μαυρομιχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἐπεξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινὰ μέρη τῆς Στερεᾶς. Καταφθάνει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλη ῥωσικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὅστις ἦτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο κίνημα ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν καὶ διότι τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετον οὗτοι, ἦσαν γλίσκρα καὶ οὐχὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζωλη.

Ὁ σουλτᾶνος, ὅταν ἔμαθεν τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος μεγάλης. Ἐπεμψε κατὰ τῆς Πελοποννήτου δέκα πέντε χιλιάδας μαχίμους Ἀλβανούς, οἵτινες ἐνίκησαν πανταχοῦ καὶ δισκόρπισαν τοὺς Ἑλληνας καὶ κατέπνιξαν τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτῶν κίνημα. Οἱ Ῥῶσοι τότε ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουν ἔκαυσαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Τούρκων. Ἄλλ' ἡ γῶρα, ἣτις ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ὑπῆρξεν ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἀλβανικῶν σιφῶν. Ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνερχομένου εἰς διακοσίας χιλιάδας ἔμειναν μόνον ἑκατὸν χιλιάδες.

Οἱ λοιποὶ ἐθανατώθησαν ἢ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Ῥωσία συνωμολόγει μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνην εἰς τὸ Καϊναρτζῆ, χωρίον βουλγαρικόν, ἐγκαταλείπουσα τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ὁ σουλτάνος ἐβουλεύθη ν' ἀφήσῃ τοὺς Ἀλβανούς εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ἐξολοθρεύσουν τελείως τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἄλλ' εἰς τοῦτο ἀντέστη ὁ ναύαρχος Χασάν πασσᾶς, παραστήσας ὅτι οὕτω ἡ Τουρκία ἤθελε στερηθῆ τῷ χαρασίῳ, προσέτι δὲ ἤθελον ἐκλείψει αἱ ἀναγκαιόταται ἐργατικαὶ χεῖρες. Ἡ γνώμη τοῦ Χασάν ὑπερίσχυσε· δι' ὃ ἀπεστάλη οὗτος εἰς Πελοπόννησον μὲ ἰκανὴν δύναμιν διὰ νὰ ἐκδιώξῃ ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀγρίους Ἀλβανούς. Ὁ Χασάν μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν κλεφτῶν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς οὗτος ἐπεκαλέσθη, ἀπῆλλαξε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὴν φοβερὰν ἐκείνην μάλιστα τῶν Ἀλβανῶν.

Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐφάνη ὅτι καὶ πάλιν ἤθελε ν' ἀναλάβῃ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Διὰ τοῦτο, ὅταν τὸ 1787 ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος μετὰ τὴν Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, διὰ προκηρύξεώς της παρέκίνησε τοὺς Ἕλληνας εἰς νέαν ἐπανάστασιν. Τότε ὁ ἐν τῇ ὄψει ὑπηρεσία διατελῶν Ἕλληγ λοχαγὸς Λάμπρος Κατσώνης ἐξώκλισεν εἰς τὴν Τεργέστην διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν στολίσκων ἐκ τριῶν πλοίων καὶ ἐξῆλθεν ὡς καταδρομεὺς εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δις κατενανμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον, ἐκυρίευσεν πολλὰ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ τουρκικὰ πλοῖα, καὶ οὕτω κατήρτισεν στόλον ἐκ δεκαπέντε πλοίων, κατέστη δὲ τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ἐν ἔτει 1790 ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον ἀρματωλὸν Ἀνδρουτσον μετὰ πεντακοσίων παλληκαρίων, συνεκρότησε μετὰ τὸν Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας τὴν σπουδαιότατην τῶν ναυμαχιῶν πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον, τὸν ὁποῖον καὶ κατετρόπωσεν. Ἐπελθόντος ὁμοῦ τὴν ἐπιούσαν τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερίνων, ὁ Λάμπρος περιεκυκλώθη καὶ ἠττήθη ἡρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μεταβάς εἰς τὴν Μῆλον κατήρτισεν ἐντὸς ὀλίγου νέον στόλον. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς καταδρομὰς, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λάμπρος ὁμοῦ δὲν ὑπέκρινε καὶ ἐλθὼν κατὰ τοῦ γενναίου Ἀνδρουτσοῦ εἰς τὸ Ταίνα-

ρον ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν Λακωνῶν περὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐκεῖ εὐρισκόμενοι προσεβλήθησαν ἰσχυρῶς ὑπὸ μεγάλης ναυτικῆς καὶ περικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ

Λάμπρος Κατσώνης.

δὲ δὲν ἔτυχον συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαννέτου Γρηγοράκη ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ μὲν Λάμπρος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἦλθεν εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου μετὰ τινα χρόνον ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Ἀνδρουῦτσος διέσχισεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀδιακόπως πολεμῶν κατὰ ἕξ χιλιάδων Τούρκων, οἵτινες κατεδίωκον αὐτόν. Φθάσας εἰς τὸ Ῥίον διεπεραιώθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν. Ἀλλὰ

συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπέστη φορικώδη βασανιστήρια καὶ τέλος ἐφονεύθη.

47. Ὁ Ῥήγας Φεραῖος καὶ ὁ Κοραῆς ὡς πρόδρομοὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

λ

α') Ὁ Ῥήγας Φεραῖος.—Ὁ Ῥήγας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας, τὰς ἀρχαίας Φεράς, ἕξ οὗ καὶ Βελεστινλῆς ἢ Φεραῖος ἐκλήθη. Ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν Ζαγοράῃ ἐλληνικὸν σχολεῖον, ἔγινε κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου, τὸν Κισσόν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, μετέβη εἰς τὸ Βουκουρέστιον τῆς Βλαχίας καὶ ἐκεῖ ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα καὶ ἔμαθε ξένας γλώσσας, ταχέως δὲ διεφημίσθη ὡς λόγιος. Δι' ὃ καὶ ὁ κατὰ τὸ 1786 διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Νικόλαος Μαυρογένης προσέλαβεν αὐτὸν ὡς γραμματέα. Μετὰ τρία ἔτη ἐξεροράγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐπανάστασις ἐκεῖνη ἐνεποίησεν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Ῥήγα βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἐκτοτε ὁ Ῥήγας τίποτε ἄλλο δὲν ἐσυλλογίζετο παρὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του καὶ πρὸς τοῦτο διηνεκῶς εἰργάζετο.

Ὁ Μαυρογένης μετὰ τινα χρόνον καθηρέθη τῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ

Ῥήγας διέμενεν ἔκτοτε εἰς τὸ Βουκουρέστιον ὡς ἰδιώτης. Ὅταν ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους ὁ Ῥήγας εἶχε συνδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν πασσάν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου. Εἰς τὸν Πασβάνογλου τοῦτον ὁ Ῥήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐξήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν οὗτος προθύμως ὑπεσχέθη. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Ῥήγας συνενοήθη περὶ τοῦ σχεδίου του μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματολῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προκρίτων καὶ κατήρτισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἐταιρίαν. Ἴνα δὲ ἀνάψῃ ἀκόμη περισσότερον τὸν ἐνθουσιασμόν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ψαλλόμενα διήγειρον καὶ συνεκίνησαν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Κάλιστον ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Ῥήγα εἶνε ὁ θούριος.

Ῥήγας Φεραῖος.

«Ὡς πότε παλληκαρία νὰ ζῶμεν 'ς τὰ στενά,
«μονάχοι' σὰν λεοντάρια 'ς τὰς ῥάχαις 'ς τὰ βουνά,
«σπηλῆλαις νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
«νὰ φεύγωμεν τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά.
«Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερα ζωὴ,
«παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ . . . »

Προσέτι δὲ ὁ Ῥήγας, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν, συνέταξε καὶ Χάρταν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε καὶ νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν καὶ ἄλλα συγγράμματα ὠφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Τὸ 1796 μετέβη ὁ Ῥήγας εἰς Βιέννην. Αὐτὴν ἐξέλεξεν ὡς ἔδραν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ εἰς αὐτὴν ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ὁμογενεῖς ἔμποροι καὶ νέοι σοδοασταί. Εἰς τὴν Βιέννην ἐξετύπωσε τὴν Χάρταν, τὰ διάφορα συγγράμματά

του και τὰ ποιήματα, ἀνίτυπα δὲ τούτων ἐξαπέστειλεν ἀπανταχοῦ, ὅπου ἔπαλλον ἑλληνικαὶ καρδία.

Ἄφοῦ λοιπὸν διὰ τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων και τῆς Χάρτας τοῦ Ῥήγα εἶχεν ἐξαρθῆ τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔκρινεν ὁ Ῥήγας ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς ἐνεργείας. Ὄθεν ἐξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἧτις μετὰ προφυλάξεως ἤρχισε νὰ διαδίδεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἄφοῦ δὲ πλεον ἐθεώρει τὰ πάντα ἔτοιμα ὁ Ῥήγας, κατήλθεν ἐκ τῆς Βιέννης εἰς τὴν Τεργέστην, ὅπόθεν ἐσκόπει νὰ μεταβῆ εἰς Πελοπόννησον. Ἐν Πελοποννήσῳ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Μανιατῶν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως, ἧτις κατὰ τὸ σχέδιόν του θὰ ἐπεξετείνετο εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον και τὴν Ἀλβανίαν.

Ἄλλὰ μόλις ἔφθασεν ὁ Ῥήγας εἰς Τεργέστην συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας και ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἐπὶ ἄλλων συντρόφων του· παραδοθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν τουρκικὴν πρεσβείαν μεταφέρθη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐστραγγαλίσθη μετὰ τῶν συντρόφων του τὴν 11 Ἰουνίου 1798. Ἀποθνήσκων ὁ Ῥήγας εἶπεν «Ἐγὼ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρον, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὸν καρπὸν». Καὶ ἐλάλησεν ἀληθῶς ὡς προφήτης.

β') **Ὁ Κοραΐς.**— Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς ἦτο Χῖος τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη δὲ εἰς τὴν Σμύρνην και ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Εὐφυΐα και κρίσις και μνήμη ἐξαιρετος και φιλομάθεια ἀπληστος διέκρινε τὸν Κοραῖν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τὸ 1782 μετέβη εἰς τὸ Μομπελλιὲ τῆς Γαλλίας, ὅπου μετὰ ἑξαετείς σπουδὰς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Ιατρικῆς. Ἐκ δὲ τοῦ Μομπελλιὲ μετέβη τὸ 1788 εἰς Παρισίους, ὅπου διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ἡ μετ' ὀλίγων ἐκραγεῖσα μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον και μεγελόφρονα ψυχὴν τοῦ Κοραῖ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνησθάνθη οὗτος τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους του, ὥστε ὡς σκοπὸν τοῦ βίου του ἔταξε νὰ ἐργασθῆ ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Εἰδήμων ὢν πολλῶν ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸ πάτων δεινὸς ἑλληνιστῆς και κριτικὸς, ἐπεχείρησε τὸ μέγα και δυσχερὲς ἔργον τῆς

διορθώσεως τῆς γραφομένης ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς ξενικοῦ στοιχείου καὶ διὰ τῆς προσλήψεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παντὸς ἑλλείποντος. Οὕτω δὲ ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν διαμορφωτὴς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις ἔκτοτε διαπλασσομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῖ κατέστη ὄργανον ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδήλωσιν πάσης ἐννοίας καὶ παντὸς αἰσθήματος.

Ὁ Κοραῖς διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του ἀπέβη ὁ ὑπατος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Οἱ Ζωσιμάδαι, πλούσιοι ἔμποροι ἔξ' Ἰωαννίνων, ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κοραῖ νὰ ἐκδώσῃ μὲ ἰδικὰ τῶν ἔξοδα ὄσους Ἑλληνας συγγραφεῖς ἐθεώρει χρησίμους διὰ τὸ ἔθνος. Οὕτω ὁ Κοραῖς ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν τῆς *Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης*, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς ὀφείλει τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς γλώσσης της. Διὰ δὲ τῶν Προλεγομένων εἰς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, διὰ τῶν ἄλλων διατριβῶν του καὶ διὰ τῶν αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐν τοῖς ὁποίοις διαλάμπει θερμὴ φιλοπατρία καὶ πεποιθήσις εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁ Κοραῖς ὄχι μόνον ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων, παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους διεφώτιζε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ διήγειρε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ἕπερ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ὁ Κοραῖς, θέλων νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἀμεσώτερον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀποκαταστάσεως, ἐξέδωκεν ἐκ Παρισίων τὸ *Πολεμιστήριον σάλπισμα*, εἰς τὸ ὁποῖον λαλῶν πρὸς τοὺς Ἑλληνας μὲ γλώσσαν πλήρη σοφῶν συμβουλῶν καὶ φλογερῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων ἠγωνίζετο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

48. *Ἀλῆ πασσᾶς. — Σουλιωταί. — Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.*

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς ἓκ τῶν θηριωδεστέρων τυράννων, διέπραξε δὲ τὰ φρικωδέστερα τῶν κακῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἦτο Τουρκαλβανὸς ἐκ Τεπελενίου τῆς βορείου Ἡπείρου. Ἀφοῦ κατέλαβε τὸ πασσαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων τὸ 1788, κατώρθωσε διὰ διαφόρων μέσων (πολέμων, δολοφονιῶν, δηλητηριάσεων) νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν του ὅλην τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν,

N. Βραχνοῦ. Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ

τὴν Ἀκαρνανίαν, μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Λεβάδειαν) καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας. Ἐχων δὲ στρατὸν ἐκ δώδεκα περίπου χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ μέγαν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον διαρκῶς ἠϋξανε διὰ τῶν καταπίεσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἤρχε δύο ἑκατομμυρίων λαοῦ συγκειμένου ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων, καὶ Τούρκων· διενοεῖτο δὲ νὰ ἰδρῦση κράτος ἀνεξάρτητον ἐν Ἠπειρῷ καὶ Ἀλβανίᾳ. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ βόρειος Ἑλλὰς ἔκλυτε τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ αἰμοχαροῦς τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνη ἡ ὁμοσπονδία τοῦ Σουλίου ἔμενεν ἐλευθέρα.

49. Πρώτη καὶ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου (1791 καὶ 1792).

Ἐν τῷ Ἀλῆ πασσᾶς δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας του ἐλευθέρου τὸ ὑπερήφανον Σοῦλι. Ὅθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου τὸ 1791 ἀπέτυχεν· ἄλλ' ἡ ἀποτυχία αὕτη δὲν ἀνεχαίπισε τὸν τύραννον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) παρεσκευάσθη καὶ πάλιν ἵνα προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσεποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς βορείου Ἠπειροῦ, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑποσχεθεὶς ἀμοιβήν. Οἱ Σουλιῶται ἀπατηθέντες ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὸν περίφημον ὄπλαρχηγὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μετὰ ἑβδομήκοντα παλληκαρίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετὴς υἱὸς τοῦ Λάμπρου Φῶτος. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν συνελήφθησαν διὰ δόλου ἅπαντες καὶ ἀπήχθησαν δέσμοιοι εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἀμέσως τότε ὁ Ἀλῆς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον ἠλπίζεν ὅτι θὰ καταλάβῃ ἀπροφύλακτον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν εὔρε γενναίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν, διότι εἰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τζαβέλλα διαφυγῶν ἔτρεξεν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἀνήγγειλε τὴν προδοσίαν. Καὶ ἀπέλυσε μὲν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν, ἀφοῦ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ τοῦ ὑποτάξῃ τὸ Σοῦλι. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἀγαλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀντέταξε κραταιοτάτην ἄμυναν. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον αἱ Σουλιώτισσαι, προεξαρχούσης τῆς Μόσχως τοῦ Τζαβέλλα, ὡς Ἀμαζόνες ἐμάχοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των. Ὁ Ἀλῆς ὑποστάς δεινὴν ἤττιαν ἠναγκάσθη νὰ ἐπέλθῃ κατησχυμμένος, ἀφοῦ συνωμολόγησε μετὰ τῶν

Σουλιωτῶν εἰρήνην. Διὰ ταύτης ἔδωκεν ὀπίσω τοὺς ἑβδομήκοντα Σουλιώτας, τοὺς ὁποίους προδοτικῶς εἶχε συλλάβει, ἐξηγόρασε δὲ τοὺς Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων γροσίων.

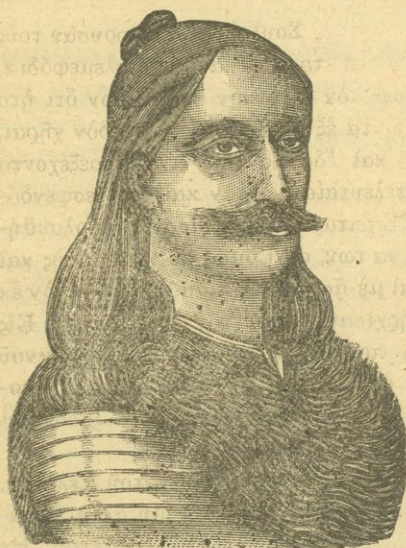
50. Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου (1800).

— Ἀποκλεισμός τοῦ Σουλίου. — Ταλαιπωρία τῶν Σουλιωτῶν. — Προδοσία Πήλιου Γκούσης.

Ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ὁ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι, Ἄλλὰ τὸ 1800 ἐπῆλθεν αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ μετὰ δέκα χιλιάδων Τουρκαλβανῶν. Οἱ Σουλιῶται δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των. Ἐχοντες ἀρχηγὸν τὸν νεαρὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, ὅστις μικρὸς ὦν ὡς ἄλλος Ἀννίβας εἶχεν ὀρκισθῆ αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του, ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆς ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἐξ ἐφόδου ἀπέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Ὁ ἴγων διήρκεσε τρία ἔτη. Αἱ ὀδύνη, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Σουλιῶται διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος, ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ψῆχος, τὴν χιόνα, τὴν βροχὴν ἦσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς· ἐφαίνοντο ὡς φαντάσματα κινούμενα. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἀκατάβλητον. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἔλεγον εἰς τοὺς ἄνδρας των «Κάλλιο θάνατος παρὰ ὑποταγή».

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς βλέπων ματαιουμένας πάσας τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου ἤρχισε νὰ σκέπτεται περὶ ἐγκυκλοκαταλείψεως τοῦ ἀγῶνος. Ἄλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν παρ' ἐλπίδα κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Σουλίου διὰ προδοσίας. Ὁ Σουλιώτης Πήλιος Γκούσης καταφρονούμενος ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, διότι εἷς τινα μάχην δειλιάσας ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Προσῆλθε λοιπὸν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Βελῆν, ὅστις διήρθε τὴν πολιορκίαν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν κατάληψιν τοῦ Σουλίου ἀντὶ εὐτελεστάτου χρηματικοῦ ἀνταλλάγματος. Ὁ προδότης δι' ἀτραπῶν ὠδήγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διακασίους Τουρκαλβανοὺς καὶ ἔκρουσεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὴν πρωίαν (26 Σεπτεβρίου 1803) ὁ Βελῆς διέταξε γενικὴν ἐφοδον, οἱ δὲ κεκρυμμένοι Τουρκαλβανοὶ ἐξορμήσαντες προσέβαλον τοὺς Σουλιώτας ἐκ τῶν νότων. Οἱ Σουλιῶται ἔπειτα ἀπὸ ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν

Ἁγίαν Παρασκευήν, μεταξύ Σουλίου καὶ Κιάφας, ἐπὶ τινος μεμονωμένου βράχου, ὅστις ἐκαλεῖτο Κιοῦγκι. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ παρεσκευάσε τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μέχρις ὅτου πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος.

Φῶτος Τζαβέλλας.

Ὁ Ἄλῃς θανατῶσας τὸν ἥρωισμόν τῶν Σουλιωτῶν ἐπρότεινε εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξέλθουν πάνοπλοι καὶ ν' ἀπέλθουν ὅπου θέλουν. Τὴν 12 Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν πατρίδα καὶ ἀπῆλθον διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἐν τμήμα ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν διηυθύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσοῖναν πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρη πρὸς τὸ Βουργαρέλι.

Ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινε μετὰ πέντε συναγωνιστῶν εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευήν διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἄλῃν τὰ ἀπομείναντα πολεμefόδια καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἄλῃ μετὰ δύο Τούρκων. Ἀφοῦ δ' ἔγινεν ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ «Καὶ τώρα, βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ βεζύρης, ἀφοῦ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης;» «Οὐδεμίαν», ἀπαντᾷ ὁ Σαμουήλ, καὶ ἀμέσως ἐξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βαρέλιον πλήρες πυρίτιδος. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπῆλθε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρειπια τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πλὴν ἑνὸς σωθέντος ὡς ἐκ θαύματος.

Ἡ ἥρωϊκὴ πράξις τοῦ Σαμουήλ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἄλῃ πασῶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ νὰ καταδιώξουν τοὺς φεύγοντας. Καὶ ὁ μὲν Φῶτος ὡς νὰ προησθάνετο ἀπευκατιῶν τι ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς

τὴν Πάργαν. Τὸ δεύτερον ὅμως τμήμα περιεκυκλώθη ἐπὶ τοῦ Ζαλόγγου. Τὸ Ζαλόγγον εἶνε μικρὸν ἀπόρημον ὄρος μετὰ ὁμωνύμου χωρίου.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ περικυκλωθέντες Σουλιῶται ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθρούς. Ἄλλὰ τέλος ἐτελείωσαν αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια. Πρῶται αἱ γυναῖκες κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἦτο ματαία πᾶσα ἀντίστασις. Ἐξήκοντα ἐξ αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν χῆραι, ἔλαβον εἰς χεῖρας τὰ τέκνα των καὶ ἔδραμον εἰς τινα προεξέχοντα κρημνόν. Τὰ ἠσπᾶσθησαν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τὰ ἐξεσφενδώθησαν κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα δὲ ἀπεφάσισαν ν' ἀκολουθήσουν καὶ αὐταὶ τὰ φίλτατα τέκνα των, οὐχὶ ὅμως μὲ κλανθμούς καὶ μὲ ὀδυμούς ἀλλὰ μὲ χοροὺς καὶ μὲ ᾄσματα. Ἐπιάσθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ τραγῳδοῦσαι ἤρχισαν νὰ χορεύουν τὸν συρτόν. Εἰς ἐκάστην στροφὴν ἐρρίπτετο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ φοβεροῦ κρημοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἕως ὅτου ἐρρίφθη καὶ ἡ τελευταία. Οἱ ὑπολειφθέντες ὀκτακόσιοι Σουλιῶται ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἐξοδὸν καὶ ἐσώθησαν μόνον 150 εἰς τὴν Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμήμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, ὄχι μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελῷου. Καὶ ἐκεῖ συνέβη ἄλλη καταστροφὴ ἐξ ἴσου τραγικὴ μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ζαλόγγου. Ἐκ τῶν χιλίων Σουλιωτῶν, μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἐσώθησαν καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακροὶ ἀγῶνες τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἡρωϊσμὸς προξενεῖ θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (1821—1829)

51. Αἱ παραμοναὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.—Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Κατὰ τὸ ἔτος 1814 τρεῖς φιλοπάτριδες Ἕλληνες, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτης, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ἴδρυσαν εἰς τὴν Ὀδησσὸν τῆς Ῥωσίας ἐταιρείαν μυστικὴν, ἣτις ὠνομάζετο *Φιλικὴ ἐταιρεία*. Ἡ ἐταιρεία αὕτη σκοποὺν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ

τοὺς Ἑλληνας ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των.

Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ Φιλικὴ εἰταιρεία ἐξέτανε τὰς ἐνεργείας της εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ὑπῆρχον Ἑλληνας, ἀπὸ τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ἴονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατηχήθησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, πρόκριτοι, ἀρματοῶλοι, κλέφται, ναυτικοί, καὶ ἐν γένει πάντες σχεδὸν οἱ προέχοντες Ἑλληνας ἦσαν μεμυημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς εἰταιρείας.

Πᾶς ἑταῖρος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηγῆ ἄλλους, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην αὐστηρὰν ἐξέτασιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ὅστις ἐκρίνετο ἄξιος νὰ γίνῃ ἑταῖρος ὠδηγεῖτο εἰς μέρος ἀπόκρυφον καὶ γονυπετῆς ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὠρκίζετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ μένῃ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς, νὰ μὴ φανερώσῃ τὰ μυστικὰ τῆς εἰταιρείας οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ κατηγήσαντος αὐτόν, καὶ νὰ ἐκτελῇ τυφλῶς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του. Οἱ ἑταῖροι ἐγνώριζον ὁ εἷς τὸν ἄλλον διὰ διαφόρων συνθηματικῶν σημείων καὶ ἐκφράσεων· ὁσάκις δὲ ἤθελον νὰ φανερώσουν τι εἰς ἀπόντας, μετεχειρίζοντο ἴδιον κρυπτογραφικὸν ἀλφάβητον.

Ἡ Φιλικὴ εἰταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας μυστικότητος καὶ δραστηριότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ εὐδοώσεως τοῦ ἔργου, πλεῖστα δὲ μέλη τῆς εἰταιρείας περιέτρεχον τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία καὶ κατήχουν τὸν λαὸν καὶ παρεσκευάζον τὸ ἔδαφος πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα.

52. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας.

Πότε ἔμελλε νὰ ἐκραγῆ ὁ μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο προσδιωρισμένον καὶ μόνῃ ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ ὠδήγει εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν εἰταιρείαν. Ἄλλ' ἐπῆλθε γεγονός, τὸ ὁποῖον τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἀποστασία τοῦ πανισχύρου Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς εὐρισκόμενος εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Σουλίου, ἤρχισε νὰ φέρεται πρὸς τὸν σουλτᾶνον ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Ὁ σουλ-

τᾶνος Μαχμοῦτ Β' ἐκήρυξεν τὸν Ἀλῆν ἔνοχον προδοσίας καὶ τὸν προσεκάλεσε ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν νὰ μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἀπολογηθῆ· καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλῆς δὲν ὑπήκουσε, ὁ σουλτᾶνος διώρισε ἄλλον πασσᾶν τῶν Ἰωαννίνων, συγχρόνως δὲ ἐπὶ ἄλλοι πασσάδες διετάχθησαν νὰ βαδίσουν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Οὕτω ἐξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων. Ἡ περίστασις αὕτη ἐθεωρήθη κατάλληλος ὅπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀρπάσῃ τὰ ὄπλα καὶ θραύσῃ τὰ δεσμὰ μακρᾶς δουλείας.

Οἱ διευθύνοντες τὴν φιλικὴν ἐταιρείαν ἀπεφάσισαν ν' ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓνα ἄνδρα, ὁ ὁποῖος νὰ δύναται νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὅθεν ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας μετέβη εἰς τὴν Πετρούπολιν ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ προσέφερε τὴν ἀρχηγίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ εἶχε μεγάλην φήμην ἐπὶ διπλωματικῇ ἱκανότητι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας ἀπεποιήθη φρονῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς διὰ τὸ μελετώμενον κίνημα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ξάνθος ἀπετάθη ἔπειτα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, στρατηγὸν δὲ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου Α'.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐδέχθη προθύμως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων λαβὼν δὲ ἀόριστον ἄδειαν λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν εἰς Ὀδησσόν. Ἀποφασίσας ν' ἀρχίσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονιῶν διέβη τὸν Προῦθον καὶ τὴν 22 Φεβρουαρίου 1821 εἰσηλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας. Ἀμέσως ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐξέδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος κατέλαβε ὄχι μόνον τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Πανταχόθεν συνέρρεον Ἕλληνες καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι καὶ ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ ἐμπείρους ὀπλαρχηγούς, ὡς τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ ἄλλους. Πεντακόσιοι δὲ νέοι σπουδασταὶ καταλιπόντες τὰ θρανία ἔσπευσαν νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ

Ἐψηλάντου καὶ ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν λόχον κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων.

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν δὲν ἠὺδοκίμησε παρ' ὅλην τὴν φιλοπατριάν τοῦ Ἐψηλάντου. Ὅχι μόνον οἱ ἐγγώριοι δὲν παρέσχον καμμίαν βοήθειαν εἰς τὸν Ἐψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, ὅταν ἔμαθε τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτοῦ κίνημα, τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ὀρωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἐψηλάντης ἀπώλεσεν ἐκ τούτου ὀλοτελῶς τὸ θάρρος του, ἐνῶ συγχρόνως ἡ Τουρκία ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τρεῖς στρατιάς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βραΐλας. Καὶ ἠγωνίσθη μὲν ἡρωϊκῶς μετὰ ἐπτακοσίων Ἑλλήνων ὁ Ἀθανάσιος Καρπενισιώτης εἰς τὸ Γαλάζιον (1 Μαΐου) κατὰ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων· ἀλλ' ἡ ὀλοσχερὴς ἦττα, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ Δραγατσάνιον (17 Ἰουνίου), ὅπου κατεστράφη ὁ Ἱερὸς λόχος, ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἐψηλάντης παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ θρύματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα εἰσῆλθεν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας· ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐροίφθη εἰς τὰ ὑγρά δεσμωτήρια τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ Μουγκάτς καὶ ἔπειτα τῆς ἐν Βοημίᾳ Θηρεσιονπόλεως. Τὸ 1827 ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Νικολάου Α', ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν ὁ μὲν Καρπενισιώτης ἔπεσεν εἰς τὸν παρὰ τὸν Προῦθον λόφον Σκουλένιον, γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων (17 Ἰουλίου)· ὁ δὲ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδυσαν τὸν Ἐψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν προδοθέντες καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκλείσθησαν μετ' ἄλλων συντρόφων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ μὲν Ὀλύμπιος μετὰ ἔνδεκα συντρόφων καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον ἔθεσε πῦρ εἰς πύθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὁμοῦ μετὰ τοὺς εἰσορμήσαντας Τούρκους· ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφοῦ μετὰ τριακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἔνδεκα ἡμέρας γενναίως ἀντέστη, τέλος ἐκλιπόντων τῶν πολεμοφοδίων ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' ὅταν ἐξήρχοντο ἐκ τῆς μονῆς, οἱ Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαζαν αὐτούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΞΥΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ.

ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. - 1821

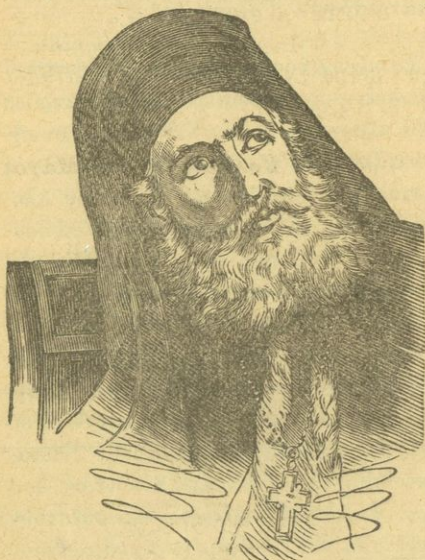
53. "Εναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.—
Ἀπαγχόνις τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄.

Ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τόσον οἰκτρῶς ἀπετύγχανεν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, αὕτη ἐξερράγη ὀρμητικωτέρα εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Περί τὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ συνήθως λεγόμενος Παπαφλέσσας, κατῆλθεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου· διὰ διαφόρων δὲ πλάστῶν διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διερεθίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ κεντήσῃ τὴν ἀνυπομονησίαν αὐτοῦ, λέγων ὅτι ῥωσικὸς στρατὸς κατήρχετο ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνελθόντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουαρίου 1821 εἰς τὸ παρὰ τὸ Ἄγιον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου προσεκάλεσαν τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ῥωσικῆς βοήθειας. Ὁ Παπαφλέσσας δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ εἰς τοὺς προκρίτους ὅσα καὶ εἰς τὸν λαὸν διηγείτο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι ἐδυσπίστον εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ περιμένουν εὐνοϊκωτέραν περίστασιν, οὗτος ἔπεισε τὸν τολμηρὸν κλέφτην Νικόλαον Σολιώτην νὰ κάμῃ πρῶτος ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τινος βιαίου πραξικοπήματος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρυτῶν. Ὁ Νικόλαος Σολιώτης ἐνεδρεύσας μὲ ἄλλους ῥιψοκινδύνους συντρόφους ἐφόνευσεν ὀκτὼ Τούρκους εἰσπράκτορας. Ὁ διοικητὴς τῶν Καλαβρυτῶν Ἀρναούτογλους κατελήφθη ὑπὸ φόβου καὶ ἐνεκλείσθη μὲ τοὺς ἄλλους ἐντοπίους Τούρκους ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν τῆς πόλεως· ἄλλ' οἱ προεστῶτες Χαραλάμπης καὶ Πετμαϊζαῖοι μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων ἐπολιόρκησαν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῇ (21 Μαρτίου).

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἐξηγέρθη ὡ, εἰς ἄνθρωπος ζητῶν ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ ἐκδικηθῇ τὰ δεινὰ δουλείας τεσσάρων αἰώνων. Τὸ σύνθημα ἦτο «Νὰ μὴ μείνῃ Τούρκος ἔς τὸ Μωριά μὴδὲ ἔς τὸν κόσμον ὅλον».

Τὴν 22 Μαρτίου χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον Μαυρομιχάλην, τὸν συνήθως καλούμενον Πετρόμπεην, κατέβησαν ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταυγέτου καὶ ἐνωθέντες μετὰ τὴν στίφη τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄.

Ἀναγωσταρᾶ προσέβαλον τὰς Καλάμας καὶ τὴν ἐπιούσαν (23 Μαρτίου) ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ παραδοθοῦν. Εὐθύς μετὰ ταῦτα ἐψάλλη πάνδημος δοξολογία καὶ ἔγινε δέησις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνιζομένους.

Ταυτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας πλησίον τῶν Καλαβρύτων καὶ ἠυλόγησε τὸν ἀγῶνα. Ἀπὸ ἐκεῖ μετὰ τῶν προκρίτων Λόντου, Ἀνδρέου

Ζαΐμη καὶ ἄλλων ἦλθεν εἰς τὰς Πάτρας καὶ κατέλαβε τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἐστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους «*Ζήτω ἡ ἐλευθερία. Καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός*». Πάντες δὲ προσήρχοντο καὶ ὠρρίζοντο τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὄρκον.

Οἱ Τούρκοι, ὅταν ἔμαθον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ ἰδίως τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὑπὸ τοσαύτης λύσεως κατελήφθησαν, ὥστε προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλαχοῦ. Ὁ σουλτάνος μάλιστα, θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τρομόν εἰς αὐτοὺς διέταξε νὰ κτυπηθῇ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἡμέραν λοιπὸν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ἐνῶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ ἐτέλει τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ,

σίφη Ὀθωμανῶν εἰσορμήσαντα συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἀπήγαγον ἐκ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Τὸν ὕβρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἐβασάνισαν καὶ τέλος τὸν ἀπηγχόνισαν ἐν τῇ μεσαίᾳ πύλῃ τῶν πατριαρχείων, ἥτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀσεβοῦς κακουργήματος. Τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολυαρίθμων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἄλλ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφεραν τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους προὔπελόγιζεν ὁ σουλτᾶνος.

54. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.— Μάχαι Βαλτετσίου καὶ Δολιανῶν.— Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης παραλαβὸν τριακοσίους Μανιάτας ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὸν τὰ στενὰ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατέκοψε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Εὐθὺς μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσῆλθον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην περὶ τοὺς ἑξακοσίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπτην, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους ὄπλαρχηγούς, ἅπαντες ὀπλισμένοι μὲ ῥόπαλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα, Ἄλλὰ μόλις ἐπεφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισχιλίων πεζῶν καὶ ἑπτακοσίων ἰππέων ἐρχόμενος ἐκ Τριπόλεως, ὅλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ Κολοκοτρώνη διελύθη. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ μείναντες ἄνευ στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ὄχυσάν ἐκεῖνην θέσιν δι' ὃ καὶ ἔμεινε μόνος.

Πετρόμπτης.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν περὶ τοὺς τριακοσίους ἄνδρας, ἐπανῆλθον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοί.

Μετὰ πολλὰς συζητήσεις οἱ ὀπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπεην νὰ ὀνομάσουν γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολὴν ἰδίως νὰ φροντίζη περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρῶνην ν' ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ τοῦ σχεδίου. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη

Θεόδ. Κολοκοτρῶνης.

νὰ κυριευθῆ ἕκ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἣτις ἦτο ἕδρα τοῦ πασσαῆ τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔπρεπε νὰ περιζωσθῆ ἡ Τρίπολις διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἣτις ἔμελλεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περισφίγγη στενώτερον τὴν πόλιν, ἕως ὅτου ἐξαναγκασθῆ αὕτη νὰ παραδοθῆ. Κατέλαβε λοιπὸν ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπικαίρους θέσεις πέριξ τῆς Τριπόλεως, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίτσαιναν, τὰ Βέρβαινα, τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ἴδρυσε δὲ τὸ στρατηγεῖόν του παρὰ τὸ Βαλτέτσι.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἄρχεται τὸ ἔνδοξον ἱστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη. Κατὰ τὴν ἐπα-

νάστασιν ὁ Κολοκοτρῶνης ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου· ἐξήσκησε δὲ ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἐλληνικῶν στρατευμάτων τόσην ἐπιρροήν, ὅσην οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

Ὁ Χουρσίτ, πασσαῆ τῆς Πελοποννήσου, ὅστις εὗρισκετο εἰς τὰ Ἰωάννινα πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσαῆ, ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἔπεμψε τὸν Μουσταφάμπεην μετὰ τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων Ἀλβανῶν ἵνα κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Μουσταφάμπεης διαβάς ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους κατέβη εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ διὰ πλοίων διεπεραιώθη εἰς τὰς Πάτρας, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ προήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, διεσκόρπισε τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν θῆν Μαΐου ἔφθασε θριαμβεντικῶς εἰς Τρίπολιν.

Τὴν 12 Μαΐου ἐφόρμησε μετὰ δώδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἐν Βαλτετιῶ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν ἐν ὄλῳ ὀκτακόσιοι πενήκοντα ὑπὸ τὸν Ἥλιαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν γενναίως. Μετὰ τριῶρον μάχην κατέφθασεν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν, μετ' ἄλλῃ δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας μετ' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἐκ τῆς Πιάνας καὶ ἀμφότεροι ἐπετέθησαν ἐκ πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἡ μάχη κατέπαισε. Τὴν ἐπιούσαν ἐπαναλαμβάνεται αὕτη σφοδρότερα. Οἱ Ἕλληνες ἐπιτίθενται ἀνατάσχει, οἱ δὲ Τούρκοι τεθέντες μεταξὺ δύο πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπονειδίστον φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσε μέγα θάρρος εἰς αὐτούς. Δευτέραν ἦταν ὑπέστησαν οἱ Τούρκοι μετὰ ἕξ ἡμέρας εἰς τὰ Δολιανά, ὅπου διεκρίθη ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος ὁ ἐπονομασθεὶς *Τουρκοφάγος*.

Μετὰ τὰς δύο ταύτας νίκας οἱ Ἕλληνες κατέστησαν στενωτέραν τὴν ζώνην τῆς Τριπόλεως καὶ τέλος τὴν 23 Σεπτεμβρίου ἔγιναν κύριοι αὐτῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρεξέτραψαν εἰς φοβερὰς σφαγὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκδικούμενοι τὰ δεινὰ μακροαἰωνοῦ δουλείας. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν Τριπόλει οἱ Ἕλληνες εὗρον πλούσια λάφυρα καὶ ὄπλα, διὰ τῶν ὁποίων ὠπλίσθησαν.

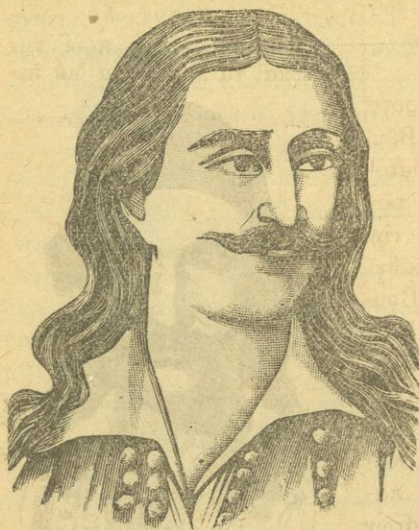
ΤΑ ΕΝ Τῇ ΑΝΑΤΟΛΙΚῇ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚῇ ΕΛΛΑΔΙ
Τῇ ΘΕΣΣΑΛΙΑ* ΚΑΙ Τῇ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

55. Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου.—Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.—
Μάχη ἐν Βασιλικοῖς.—Ἡ ἐπανάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ
καὶ ἐν Μακεδονίᾳ.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα πρώτη ἐπανεστάτησεν ἡ Ἄμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν (24 Μαρτίου), εὐθὺς δὲ μετ' αὐτὴν ἡ Δωρὶς ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν, καὶ ἔπειτα ἡ Λεβάρδαια ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον.

Ὁ Χουρσίτ ἀπέστειλεν ἕξ Ἰωαννίνων κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὁμερ Βρυώνην μετὰ ἐννέα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἰππέων. Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ Διάκος, Πανουργιάς καὶ Διοβουνώτης κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν πρὸς

τὴν Φωκίδα πορείαν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς

Ἀθανάσιος Διάκος.

καὶ ὁ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Διάκος τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐπελθὼν διεσκόρπισε κατὰ πρῶτον τοὺς ἄνδρας τοῦ Πανουργιά καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου, ἔπειτα δὲ ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ Διάκου. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου μόλις εἶδον τὴν πολυπληθῆ στρατιὰν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἔμειναν δὲ τεσσαράκοντα

μόνον παλληκάρια μετὰ τοῦ Διάκου ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Διάκος ἀγωνίζεται μετ' αὐτῶν ὡς λέων. Τὰ παλληκάρια του πίπτουν ὅλα. Τέλος δὲ συλλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καὶ αἰμόφυρτος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς θαυμάσας τὴν ὡραίαν μορφήν τοῦ Διάκου καὶ τὸ ὡραῖόν τον παράστημα ὑπόσχετα εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἂν ἐδέχετο ν' ἀπαρνηθῆ τὴν πίστιν του καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' ὁ Διάκος μὲ ὑπερηφάνειαν ἀποκρίνεται «*Ἐγὼ Ἕλλην γεννήθηκα καὶ Ἕλληθ' ἀποθάνω*». Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη ἀπήχθη εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρωσ τὸν δι' ὀβελισμοῦ ὀδυνηρότατον θάνατον χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ στεναγμὸς ἐκ τῶν χειλέων του (23 Ἀπριλίου).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Διάκος ἔπιπτεν ἡρωϊκῶς, ὁ φίλος αὐτοῦ Ὁδυσσεύς, υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ Ἀνδρουτσοῦ, εὗρίσκετο εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἔσπευσε ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης διαβὰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας διηυθύνετο

πρὸς τὴν Ἄμφισσαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ ἑκατὸν δέκα ὀκτὼ γενναίων παλληκαρίων καταλαμβάνει τὸ πλινθόκτιστον **Χάνι τῆς Γραβιάς**, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἄμφισσαν, ταχέως δὲ τειγίξει τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ ἀναμένει τοὺς ἐχθρούς.

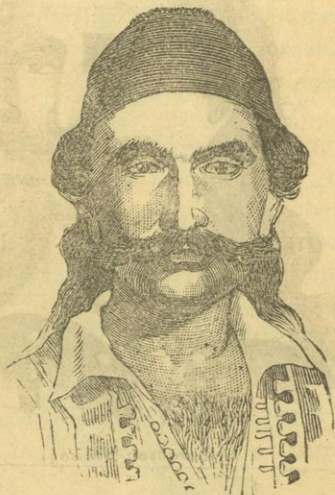
Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ἀλλὰ τὸ πυκνὸν καὶ εὐστοχὸν πῦρ τοῦ Ὀδυσσεως καὶ τῶν συντρόφων του ἀναγκάζει τὴν πορείαν αὐτοῦ. Μάτην προσπαθεῖ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ὁ Ὁμέρ Βρυώνης νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι. Ἐπιμένων δὲ εἰς τοῦτο, ὅταν ἐπῆλθε νύξ καὶ κατέπαυσεν ἡ μάχη, ἔστειλε νὰ φέρονν τηλεβόλα ἐκ Λαμίας.

Ἄλλὰ τὴν νύκτα οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἐξῆλθον καὶ πατοῦντες ἐπὶ τουρκικῶν πτωμάτων ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὀπισθὲν τοῦ ἀκμαίαν τὴν ἐπανάστασιν μετέβαλε σχέδιον πορείας. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ καταλαβὼν τὴν Λεβιάδειαν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὰς φλόγας.

Τρεῖς μῆνας βραδύτερον (26 Αὐγούστου) οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην ἐνίκησαν νικην περιφανῆ εἰς τὰ Βασιλικά τῆς Λοκρίδος φονεύσαντες περὶ τοὺς χιλίους διακοσίους Τούρκους καὶ ἀιχμαλωτίσαντες περισσοτέρους τῶν ἑκατόν.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ ἐξέγερσις ἐβράδυνεν ὀλίγον. Πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ μῆνα Μάϊον (1821) ὁ ἀρματωλὸς τοῦ ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς· ἀμέσως δ' ἔπειτα ἐπανεστάτησαν τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ναύπακτος, ἡ Βόνιτσα, τὸ Ἀγρίνιον καὶ τὸ Καρπενήσιον. Ὁ Χουρσιτ πασσᾶς μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλεν ἐξ Ἰωαννίνων τὸν Ἰσμαῖλ πασσᾶν Πλιάσσαν μετὰ χιλίων ἐπτακοσίων ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν.

Ὁ Πλιάσσας ἠγωνίσθη νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἰσκού καὶ τοῦ Γώγου Βα-

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦττος.

κώλα, εἰς δὲ τὸ Κομπότι οἱ Ἀκαρονᾶνες ὀπλαρχηγοὶ ἐπιπεσόντες ἐνίκησαν αὐτόν.

Καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἰδίως εἰς τὰς παρὰ τὸ Πήλιον χώρας, πρωίμως διεδόθη ἡ ἐπανάστασις διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ διαπρεποῦς ἀντιπροσώπου τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας Ἀνθίμου Γαζῆ. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐξορμῶντες ἐκ τῆς Λαρίσης ταχέως κατέστειλαν τὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπανάστασιν.

Ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ μάλιστα εἰς τὰ νότια αὐτῆς διαμερίσματα πρωιμώτατα ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς γειτνιασεως τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ διότι οἱ κάτοικοι ἦσαν ἀπαράσκευοι, ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μεγάλης ταύτης χώρας· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐβράδυναν νὰ καταπνίξουν εἰς τὸ αἶμα τὸ ἐκεῖ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων

56. Τὰ κατὰ θάλασσαν.

Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν καὶ αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρὰ καὶ Ὑδρα. Ἐδὲ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος,

Δάζαρος Κουντουριώτης.

ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, ἡ Κάρπαθος καὶ ἡ Κύπρος. Ἄλλ' εἰς τὰς τελευταίας ταύτας προϊόντος τοῦ χρόνου κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιορίσθη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρὰ. Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἐξόπλισαν ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ἐξ πλοῖα καὶ συνεισέφεραν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια δραχμῶν, εἰς αὐτὰς δὲ ἀνήκει σύμπασα ἡ τιμὴ ὅτι συνέτριψαν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας.

Ἐκάστη ἐκ τῶν τριῶν τούτων νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της. Αἱ Σπέτσαι τὸν Γεώργιον Ἀνδρῆτσον, τὰ Ψαρὰ τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην καὶ ἡ Ὑδρα τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Ἄλλ' ὁ Τομπάζης παρητήθη καὶ διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ὁ Ἀνδρέας Μια-

ούλης, ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος καὶ φιλοπάτριδος Λαζάρου Κουντουριώτου, ὁ ὁποῖος προσέφερεν ἅπασαν τὴν κολοσιαίαν περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὴ θέλουσα νὰ κεντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἓνα ἀρχιναύαρχον ὄλου τοῦ στόλου. Ἄλλ' ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπέβαλλε τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἐκουσίως ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Διὰ τῆς ἐκτάκτου στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας του ὁ Μιαούλης ὠδήγησε πολλάκις τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀνενέωσε τὰ πολεμικὰ κατὰ θάλασσαν τρόπαια τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων.

Ἀνδρέας Μιαούλης.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἐπλευσαν πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὅπως ἐμποδίσουν τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐκπλουν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Περί τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος, ὅστις εἶχεν ἐκπλεύσει ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, προηγείτο δὲ αὐτοῦ πολὺ μία φρεγάδα χρησιμεύουσα ὡς προφυλακίς. Ὅταν αὕτη εἶδε τὸν κατ' αὐτῆς πλέοντα ἑλληνικὸν στόλον, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἀλλ' ἐκεῖ ἀνείναξεν αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς Παπανικολῆς. Ὁ τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

57. Ἡ ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν συνεστάθη ἡ Μεσσηνιακὴ γερουσία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀντιπρόσωπος Ν. Βραχνοῦ. Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ.

πος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, φθάσας δὲ εἰς τὸ ἐν Τρικόρφοις, παρὰ τὴν Τρίπολιν, ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀνέλαβε μετὰ τινος παρεμβληθείσας δυσκολίας τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν

Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος.

στρατιωτικῶν πραγμάτων. Τῇ ἐντολῇ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, γόνος τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας καὶ ἔξοχος διπλωμάτης, ὠργάνωσε πολιτικῶς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καταρτίσας τὴν γερουσίαν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Θεόδωρος Νέγρης, Φαναριώτης καὶ αὐτός, ὠργάνωσε τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καταρτίσας τὴν

γερουσίαν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος.

Τὰ τρία ταῦτα πολιτικὰ σώματα διὰ τῆς ἐκλογῆς νέων ἀντιπροσώπων ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἣτις συνελθοῦσα εἰς τὴν Νεάν Ἐπίδαυρον τὴν 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο κατεστάθησαν δύο πολιτικὰ σώματα, α') τὸ **Βουλευτικὸν** ἐξ ἑβδομήκοντα ἀντιπροσώπων, οὗτινος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, καὶ β') τὸ **Ἐκτελεστικόν**, ἐκ πέντε μελῶν, τοῦ ὁποίου πρόεδρος ἔγινεν ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ συνέλευσις ὄρισασα προσωρινὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον διελύθη.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1822

58. Καταστροφή τῆς Χίου.— Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.

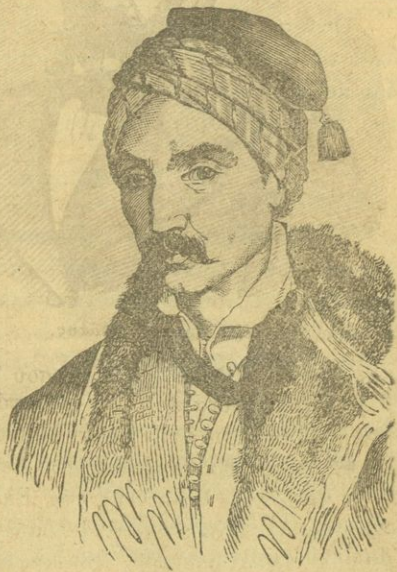
Ἡ νῆσος Χίος διατέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρμεῖου τοῦ σουλτάνου. διότι ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸ μεγάλην ποσότητα ἐλλεικτῆς μαστιχῆς. Ἐνεκα τούτου καὶ διότι οἱ Χίοι ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικός, ἡ νῆσος αὕτη δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ

κινήματος τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν Χίον μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ σουλτᾶνος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου, ἔξεμάνη καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτῆς περὶ τὰ τέλη Μαρτίου κραταῖον στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ Ἀλῆν. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς ἀποβιβάσας εἰς τὴν νῆσον στρατεύματα διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προσέβη εἰς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς περικαλλοῦς νήσου. Ἐκ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων κατοίκων μόνον δύο χιλιάδες ἐσώθησαν. Ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ἐσφάγησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης, Θεσσαλονίκης καὶ Ἀλεξανδρείας. Οἱ πρὸ ὀλίγου ἀνθοβολοῦντες κῆποι τῆς ὥραίας νήσου μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρη πτωμάτων.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ' ἔφθασε κατόπιν τοῦ φοβεροῦ δράματος. Μὴ δυνηθεὶς δὲ ἔνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα

τῆς Χίου προσωρμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὐρισκόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ κάμουν χρῆσιν πυρπολικῶν. Τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ Ῥαμαζανίου (6—7 Ἰουνίου) ὁ Καρᾶ Ἀλῆς εἶχε καλέσει ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Τρεῖς χιλιάδες Τοῦρκοι ὀργανιστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἣτις ἀπῆστραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Δύο Ἕλληνες πυρπολῆταί, ὁ Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης καὶ ὁ Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπῖνος, ἔπλευσαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὴν Χίον μετὰ τὰ πυρπολικά των διὰ νὰ λάβουν ἐκδίκησιν. Τὸ πυρ-

Κωνσταντῖνος Κανάρης.

πολικὸν τοῦ Πιπίνου διηθύνθη πρὸς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τοῦ Κανάρη τὸ πυρολικὸν ὡς μελανὴ σκιά διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα. Ὁ Ψαριανὸς πυροπολητῆς προσκολλᾷ τὸ πυροπολικὸν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ ἀνάπτει αὐτὸ ἰδιοχείρως. Ἐν ἀκαρεῖ αἱ φλόγες τοῦ πυροπολικοῦ περιετύλιξαν τὸν κολοσσόν. Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς φλογερὸν ἡφαιστειον, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ τρισχίλιοι Τούρκοι εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ὁ αὐτὸς Κανάρης, τοῦ ὁποίου ἡ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου, μετ' ὀλίγους μῆνας (4 Ὀκτωβρίου) μεταξὺ Τενέδου καὶ Τρωάδος ἐπυρόλησε τὴν ὑποναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τῆς ὁποίας ὅλον τὸ πλήρωμα ἐξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἀπώλεσθη.

59. Ἡ ἐν Πέτα μάχη (4 Ἰουλίου).

Ὁ Χουρσίτ, ἀφοῦ κατέβαλε τὸν Ἀλῆ πασσάν, ἐπῆλθε μετὰ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀνακτήσει οἱ Σουλιῶται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεταξὺ σουλτάνου καὶ Ἀλῆ πασσᾶ ἐμφυλίου πολέμου. Οἱ Σουλιῶται ἀντέταξαν καὶ πάλιν ἡρωϊκὴν ἄμυναν· ὁ δὲ Χουρσίτ ἀγανακτήσας διὰ τὴν παράτασιν τῆς πολιορκίας ἀνέθεσε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ἰμέρ Βρυώνη, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν.

Οἱ Σουλιῶται στερούμενοι πολεμοφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, ὁ Πολωνὸς Μιρζεύσκης, ὁ Ἑλβετὸς Σεβαλιέ, οἱ Ἴταλοι Ταρέλλας καὶ Δάνιας, καὶ ὁ Γάλλος Μινιάκ.

Ἐκ Μεσολογγίου ὁ Μαυροκορδάτος προαπέστειλε τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλπετίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μὲ πεντακοσίους Μανιάτας εἰς τὸ Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα φέρῃ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σοῦλι. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Κυριακούλης περιεκυκλώθη ὑπὸ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων καὶ ἔπεσε βληθεὶς διὰ σφαίρας. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἔφθασεν ἔπειτα ἀπὸ θλιβερὰς περιπετείας εἰς τὸ Κομπότι,

ὅπου ἐνίκησε τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς Ἄρτης ἔφοδον ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἐχθρῶν, τοῦναντίον κατέτεμε τὸν στρατὸν του, ἤτοι διέταξε τὸν μὲν Μᾶρκον Μπότσαρη, ὅστις μὲ ὀλίγους Σουλιώτας εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σούλι διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἐξ ἑκατὸν πενήτηκοντα ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ ἐκεῖ εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωρίον Πέτα, αὐτὸς δὲ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπῆλθεν εἰς Λαγκαῶν, ἐξ ὧρας μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδίων τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης εὐρὼν κατειλημμένα τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νότων ὑπὸ ἐτέρου τουρκικοῦ στρατοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἐξώρμησεν ἐκ τῆς Ἄρτης ὁ Περσιτ πασσᾶς ἢ Κιουταχῆς μὲ ἐξ ἑκατάδας, καὶ προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀνῆρχοντο εἰς δύο χιλιάδας, ἐπέφερε δὲ εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφὴν. Πάντες οἱ φιλέλληνες ἐφρονεύθησαν πλὴν εἴκοσι πέντε, οἵτινες μετὰ τοῦ Νόρμαν βαρέως τετραυματισμένοι ἐσώθησαν εἰς τὴν Λαγκαῶν.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἀπέτυχεν. Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἐγκαταλιπόντες καὶ πάλιν τὴν πατρίδα των ἀπῆλθον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

60. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐπῆλθε μετὰ ἑνδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ἀποσυρθῆ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ λείψανα τοῦ Πέτα, καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτό. Τὰ ὀχυρώματα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἀσθενῆ καὶ ἀσήμαντα, αἱ δὲ τροφαὶ μόλις ἐπῆρκον δι' ἓνα μῆνα. Κατ' ἀρχὰς οἱ πολιορκούμενοι ἐξηπάτησαν τοὺς Τούρκους παρατείναντες ἐπιτηδείως τὰς περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Ὅταν δὲ μοῖρα ὑδραϊκοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν τροφὰς καὶ πολεμφοῦδια καὶ ἀπεβίβασεν ἐπικουρίαν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, οἱ πολιορκούμενοι διεμήνυσαν ἀπροκαλύ-

πτως εἰς τὸν Ὅμηρ Βρυώνην « Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς ».

Οἱ Τοῦρκοι ἐκμανέντες ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγιον δι' ἐφόδου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀποτυχόντες ὁμοῦς ἠναγκάσθησαν ἕνεκα τοῦ δριμύος χειμῶνος καὶ τῶν παντοειδῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθουν.

61. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.—Καταστροφή τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ.—Ἄλωσις τοῦ Παλαμηδίου.

Ὁ σουλτᾶνος, ἀφοῦ ἀπηλλάγη τοῦ φοβεροῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ, ἔπεμψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Δράμαλην μὲ εἰκοσιτέσσαρας χιλιάδας πεζούς, ἕξ χιλιάδας ἵππεις καὶ ἰκανὸν πυροβολικόν.

Ὁ Δράμαλης ἐκινήσας ἐκ τῆς Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διῆλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς οὐδαμοῦ ν' ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Ἀφοῦ δὲ ἐληλάτησε τὴν Ἀττικὴν, ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπρόρθητα στενὰ τῶν Γερανίων, ἐπέρασε τὸν Ἴσθμόν, κατεπλημμύρισε τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας μὲ τὰ στρατεύματά του, καὶ τὴν 12 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσε εἰς τὸ Ἄργος. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἣτις ἐκ Κορίνθου εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Ἄργος, κατέφυγε χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠρνήθη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ ἔμεινε εἰς τὴν ξηρὴν, συναθροίσας δὲ ἑπτακοσίους ἄνδρας πλήρεις τόλμης ἐνίσχυσε τὴν ὀχυρὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει προηγουμένως ὁ Μανιάτης Καραγιάννης.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου ἀντήχησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιγξ καὶ πλῆθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔδραμον ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ὁ Κολοκοτρώνης κατερχόμενος ἐκ τῆς Τριπόλεως ἦλθε καὶ ἴδρυσεν τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης καὶ διηρκόλυσε τὴν λαθραίαν ἐξόδον τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἄργους κεκλεισμένων. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν ὁ Πετρόμπεης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι.

Ὁ Δράμαλης, ἐπειδὴ δὲν ἐπρονόησε ν' ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του, περιῆλθεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνησίαν, διότι ἡ πείνα ἤρχιζε νὰ μαστίξῃ τὸ στρατόπεδόν του. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθῆσῃ τὸ ἐν Μύλοις ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐζήτησε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἐπεμψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραμματέα του, ὅστις ἦτο Χριστιανός, καὶ τοῖς ἐπρότεινεν ἀμνησίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐγέλασαν, ὅταν ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε ὁ γραμματεὺς λέγει δῆθεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ὁ Δράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβουν τὰς ὄρεινὰς διόδους τὰς ἀγούσας εἰς Τρίπολιν, ὅπως ἐμποδίσουν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἔπεσαν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἶπεν ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἀπαραίτητος ν' ἀποκόψουν τὴν πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ γνώμη του δὲν ἔγινε δεκτὴ, παραλαβὼν περὶ τοὺς δισχιλίους πιστοὺς συντρόφους ἦλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἀληθῶς τὴν πρωίαν τῆς 26 Ἰουλίου 1822 ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευθυνομένη εἰς Κόρινθον. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, οἱ κεκορμμένοι ἐκεῖ Ἕλληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συγῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραποῦν πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Σώστου. Μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἁγίου Σώστου, ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης προκαταλαβόντες τὸ ὕψωμα ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν αἰφνιδίως καὶ τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτῦς, ἅπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀνατολικώτερον διὰ τοῦ Ἁγινόρους. Ἄν ὁ ἐν Μύλοις πολυάριθμος ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν νότων, ὡς εἶχεν εἰδοποιήσει ὁ Κολοκοτρώνης, δὲν θὰ ἐγλύτωνεν οὔτε ρουθοῦν ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγινε

καὶ ὁ Δράμαλης μὲ μικρὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἔφθασεν εἰς Κόρινθον ἀπνοος σχεδόν, περὶ καὶ ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρῶτη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλην εἰς τὴν Κόρινθον πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσεά νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ μετὸς λύτης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λείψανα τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, ζητήσαντα νὰ μεταβοῦν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατεστράφησαν σχεδόν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν Ἀκράταν ὑπὸ τῶν Ζαϊμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τὴν 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαμήδιον, μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρῶνην διὰ συνθήκης καὶ ἡ Ἀκροναυπλία (Ἴτς-Καλὲ) μετὰ τῆς πόλεως.

ΤΡΙΤΟΝ ἜΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1823.

62. Ἐκστρατεία κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος.— Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔγιναν δύο ἐκστρατεία τῶν Τούρκων, ἡ μία εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν δυτικὴν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς Βερκόφτσαλης. Προελάσας οὗτος ἐκ τῆς Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐξεχύθη μὲ τὰ στίφη του τὰ ἵππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν· μετέβη δὲ ἔπειτα εἰς Εὐβοίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ τῆς νήσου πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἀπρακτος εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιότερα ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Ὁ Μουσταῖης πασσᾶς τῆς Σκόδρας μὲ ὀκτὼ χιλιάδας Τουρκαλβανούς, τοὺς καλουμένους Μιρδίτας, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βρωῶνης μὲ τέσσαρας χιλιάδας εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῖη, ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ὑπὸ τὸν Τσελαλεδίμπεην, κατεσκήνωσε πρὸ τοῦ Καρπενησίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναρχία. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἤριζον μεταξύ των καὶ κανεὶς δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἐξέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ἐν

τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης ἀναρχίας ἐνεφανίσθη ἡ ἡρωϊκὴ μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὡς παρηγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης θέλων ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸ πεπτωκὸς θάρρος τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τριακοσίους πενήκοντα εὐτόλιμους Σουλιώτας καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνωμένων ἐχθρῶν. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπέφερε κατ' αὐτῶν ἀνηλεῆ σφαγήν. Ἀλλὰ θελήσας νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλβανῶν, ὅστις εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν του ἐντὸς μάνδρας, ἀνερχιχθήτη ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρει πῶς ἦτο δυνατόν νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτήν. Ἀλλ' οἱ ἐντὸς διακρίναντες κεφαλὴν πυροβολοῦν καὶ ὄϊπτον ἄπνουν τὸν Μάρκον. Οἱ Σουλιῶται περίλυποι ἐκόμισαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μιρδῖται ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς τῶν ἀνερχομένων εἰς ὀκτακοσίους. Μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Μουσταῆς καὶ προχώρησαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδίκησιν. Καθ' ὁδὸν ὁ Μουσταῆς ἠνώθη μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, ἀμφότεροι δὲ ἦλθον καὶ ἐπολιόρησαν τὸ Αἰτωλικόν. Ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος καὶ κατατροχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερησέων ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια ἄπρακτοι.

63. Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ.— Ὁ λόρδος Βύρων.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην· τὰ δὲ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης.

θάλασσαν ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ τραγικαὶ σφαγαὶ τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαγῶν καὶ ἰδίως ἡ καταστροφή τῆς Χίου ἠύξησαν καὶ ἀνεξωπύρησαν τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἶσθημα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ συνεστήθησαν ἑταιρεῖαι, αἵτινες ἔπεμπον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ὄπλα καὶ χρήματα. Πρὸς τοῦτο δὲ πολλοὶ φιλέλληνες Ἱταλοὶ, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα,

ὅπως καὶ διὰ τοῦ αἵματός των ὑποστηρίξουν τὸν ἱερόν αὐτῆς ἀγῶνα.

Ὁ Βύρων.

Μεταξὺ τῶν φιλελλήνων τούτων διεφημίσθη κατ' ἔξοχὴν ὁ λόρδος Βύρων, εἰς ἕκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ Βύρων εἶχε ψάλλει ἄλλοτε παθητικώτατα τὴν δουλὴν Ἑλλάδα· τελευταῖον δὲ ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ αἵματός του. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823, οἱ

δὲ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Ὁ Βύρων ἐνεδύθη ἐνδύματα ἑλληνικὰ καὶ ἔγινε ψυχῇ τε καὶ σώματι Ἕλλην. Εἰργάσθη μὲ δραστηριότητα καὶ φιλοτιμίαν. Ἐπράξε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Παρέδωκεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ὅσα χρήματα εἶχε φέρει μαζί του καὶ ἀνέλαβε δι' ἐξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος πεντακοσίων Σουλιωτῶν. Προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας Ἕλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν πόλεμον ἀνθρωπινώτερον καταργῶν τὰς βασάνους τῶν αἰχμαλώτων. Ἀλλὰ τὸ νοσηρὸν κλίμα

τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ περιπέτεια τοῦ νέου βίου, εἰς τὰς ὁποίας ἀφειδῶς ἐξετίθητο ὁ Βύρων, ἐπέδρασαν ὀλεθρώως ἐπὶ τῆς υγείας του καὶ τὴν 17 Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε πικρῶς θρηγνόμενος ὑπὸ πάντων.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ, - 1824

64. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεως.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνήλθεν εἰς τὸ Ἄργος ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ πληρεξούσιοι αὐτῆς διηρέθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν μερίδα τῶν στρατιωτικῶν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρῶτης, καὶ τὴν μερίδα τῶν πολιτικῶν, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἐκ τούτου προήλθεν ἕρις μεταξὺ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκίνει ὁ Κολοκοτρῶνης, καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχῦσαν ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξεν ἕτερον Ἐκτελεστικὸν προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, οὕτω δὲ ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφοῦ ἔγιναν ἔξωθεν τῆς Τριπόλεως δύο συγκρούσεις, κατὰ τὰς ὁποίας εἰς μόνον ἔπεσε νεκρὸς, ὁ Κολοκοτρῶνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα νὰ ὑποχωρήσῃ λαβὼν ἀμνησίαν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ὀπαδούς του.

Ἄλλ' ὁ μετ' ὀλίγον ἔκραιψις δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος διεξήχθη μετὰ μεγαλυτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεσεν ὁ Πᾶνος Κολοκοτρῶνης βληθεὶς ἐξ ἐνέδρας διὰ σφαίρας ἑλληνικῆς, ὁ δὲ γηραιὸς πατήρ του συντριβεὶς ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ἀμνησίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου, ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων εἴκοσι τεσσάρων προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν Ὑδρα μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ.

Κατόπιν ἡ κυβέρνησις ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ὀδυσσεως, ὅστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ὅτι εὐρίσκετο εἰς συννοήσεις μὲ τοὺς Τούρκους. Κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως ἐστάλη τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλήμαρόν του, ὁ Γκούρας. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελε συγχωρηθῆ. Ἄλλ' ὁ Γκούρας παραβὰς τὴν ὑπόσχεσίν του ἀπήγαγεν εἰς τὰς Ἀθήνας.

δέσμιοι τὸν περιώνυμον ἦρωα τῆς Γραβιάς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα μέχρι πρὸ ὀλίγων ἔτων πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἦρωας ἀγρίας βασάνους καὶ τέλος ἐφρονεύθη κατακρημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ πύργου.

65. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Καθυπόταξις Κρήτης καὶ Κάσου.

Ὁ σουλτᾶνος, πεισθεὶς ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις πρὸ καιροῦ εἶχε συγκροτήσῃ τακτικὸν στρατόν. Ὅπως δὲ καταστήσῃ προθυμότερον τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, προσέφερεν εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἠρνήθη δι' ἑαυτὸν τὴν προσφερθεῖσαν ἀρχηγίαν, ἀλλ' ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν θετὸν υἱὸν του Ἰβραήμ, ὅστις πάραυτα διορίσθη διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Κρήτη, ὡς προείπομεν, εἶχεν ἐπαναστατήσῃ συγχρόνως μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ταύτης τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχεν ἀναθέσει ὁ σουλτᾶνος εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀπέστειλε μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Κρήτης τὸν γαμβρόν του Χασάν, οὗτος δὲ διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου προέβη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου. Καὶ ἠδυνήθη μὲν ὁ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου πεμφθεὶς διοικητὴς τῆς νήσου Ἐμμανοὴλ Τομπάζης νὰ κυριεύσῃ τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου καὶ ν' ἀναπερώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν· ἀλλ' ἐνῶ κατόπιν ὁ Τομπάζης κατηνάλισκε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίας συζητήσεις περὶ πολιτεύματος, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς παραλαβὸν τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἐκτακτὸν δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασάν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κρήτην κατὰ Μάρτιον τοῦ 1824 τὸν Ἀλβανὸν Χουσεῖν μπέην, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κακὸς δαίμων τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεῖν, δραστηριώτερος καὶ θηριωδέστερος τοῦ Χασάν, συνεπλήρωσε μετὰ πρωτοφανοῦς ὀμότητος τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου.

Μετὰ τὴν Κρήτην ὑπέταξεν ὁμοίως καὶ τὴν μικρὰν νῆσον Κάσον, τῆς ὁποίας οἱ θαλασσινοὶ κάτοικοι ἐνίσχυσαν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν προσκομίζοντες εἰς αὐτοὺς τὰ ἐπιτήδεια.

66. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ νουθεσία διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' οὗτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρσαν καὶ ἐξησθένισαν τὸ ἔθνος καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην ὄλων τῶν δυνάμεων του, ἵνα θυγηθῇ ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἄλλ' ἰδοὺ μετ' ὀλίγον ἢ Ἕλλὰς ἔπαθεν ἄλλην συμφορὰν πολὺ φοβερωτέραν.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἐκ διακοσίων τριάκοντα πέντε πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χοσρέφ ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν τὴν 20 Ἰουνίου 1824 καὶ περιέξωσε τὴν νῆσον. Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαίρως ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἦλθε καμμία βοήθεια. Ὄθεν ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθοῦν μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα καὶ ὀλέθριον σφάλμα νὰ περιορίσουν τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν καὶ νὰ καταδικάσουν εἰς ἀργίαν ἐν τῷ λιμένι τὸν στόλον των. Τοῦτο δὲ ἔπραξαν κατ' ἀπαίτησιν χιλίων διακοσίων μισθοφόρων Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες εὐρίσκοντο εἰς τὰ Ψαρὰ.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ὁ Χοσρέφ ἤρτισε σφοδρότατον κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὁποῖον κρατερῶς ἀπῆντων αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ἀτρομήτων Ψαριανῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν τῆς πρωΐας οἱ Τούρκοι κατόρθωσαν ν' ἀποβιβάσουν εἰς τι ἀφρούρητον μέρος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου πολυάριθμα στίφη, ἅτινα κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Ψαριανῶν. Παρ' ὄλην δὲ τὴν κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν γενναίων τούτων προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἢ πόλις ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγὴν. Γυναῖκες καὶ παιδιά ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσουν εἰς χεῖρας τῶν αἰμοχαρῶν Τούρκων. Ἐκ τούτων ἐλάχιστοι ἐσώθησαν. Ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες ἐκ τῶν κατοίκων ἐπὶ δέκα ἕξ πλοίων καὶ ἑπτὰ πυρπολικῶν.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Εἰς τὴν νῆσον πλὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων κατοίκων ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας πρόσφυγες. Ἐκ τῶν Ψαριανῶν μόνον τρεῖς χιλιάδες ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν προσφύγων δέκα ἑπτὰ χιλιάδες ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἀπώλεσαν τὰ πάντα, ἀλλ' ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς ἀθά-

νατος δόξα, τὴν ὁποίαν κάλλιστα ἀπεικονίζει ὁ ἔθνικὸς ποιητῆς Σολωμὸς εἰς τὸ ἀκόλουθον ποίημά του.

Ἐσ τῶν Ψαρῶν τὴν δόξαν ἡράκη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελετῆ τὰ λαμπρὰ παλληγάρια,
καὶ στὸ χέρι στεφάνι κρατεῖ,
γενομένο ἀπ' ὀλίγα χορτάρια,
ποῦχαν μείνει στὴ ἔρημη γῆ.

67. Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον.—Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρὲφ ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ νὰ παραλάβῃ ἀπὸ ἐκεῖ στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Σάμον. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Σαχτούρην, τοῦ Μιαούλη ἐμποδισθέντος, καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν. Εἰς τὸ στενὸν ἐκεῖνο συνεκροτήθησαν αἱματηραὶ ναυμαχίαι ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Χοσρὲφ ὑπέστη πολλὰς ζημίας καὶ τέλος περὶτρομος κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ἵνα ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὸν περιμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Μετ' ὀλίγον κατέφθασε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ πολυθρῦλήτου Ἰβραήμ, ἠνώθη δὲ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ καὶ οὕτω ἀπετελέσθη στόλος τετρακοσίων πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἅτινα ἔφερον 2500 τηλεβόλα καὶ 50,000 ναύτας καὶ στρατιώτας. Ὁ κολοσσιαῖος οὗτος στόλος εὗρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀπέναντι τῆς Σάμου εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ 80 μικρῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον 850 τηλεβόλα μικρᾶς ὀλκῆς καὶ 5,000 ναύτας, ἐναύαρχε δὲ αὐτοῦ ὁ Μιαούλης, ὅστις κατέφθασε τὴν 24 Αὐγούστου. Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν τὴν 24 Αὐγούστου. Ἡ ναυμαχία διήρκεισε μέχρι νυκτός, ἔληξε δὲ ἄνευ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ναυμαχιῶν συνεκροτήθη τὴν 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὐγούστου παρὰ τὰ Τσατάλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἦτο ἀληθὴς γιγαντομαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης

ἀνανέωσε τὸ ἐν Σαλαμῖνι τρόπαιον τῶν ἐνδόξων προγόνων του. Εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ναυμαχίαν οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυρπόλησις τῆς Τυνησιακῆς ναυαρχίδος, ἣτις ἀνατρωαχθεῖσα εἰς τὸν ἀέρα πυρίφλεκτος ὑπὸ ἑλληνικοῦ πυρπολικοῦ ἔσπειρεν εἰς τὸ πέλαγος ναυάγια καὶ νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἠγωνίζοντο νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, καὶ ὁ μὲν Χοσερὲφ ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραῆμ ἠθέλησε νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, ἵνα διαχειμάσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης καὶ διεσκόρπισαν τὰ πλοῖά του. Ἐν τούτοις τὰ πληρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὄχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τούτου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἰβραῆμ ἰδὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωμίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας τὴν 23 Νοεμβρίου 1824.

HEMPTON ETCH THE EPIANASTASION. - 1825.

68. Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—
Ἦτα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν προεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραῆμ. Ἐπομένως δὲν ἐμερίμνησε περὶ ἀποσοβήσεως αὐτοῦ. Ὄθεν ὁ Ἰβραῆμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἐνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια καὶ ἀκωλύτως ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην δέκα χιλιάδας πεζοῦς, χιλίους ἵππους καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Περιχαρακωθείς δὲ ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλφ φρούρια.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐνέσκηψεν ὡς κεράννος εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἡ κυβερνήσεως. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραῆμ, ἀλλὰ φθάσας εἰς τὰς Καλάμας ἀφῆκεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ὑδραν. Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ πέντε χιλιάδων στρατὸν παρὰ τὸ Κρεμμύδι, ὅπως ἀνακόψῃ

τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου. Ἄλλ' ὁ Ἰβραήμ ἐπελθὼν πανστρατιᾷ ἐνίκησε καὶ διωσκόρισε τὸν ἑλληνικὸν στρατόν.

69. Ἄλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ.—Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου ὁ Ἰβραήμ διέταξε τὸν Χουσεῖν μπεὴν νὰ προσβάλη τὴν Σφακτηρίαν. Ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς εὐρίσκοντο πέντε ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Τσαμαδόν, ἐπὶ δὲ τῆς νήσου ὀκτακόσιοι Ἕλληνες. Τὴν 26 Ἀπριλίου ὁ Χουσεῖν ἤρξατο νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακτηρίαν. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου τέσσαρας χιλιάδας Ἀραβας, οἵτινες ἀναρριγηθέντες ἐπὶ τῶν βράχων τῆς φαλακρᾶς Σφακτηρίας ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἐν τῷ ἀνίσῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι ἔπεσαν ἐνδόξως 350 Ἕλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Ἰταλὸς φλέλλην Σανταρόζας, 250 συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων πλοίων, ἅτινα ἐξῆλθον αἰσίως ἀνα μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὁ Δημήτριος Σαχτούρης κολυμβῶν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ Ἄρην, ὅστις τελευταῖος κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ὡς ἐκ θαύματος διὰ μέσου τριάκοντα αἰγυπτιακῶν πλοίων. Μετὰ συνεχῆ δὲ βομβαρδισμόν παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυαρίνον καὶ τὸ Νεόκαστρον.

Ὁ Μιαούλης ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Τσαμαδοῦ εἰσέπλευσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἐπυρπόλησεν ἐν αὐτῷ τριάκοντα αἰγυπτιακὰ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορηγὰ. Καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης πλέων περὶ τὴν Εὐβοίαν συνήντησε παρὰ τὸν Καφηρέα τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Χοσεῖφ καὶ κατεναυμάχησεν αὐτόν.

70. Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι (20 Μαΐου).—Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.

Αἱ νίκαι τοῦ Ἰβραήμ ἐπροξένησαν κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντας. Αἱ λόγchai καὶ τὸ ἵππικόν τῶν Αἰγυπτίων ἴσταντο ὡς τεῖχη ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ μόνος, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρόν, ἦτο ὁ Κολοκο-

τρόνης. Καὶ ὁμως ἡ κυβέρνησις ὑπέικουσα εἰς ποταπὰ πάθη ἐκρά-
τει αὐτὸν δέσμιον. Ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσω-
τερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ
Ἰβραήμ. Ἐξορμήσας ἐκ Ναυπλίου
περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἦλθε μετὰ χι-
λίων ἀνδρῶν εἰς Πυλίαν καὶ κατέλαβε
τὸ ἔκτοτε περιώνυμον καταστὰν Μα-
νιακί, ὅπου κατεσκεύασεν ἐκ τοῦ προ-
χείρου τρεῖς λιθίνους προμαχῶνας.

Παπαφλέσσας.

Τὴν 20 Μαΐου ἐπεφάνη ὁ Ἰβραήμ,
ἐπελαύνων μετὰ ἕξ χιλιάδων ἀνδρῶν.
Οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα μόλις εἶ-
δον τὰ πολυάριθμα στίφη τοῦ Ἰβραήμ
κατελήφθησαν ὑπὸ ὄϊγους καὶ οἱ πλεῖ-
στοι ἐπηζήτησαν τὴν σωτηρίαν των
διὰ τῆς φυγῆς. Μόνον τριακόσιοι Μεσ-
σήνιοι ἔμειναν μετὰ τοῦ ἀρχηγού των, προτιμήσαντες ἀντὶ τῆς αἰσ-
χροῦς φυγῆς τὸν ἔνδοξον θάνατον. Ἐκεῖ συνεκροτήθη μία ἐκ τῶν
ἠρωϊκωτάτων μαχῶν. Τὰ λογχοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων
ὄρμησαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν ὀχυρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἐπα-
νειλημμένως ἀπεκρούσθησαν. Τέλος μετὰ τρίωρον φονικὸν ἀγῶνα
εἰσώρμησαν ἐντὸς τῶν ἀσθενῶν προμαχῶνων καὶ τότε ἤρχισεν ἀπε-
γνωσμένος ἀγὼν ἀνδρὸς πρὸς ἀνδρα. Οἱ Ἕλληνες ἔπεσαν πάντες,
διπλάσιοι δὲ Αἰγύπτιοι. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ
νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἰβραήμ ἐστηρίχθη
ἐπὶ δένδρον οὕτως, ὥστε ὁ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζωντανὸς καὶ ὄρ-
θιος. Ὁ Ἰβραήμ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ
πολλὴν ὥραν, ἔπειτα δὲ εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικούς
« Ἀληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναῖος » καὶ ἠσπάσθη τὸν νεκρόν.

**71. Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ἐπιδρομὴ
τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.**

Δύο ἡμέρας πρὶν συντελεσθῆ ἡ φοβερωτάτη θυσία εἰς τὸ Μα-
νιακί ἡ κυβέρνησις ὑπέικουσα εἰς τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἠλευ-
θέρωσε τοὺς ἐν Ὑδρα δεσμώτας καὶ ἐκίρηξε γενικὴν ἀμνηστίαν,
ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνη γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πε-
N. Βραχνοῦ. Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ

λοποννήσου. Τότε ἀντήχησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χερσονήσου ἢ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου καὶ πάντες προσέδραμον ὑπ' αὐτὸν προσδοκῶντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς τὸ Ναύπλιον ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπρότεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν μέτρα τολμηρά· ἀλλ' αὕτη ἐτρόμαζε πρὸ τῶν μέτρων τούτων τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ οὐδὲ ἐφαντάζετο τόσον μέγαν τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μανιάκι μάχην ὁ Ἰβραήμ χωρὶς νὰ χάσῃ στιγμὴν λεηλατεῖ τὴν Μεσσηνίαν, πυρπολεῖ τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας καὶ προελαύνει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν. Καὶ ἀντετάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἀκοβαν ὁ Κολοκοτρῶνης μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, ἅτινα ἐχορήγει εἰς αὐτὸν ἢ κυβέρνησις, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Ὁ Ἰβραήμ εἰσηλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν, εὔρεε δὲ αὐτὴν πυρπολουμένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρῶνη. Ὁ Ἰβραήμ κατέστησε τὴν Τρίπολιν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Ἐκτοτε δὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐξημῶνῃ τὴν Πελοπόννησον διὰ πύρρος καὶ διὰ σιδήρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης δὲν ἔπαυσεν ἀδιαλείπτως νὰ παρενοχλῇ τοὺς πολεμίους, ἄλλοτε μὲν ἐπιτιθέμενος, ἄλλοτε δὲ ὑποχωρῶν, ἀλλὰ πάντοτε δεκατεύων αὐτοῦς.

72. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμ εὐχαρίστησαν μὲν τὸν σουλτᾶνον, ἀλλ' ἐκίνησαν καὶ τὴν ζηλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν δὲ καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῇ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του διώρισε στρατάρχην τῆς Ρούμελης τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀπετέλει δὲ τὸ Μεσολόγγιον τὴν κλειδα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῆς γειτνιασεως αὐτοῦ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ μὲ τὰς Ἰονίους νήσους.

Ὁ Κιουταχῆς μὲ εἴκοσι χιλιάδας Ἀλβανοὺς ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὴν 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἤρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀνήρχετο εἰς τέσσαρας χιλιάδας. Ὑπῆρχον δὲ ἐν αὐτῷ καὶ δώδεκα χιλιάδες γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδία. Ἐν τῷ μεταξύ κατέπλευσε καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, κομίων ἄφθονα τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ χρήματα καὶ ἀπέκλεισε τὸ

Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης. Πρὶν ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον ὁ Κιουταχῆς ἐπρότεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὄρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν ὅτι αἱ κλεῖδες τῆς πόλεως κρέμανται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ἡ ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἐξώργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν καὶ ἐπεχείρησεν οὗτος ἐπανειλημμένας λωσσοδείξει ἐφόδους καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· πᾶσαι ὅμως ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλων ζημιῶν.

Ἄλλὰ καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπουν. Κατέπλευσεν ὅμως ὑπὸ τὸν Μιαούλην ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις διέσπασε τὸν ἀποκλεισμόν καὶ εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια (23 Ἰουλίου). Ὁ ἐχθρικός στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχρι Ταινάρου· οἱ δὲ πολιορκούμενοι τοσοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὥστε χίλιοι ἐπίλεκτοι ἔκαμαν νυκτερινὴν ἔξοδον ξιφῆραις καὶ ἐπέφεραν μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους.

Ὁ ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποταξίαι καὶ αἱ στερήσεις εἶχον ἐλαττώσει τὸν στρατόν του κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ ὁ χεμῶν. Ἐν τούτοις ἀπεφίσειε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως. Ἀλλὰ τὴν νύκτα θύελλα παρσκευάζετο νὰ ἐνσκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Μεχμέτ Ἄλην τῆς Αἰγύπτου ὅπως διατίξῃ τὸν υἱόν του νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκεῖνης. Ὁ Ἰβραήμ, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐπικουρίας παρὰ τοῦ πατρὸς του, ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου 1825).

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. - 1826

73. Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτώσις αὐτοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰβραήμ τὰ πράγματα διὰ τοὺς πολιορκουμένους ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπὴν. Ἀφοῦ ἀπέκλεισεν οὗτος στενῶς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἤρχισε φοβερὸν κατ' αὐτοῦ βομβαρδισμόν· οἱ δὲ πολιορκούμενοι περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν ἕνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ

πολεμεφοδίων. Τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἠλαττώθη εἰς τριάκοντα δραμία. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠπράκτει δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Τὴν 16 Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ ξηρᾶς· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ἐπέπεσαν ὡς μαινόμενοι καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Αἰγυπτίους νὰ ὑποχωρήσουν μετὰ μεγάλης φθορᾶς.

Μετὰ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἀποτυχίαν ἤρχισαν αἱ ἔφοδοι ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ πρῶτον ὁ Ἰβραήμ κατέλαβε τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσει δύο νησιδία Βασιλάδιον καὶ Ντολμᾶν, καταστήσας οὕτω στενώτερον ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐπειτα δὲ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κλείσσοβαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε δρᾶξ μαχητῶν, ἑκατὸν τριάκοντα καὶ εἰς ἐν ὄλῳ ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κίτσον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὄρησε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δύο χιλιάδων Ἀλβανῶν· ἀλλ' ἠναγκάσθη μετ' ἐπανειλημμένας ἐφόδους νὰ ὑποχωρήσῃ πληγωθεὶς καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸν μισθόν. Κατόπιν ἐπέτεθον οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Χουσεῖν μπέην· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐδεκατίσθησαν, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεῖν.

Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον παντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲ δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικοὺς καὶ μὲ σκόληκας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγεννήθησαν παντοειδεῖς θανατηφόροι ἀσθένειαι. Εἶχον καταντήσει πελιδνοὶ καὶ σκελετώδεις. Καὶ ὅμως ἄνδρες καὶ γυναῖκες διετήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα καὶ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραήμ περὶ παραδόσεως ἀπέρριπτον μετ' ἀποστροφῆς. Ὅταν δὲ ἀπώλεσαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἐπεχείρησαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου ἠρωϊκωτάτην ἔξοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον χίλιοι τριακόσιοι ἐσώθησαν φθάσαντες ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς κακουχίας εἰς τὴν Ἀμφισσαν.

Ἡ ἠρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἠρωϊκώτερα πῶσις αὐτοῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν πάντων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

74. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. — Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. — Γεώργιος Καραϊσκάκης.

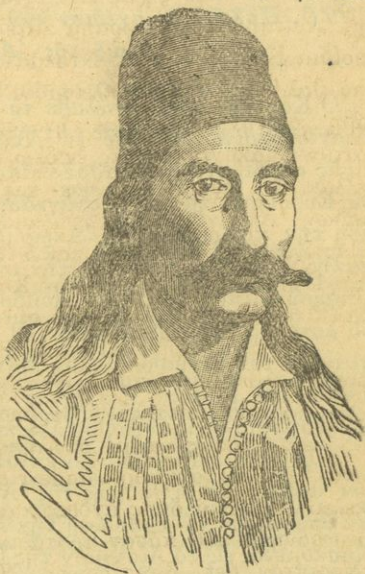
Μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ μὲν Ἰβραήμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφοῦ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἅπανα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

ὑποτάξας δὲ τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, εἰσέβα-
λεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἰκανοῦ
ἵππικοῦ. Τὴν 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας καὶ
κατόπιν ἤρχισε νὰ πολιορκῇ στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας
μόνης ἐκυμάτιζεν ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν
ὁ Γκούρας μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο
σβεσθεῖσα· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ
μεγαλοφυῆς Γεώργιος Καραϊσκά-
κης, τὸν ὁποῖον ἡ νέα κυβέρνη-
σις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην
διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἰνα-
τολικῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας
ἐκ Ναυπλίου τὴν 19 Ἰουλίου
1826 ἔφθασε μετὰ ἑξακοσίων ἀν-
δρῶν εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθεὶς
μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς Βάσσον καὶ
Κριεζώτην, οἵτινες εἶχον δύο χι-
λιάδες ἀτάκτους, καὶ μὲ τὸν Γαλ-
λον συνταγματάρχην Φαβιέρον,
ἔχοντα ὀκτακοσίους τακτικούς,
ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαϊδάρι,
μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν
τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰ βορειοδυ-
τικά. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ὁ Κα-
ραϊσκάκης τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελ-
θόντα Κιουταχῆν, ἀλλ' ἔπειτα διαφωνήσας πρὸς τὸν Φαβιέρον περὶ
τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα.

Ἔνεκα τούτου ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπέβαινεν ὀσημέραι
λίαν ἀκροσφαλῆς. Ὁ Κιουταχῆς περιέζωσε τὴν Ἀκρόπολιν στενῶς,
νύκτα δὲ τινα ἐφονεύθη βληθεὶς διὰ σφαίρας τουρκικῆς καὶ ὁ φρου-
ραρχος Γκούρας, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης.

Ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρος καὶ ὁ
Κριεζώτης ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπό-
λεως. Ὄθεν προκληθέντος ἀντιπερισπασμοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Καραϊ-
σκάκη πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου πρὸς τὰς Θήβας
ἠδυνήθη ὁ Κριεζώτης διὰ τῶν ρεΐθρων τοῦ Ἰλισσοῦ ν' ἀνέλθῃ εἰς

Γεώργιος Καραϊσκάκης

τὴν Ἀκρόπολιν καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος διεφώνησε πάλιν πρὸς τὸν Καραϊσκάκη, ὀργισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Μέθανα, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προβαίνει πλέον μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σκηπῆς καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυΐας προκαλεῖ τὸν θανατασμὸν ὄλων.

75. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη.— Ἡ φονικὴ νύξ τῆς Ἀραχώβης.

Ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ μεγαλοφυῆς σχέδιον ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὐρισκομένου Κιουταγῆ διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ οὕτω ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὄθεν αὐτὸς μὲν ὁ Καραϊσκάκης ἦλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου κειμένην Δομβραΐναν, τὸν δὲ Κωλέτην ἐπεμψεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ὁ Κιουταγῆς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀταλάντην τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουστάμπην, ὅστις διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τοὺς τρεῖς ἐν Δομβραΐνῃ λίαν ὄχρους πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπιτόθη ἐκ τῆς κακῆς ἀρχῆς. Τοῦναντίον μαθὼν ὅτι ἡ νικητὴς τῆς Ἀταλάντης διηυθύνετο εἰς Ἀμφισσαν ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν αὐτοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν εὐρισκόμενος εἰς τὸ Δίστομον τῆς Βοιωτίας προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μὲ 250 ἄνδρας, ἵνα καταλάβουν τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἀντιταχθοῦν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Μόλις αὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπεφάνη ἀγέρωχος ὁ Μουστάμπης μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας. Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνει ὁ Καραϊσκάκης καὶ περικυκλώνει πανταχόθεν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει δύο λόφους παρὰ τὴν Ἀράχωβαν. Ἐκεῖ τοὺς ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνέσκηψε χειμῶν βαρὺς καὶ χιῶν πολλὴ ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα, οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου ψύχους νὰ καταφύγουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀραχωβιτῶν διὰ νὰ θερμοανθοῦν. Οἱ Τούρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου ἐξήτησαν νὰ φύγουν διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ ἐξηντημένοι

καθ' ὄλοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, ἐκ τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κακουχιῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐννοήσαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ προφθάσαντες αὐτοὺς ἐφόνευσαν χιλίους τριακοσίους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Μουστάμπεην, καὶ ἤχμαλώτισαν τετρακοσίους. Ἐπί τινος δὲ ὑψώματος ἀπέναντι τῆς Ἀραχώβης ὁ Καραϊσκάκης ἔστησε φρικώδη πυραμίδα ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν, Διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπανάστασις ἀνέζησεν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι.

ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. - 1827

76. *Νίκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ Κερασιῖνον. — Θάνατος αὐτοῦ. — Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων.*

Δύο μῆνας μετὰ τὴν φονικὴν νύκτα τῆς Ἀραχώβης ὁ Καραϊσκάκης ἐνίκησεν ἐτέραν περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον κατατροπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Ὀμέρ πασοῦν τῆς Εὐβοίας.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς περιέσφιγγεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἡ κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν Καραϊσκάκη καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν κατήλθεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα, παραλαβὼν δὲ ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν ἀνδρας ἦλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἐν Κερασιῖνῳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ὁ Κιουταχῆς ἐφόρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ μεγάλης δυνάμεως, ἀλλ' ἠναγκάσθη κατησχυμμένος νὰ ὑποχωρήσῃ ὑποστὰς ὄχι μικρὰς ζημίας.

Ἀλλὰ τότε τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπὴν. Ἡ τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἣτις συνήλθε ἐν Τροιζῆνι τὸν Μάρτιον τοῦ 1827, διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Ἄγγλον Τζώρτζ, στόλαρχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν. Μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγεννήθη διαφωνία μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ Κόχραν ἀπῆτει νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐθεώρει ὅλως ἀσύνετον τὴν γνώμην ταύτην καὶ

συνεβούλευσε νὰ καταλάβουν τὸν Ὠρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐμποδίζοντες οὕτω πᾶσαν ἐξ Εὐβοίας μεταφορὰν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων νὰ περιαγάγουν τὸν Κιονταχῆν εἰς ἀμηχανίαν. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων Κόχραν ἐπέμενε εἰς τὴν γνώμην του καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ.

Πρὶν ἐπιτεθεῖν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυριεύσουν τὸ ἐν Πειραιεῖ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τὸ ὁποῖον εἶχε προκαταλάβει ὁ Κιονταχῆς μὲ πεντακοσίους Γκέκιδες καὶ εἶχεν ὀχυρώσει. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἔφοδος ἀπεκρούσθη. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἠναγκάσθησαν ἐνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐξέλθουν μετὰ τῶν ὄπλων. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον οἱ Ἕλληνες παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ ἀπαισίᾳ ταύτῃ ἀναρχία ὁ Κόχραν ἐξήμισε τὰς χυδαιότερας ὕβρεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Τζῶρξ ἐξέδωκε βροντώδη διαμαρτυρίαν. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατέληφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης μεγάλης.

Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἐξηγήσεις τὸ γεγονός παρεδόθη εἰς λήθην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἔφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀπὸ τῆς προτεραίας ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του κατέπεσε κληνῆρης πυρέσσων σφοδρῶς. Ἐνῶ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῆ πᾶς πυροβολισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (22 Ἀπριλίου), Κρητὲς τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες ἐπροκάλεσαν συμπλοκὴν μετὰ τῶν ἐν τῷ πλησιεστέρῳ ὀχυρώματι Τούρκων. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης καὶ βλέπων τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας πηδᾷ ἐπὶ τινος ἵππου, ἀρπάξει τὸ γιγαγάκιον τοῦ πρώτου στρατιώτου, τὸν ὁποῖον συνήγητησεν ἔμπρὸς του, ὀρμᾷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ βιάζει αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἄλλ' ἔξαφθεις ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος καὶ πυροβοληθεὶς πληγώνεται θανασίμως. Οἱ πιστοὶ ὀπαδοὶ του ἀρπάζουν αὐτὸν καὶ τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζῶρξ, ὅπου τὴν ἐπιούσαν ἐξέπνευσεν. Οὕτω ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὸν μεγαλύτερον τῶν στρατηγῶν της.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος κατ' ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν· ἔγινε δὲ αὕτη τὴν ἐπιούσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ τοῦ Φαλήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος· τὸσαύτη ὅμως ἀταξία ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ

Κιουταχῆς ἐπιτεθεὶς πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς πινωλεθρίαν, οἶαν οὐδέποτε πρότερον οὔτοι εἶχον πάθει. Ἐνα δὲ μῆνα μετὰ τὴν πινωλεθρίαν ταύτην παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τοὺς Τούρκους.

77. *Ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.*

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις κατ' ἀρχὰς διετέθησαν δυσμενῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ' ἡ ἐγκαρτέρησις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐφελκύουν τὴν εὐνοίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἰδίως ἀφ' οὗτου ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλην Κάνιγγ. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κάνιγγος αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ῥαγγλία, Ῥωσία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβοῦν καὶ νὰ θέσουν τέλος εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὄθεν τὴν 22 Ἰουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς χώρα αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπεβάλλετο δὲ εἰς ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσουν τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλὰς προθύμως ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἡ Τουρκία ἠρνήθη ἀγερώχως νὰ πράξῃ τοῦτο.

Τὰ ἐν τῇ Ἀτικῇ συμβάντα ἐπέδρασάν ὀλεθρίως πανταχοῦ καὶ ἐπέφεραν γενικὴν ἀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήμ ἤρχισε νὰ περιτρέχῃ καὶ πάλιν τὴν Πελοπόννησον πορθῶν καὶ ἐρημιῶνων αὐτήν, ὁ δὲ πατήρ του ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἐξ ἐνενηκοντα πλοίων, ἅτινα ἐκόμιζον πεζικόν, ἵππικόν, χρήματα τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ στόλος οὗτος προσωρμίσθη εἰς τὴν Πύλον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμ.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτῶνα (Ἄγγλον), Δερινῦ (Γάλλον) καὶ Εὐῆδεν (Ῥῶσον). Ὁ Κοδριγκτῶν ἐξ ὀνόματος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Μετὰ τινὰς ὑπεκφυγὰς ὁ Ἰβραήμ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν ὅτι θ' ἀπόσῃ πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως μέχρις οὗτου λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας ὀδηγίας.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν ὁ Ἰβραήμ τὰς νέας ὁδηγίας, κατὰ τὰς ὁποίας ὄφειλε ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμειξιν τῶν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης, ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐξέδωκεν ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης φοβερὰς διαταγὰς περὶ τελείας ἐρημώσεως τῆς χώρας διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Στίφη ὀλόκληρα περιέτρεχον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, πυρπολοῦντα χωρία, ἐκριζώνοντα ἀμπέλους καὶ κατακόπτοντα χιλιάδας συκῶν καὶ ἔλαιων.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ὡς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου (8 Ὀκτωβρίου) καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Καὶ ὁ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσιν ἐξ πλοίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔνδεκα ἦσαν ἀγγλικά, ἑπτὰ γαλλικὰ καὶ ὀκτὼ ῥωσικά, μετὰ 1270 τηλεβόλων, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι πλοίων μετὰ 2000 τηλεβόλων.

Ὅταν εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσεν εἰς τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ μεθ' ὄλου τοῦ στόλου· ἀλλ' ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἀπήντησε ξηρῶς « Ἦλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὄχι νὰ λάβω ».

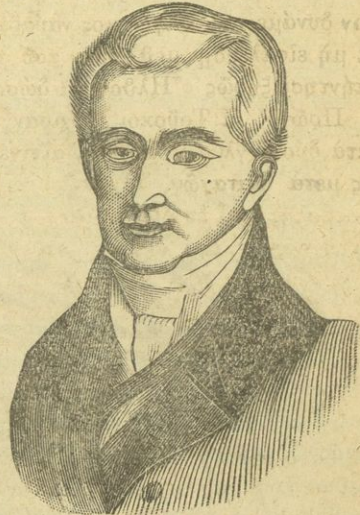
Πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν τὴν προσβολὴν πυροβολήσαντες κατὰ δύο ἀγγλικῶν λέμβων, αἵτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος μετὰ διαταγῶν. Ὁ Κοδριγκτῶν τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, καὶ ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον ὥρῶν ὁ κολοσσιαῖος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος μετεβλήθη εἰς συντρίμματα καὶ ναυάγια, ἅτινα ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα.

78. Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου.

Ἡ τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τὴν Τροιζήνα τὸν Μάρτιον τοῦ 1827, ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, πρόην ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας. Ὁ Καποδίστριας, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς του ὡς κυβερνήτου εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἑλβετίαν, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγινα, ὅπου ἤδρευεν ἡ κυβέρνησις, καὶ δώσας τὸν νενομισμένον ὄρκον ἀνέλαβε τὸ βαρὺ ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ

μέσω τῶν καπνιζόντων ξρειπίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἐξόχως λαμπρά. Διε-
 ρύθμισεν οὗτος τὰ στρατιωτικὰ διαιρέσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρ-
 χίας, καὶ ἄλλας μὲν ἐκ τῶν χιλιαρχιῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν
 Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν
 ὑπὸ τὸν Τζώρτζι πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Στερεᾶς, ἣτις κατείχето ὑπὸ
 τῶν Τούρκων. Ἐτακτοποίησε τὸ ναυτικόν. Πρὸς εὐκολωτέραν
 διοίκησιν καὶ εἰσπραξιν τῶν φόρων διήρθεσε τὴν χώραν εἰς δεκατρία
 τμήματα, ἐκάστου δ' ἐξ αὐτῶν προίτατο εἰς ἑκτακτος ἐπίτροπος.
 Ἀποβλέπων δὲ ὁ Καποδίστριας κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ
 λαοῦ, ἴδρυσε πολυάριθμα δημοτικὰ σχολεῖα. Ὑπεστήριξε τὴν
 γεωργίαν ἰδρύσας εἰς τὴν Τίρυνθα γεωργικὸν σχολεῖον. Συνέστησε
 εἰς τὴν Αἴγιαν ὄφρανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, εἰς τὸ Ναύπλιον
 στρατιωτικὸν σχολεῖον, εἰς τὴν Ὑδραν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν Πόρον
 θεολογικόν. Μεγάλην φροντίδα κατέβαλε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς
 χώρας καὶ ἐνεψύχασε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐν γένει
 δὲ τίποτε δὲν παρέλειπεν ὁ ἔξοχος καὶ φιλότιμος κυβερνήτης ἐξ
 ἑκείνων, τὰ ὁποῖα, συντελοῦν εἰς
 τὴν ὕλικήν, ἠθικὴν καὶ πνευματι-
 κὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους. Φρο-
 νῶν δὲ ὅτι λαός, ὅστις διετέλεσεν
 ἐπὶ τετρακόςια ἔτη ὑπὸ δουλείαν,
 δὲν ἴστο δυνατόν ν' αὐτοδιοικηθῆ
 ἄνευ προηγουμένης πολιτικῆς ἀνα-
 τροφῆς, ἐτροποποίησε τὸ σύνταγ-
 μα, τὸ ὁποῖον εἶχε ψηφίσει ἡ τε-
 τάρτη ἔθνικὴ συνέλευσις, καὶ ἠθέ-
 λησε νὰ περιορίσῃ τὰς πολιτικὰς
 ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀγα-
 θὴ αὐτοῦ προαίρεσις προσέκρου-
 σεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτῆρα
 πολλῶν ἀγωνιστῶν, οἵτινες διέ-
 βλεπον ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Καπο-
 διστρίου ἄσπῃ τινι πρὸς αὐταρ-
 χίαν. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη δεινὴ
 ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ εἰς τινὰ μέρη ἐξεροράγη-
 σαν στάσεις, αἵτινες ὅμως κατεστάλησαν. Ἄλλ' ὅταν ὁ Καποδί-

Καποδίστριας.

στριας ἐπεχείρησε νὰ καταστείλῃ δι' αὐστηρῶν μέτρων καὶ τὴν ἐν Μάνη καθ' ἀποκίνησιν τῶν Μαυρομηχαλῶν ἐκραγεῖσαν στάσιν καὶ συνέλαβε τὸν Πετρόμπεην καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ Ἴτς-Καλέ, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομηγάλης, ὁ πρῶτος υἱὸς καὶ ὁ δεύτερος ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἐδολοφάνησαν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ Ναύπλιον τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831 καθ' ἣν ὥραν εἰσήρχετο οὗτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος διὰ νὰ ἀκροασθῇ τὴν θείαν λειτουργίαν.

ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1828 - 1829.

79. Ἐκδίωξις τοῦ Ἰβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου.— Ἀποφαισις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ εἰδήσις περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ σουλτᾶνος κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ διέταξε νέας πολεμικὰς παρασκευὰς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἐξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιέστη οὗτος εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρός του. Ὁ σουλτᾶνος ἐξ ἄλλου πιστεύων ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τῆς Ῥωσίας καὶ θεωρῶν ταύτην ὡς αἰτίαν τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Μωαμεθανῶν, ἐξέδωκε προκλήρουξιν πρὸς τοὺς βαλῆδες τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο οἱ Μουσουλμᾶνοι εἰς πόλεμον θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικόν κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Δι' ὁ ἀγανακτήσας ὁ τῆσρα Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828.

Ἐνῶ δὲ τὰ ὄρωσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ κατέλαβον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις, κατῆλθε, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 24 Ἰουνίου 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς ἐκ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα. Ὁ Μαιζὼν ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἠγάγκασε τὸν Ἰβραήμ ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ῥίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Τζώρτζ ἀφῆρσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὅλας τὰς θέσεις πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἡ μᾶλλον ἀξιωματικόνευτος μάχη τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἢ ἐν Πέτρῳ τῆς Βοιωτίας τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ δισχιλίων τριακοσίων ἀνδρῶν κατετρόπωσεν ἑπτακισχιλίους Τούρκους. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις, ἀφοῦ ἀπῆλλαξάν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ στίφη, ἠσχολήθησαν εἰς τὴν διαρρῦθμισιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος εἰς τὸν Λονδίνον τὴν 10 Μαρτίου 1829 ὤρισαν ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβριάν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἑλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας θέλουσι ἀποτελέσει κράτος ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν κυβερνῶμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβαλεν εὐλόγους ἐντάσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ πέμπτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἢ συνελθοῦσα εἰς τὸ Ἄργος, διότι ὄχι μόνον αἱ πλεῖστοι ἑλληνικαὶ χῶραι παρεδίδοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔμελλεν νὰ ἀποτελέσουν ἴδιον κράτος, ἐστεροῦντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἠρνεῖτο νὰ παραδεχθῆ τὰ ἐν Λονδίῳ ἀποφασισθέντα· νικηθεῖσα ὅμως ἐν τῷ προμνημονευθέντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἠναγκάσθη νὰ συνομογήσῃ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνην (1829), διὰ τῆς ὁποίας πλὴν τῶν ἄλλων ἀπεδέχθη καὶ ὅσα αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ πρωτοκόλλου (22 Ἰανουαρίου 1830) ἀνεκήρουν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσέφεραν τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον. Ἄλλ' οὗτος βλέπων τὰ ὄρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενά, ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῆ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδιστριας.

80. Ἰδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἐπηκολούθησε δειγὴ ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις σπεύδουσαι νὰ

ἑνθμίσουν τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἵνα μὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατε-
ρημώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασιλείον διὰ τῆς ἐν
Λονδίῳ συμβάσεως τῆς 25 Ἀπριλίου 1832 καὶ προσέφεραν τὸ
στέμμα εἰς τὸν Ὄθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλλητος βασιλέως
τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Τὸ ἑλληνικὸν βασιλείον ἀπετελέσθη ἐκ
τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλάδων, τῆς Εὐ-
βοίας καὶ τῶν Σποράδων νήσων. Ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων
τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνελθοῦσα εἰς τὴν Πρόνοϊαν, παρὰ τὸ Ναύ-
πλιον, τὴν 29 Ἰουλίου 1832 ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προστα-
τίδων δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὄθωνος. Ὡσαύ-
τως καὶ ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεγνώρισεν
αὐτὴν ὡς βασιλείον.

81. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος (1833—1862).

Ὁ Ὄθων ἀποδεχθεὶς τὸ ἑλληνικὸν στέμμα ἀκροβιάσθη εἰς τὸ
Ναύπλιον τὴν 18 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ δά-
κρυα χαρᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὄθων ἦτο ἀνήλικος, συνωδεύετο ὑπὸ τρι-
μελοῦς ἀντιβασιλείας, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ Ἀρμανσπεργ, σπου-
δαίου οἰκονομολόγου, τοῦ Μάουερ, ἐξόχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ
στρατηγοῦ Ἐϋδεκ. Ἡ ἀντιβασιλεία ἐμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλ-
λάδα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ βασιλέως.

Εὐθύς ὡς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά της ἡ ἀντιβασιλεία, προέβη εἰς
τὴν σύνταξιν τοῦ νέου βασιλείου. Διήρσεσε τὸ κράτος εἰς νομούς,
εἰς ἐπαρχίας καὶ εἰς δήμους. Συνέστησε τακτικὰ δικαστήρια, διὰ τῶν
ὁποίων ἐξησφάλιζε τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν
πολιτῶν. Διερρῦθμισε τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τὴν
διοίκησιν ἀνέθεσεν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσ-
πάθειαι τῆς ἀντιβασιλείας πρὸς εἰρήνευσιν τῶν φατριῶν καὶ πρὸς
καταστολὴν τῆς ἀναρχίας προσέκρουσαν εἰς μέγιστα προσκόμματα
καὶ ἐπέφεραν κατ' αὐτῆς δεινὴν ἀντιπολίτευσιν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς
ἔγινεν ὁ Κολοκοτρώνης. Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1835 ἡ πρωτεύουσα
τοῦ βασιλείου μετετέθη ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας διὰ τὸ ἐνδοξον
ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης.

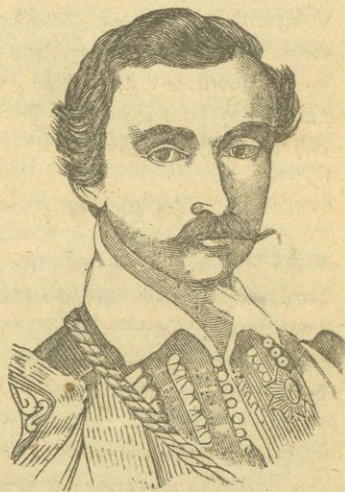
Τὴν 20 Μαΐου 1836 ὁ Ὄθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβε
μόνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Τὴν δὲ 10 Ὀκτωβρίου 1836
ἐυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου

Ἀμαλίαν. Ἡ Ἀμαλία ὑπῆρξε ἡγεμονίς χρηστοτάτη, ἀλλὰ δὲν ἠτύχησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος διάδαχον.

Ὁ Ὄθων ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὡς ἰδίαν του πατρίδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἴδρυσεν τὸ 1837 τὸ πανεπιστήμιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκυβερνα μοναρχικῶς, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 καὶ ἀπῆτησε παρὰ τοῦ βασιλέως νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸ κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ὁ Ὄθων μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ἐδέχθη τὴν αἴτησιν καὶ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ νέου πολιτεύματος. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 10 Νοεμβρίου 1843 συνέταξε καὶ ἐψήφισεν τὸ σύνταγμα, τοῦ ὁποίου τὴν φύλαξιν ὤμοσεν ὁ Ὄθων.

Ἀλλὰ καὶ τὸ σύνταγμα δὲν μετέβαλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ δυσαρέσκεια κατὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως ἐπετείνετο. Ἔνεκα τούτου ἐξεργάγη ἐπανάστασις τὸ 1862 εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ

τελευταῖον εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐπανάστασεως ταύτης ἦτο ἡ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος, ὅστις ἐπιβὰς μετὰ τῆς βασιλείας Ἀμαλίας ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου «Σκύλλας» ἐφυγεν εἰς Βαυερίαν (11 Ὀκτωβρίου 1862).

Ὁ Ὄθων.

82. Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου Α' (1863—1913).

Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος συνηλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ δευτέρα Ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ ἐψήφισεν τὸ νῦν ἐν ἰσχύϊ σύνταγμα καταργήσασα τὸν θεσμόν τῆς γερουσίας, καὶ ἐξέλεξε βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. Ὁ Γεώργιος κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1863 καὶ ὤμοσεν τὸν κεκανονισμένον

ὄρκον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνλεύσεως ὑποσχεθεὶς ὅτι θὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ σύνταγμα. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ Ἄγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸ 1866 ὁ Γεώργιος ἐνυμφεῦθη τὴν Ῥωσίδα πριγκίπισσαν Ὀλγαν. Τὰ ἀξιολογώτερα γεγονότα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου εἶναι τὰ ἑξῆς.

1) *Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.*—Ἡ πολυπαθὴς Κρήτη μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὰς καταπιέσεις τῆς τουρκικῆς θηριωδίας ἐπανεστάτησε καὶ πάλιν τὸ 1866 καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν Κρητῶν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐξήγγειρε τὰς θερμοτάτας συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων, παμπληθεῖς δὲ ἐθέλονται συνέρροον ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ ἐπανάστασις διετηρήθη ἀκμαία ἐπὶ μίαν τριετίαν. Ἐν τούτοις συνελθοῦσα εἰς τὸ Βερολίνον εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις κατεδίκασε τὴν ἀτυχῆ νῆσον νὰ ὑποκύψῃ καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Τουρκίας ἀρχουμένη εἰς ἀνάξια λόγου προνόμια, τὰ ὁποῖα ἡ Τουρκία παρεχώρησεν εἰς αὐτήν.

2) *Ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-78 καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν ἐλληνικῶν ὁρίων.*—Τὸ 1877 ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Τότε καὶ ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, συγχρόνως δ' ἐξερράγησαν ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Κρήτην. Καὶ ὁ μὲν ἐλληνικὸς στρατὸς τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐξόδου του, ἐπειδὴ ὑπεγράφη μετὰξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἀνακωχὴ, διατάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια ὡσαύτως καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην κατεστάλησαν. Ἀλλὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον συνῆλθεν εἰς τὸ Βερολίνον διὰ νὰ κανονίσῃ τὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης μετὰξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, ἀπεφάσισε τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐλληνικῶν ὁρίων εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Παρ' ὅλας δὲ τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας παρενέβαλεν ἡ Τουρκία, ἐξηναγκάσθη ἐπὶ τέλους αὕτη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνης καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμήματα ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1882.

3) *Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885.*—Τὸ Βερολίνον συνέδριον, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγινε λόγος ἀνωτέρω, ἀνεγνώρισε τὴν βόρειον Θράκην ὡς χώραν αὐτόνομον ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία*». Αὕτη εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων, καὶ

στρατὸν ἐξ ἔντοπίων ὑπὸ ἀνωτέρους Εὐρωπαϊοὺς ἀξιωματικούς. Ἄλλὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1885 οἱ Βούλγαροι διὰ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν, ἐξεδίωξαν τὸν κυβερνήτην αὐτῆς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέραν τοῦ Αἴμου Βουλγαρίας. Τὸ ἄγγελμα τοῦτο ἐτάραξε τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξεν ἐπιστράτευσιν, ἀλλ' αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον νὰ διαταραχθῇ ἡ εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη, ἀπέκλεισαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ θάλασσαν καὶ οὕτω τὴν ἐξηνάγκασαν νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα. Μόνη ἡ Γαλλία δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀποκλεισμόν.

4) Ἡ Κρήτη καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.—Τὸ 1897 εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης οἱ Τοῦρκοι ἐπυρπόλησαν μέγα μέρος τῆς χριστιανικῆς συνοικίας καὶ προέβησαν εἰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Χριστιανοὶ Κρητῆς ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἄγγελμα τῆς σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν εἰς τὰ Χανιά προεκάλεσε μέγιστον ἐρεθισμόν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ὑπὸ τὸν Δηλιγιάννην ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Κρήτης. Στρατὸς λοιπὸν ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τιμ. Βάσσον ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κρήτην καὶ κατέλαβε τὴν νήσον. Ἐκ τούτου ὁμως προεκήθη πόλεμος μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον ἦτο τελείως ἀνοργάνωτος· τοῦναντίον δὲ ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ὀργανωθῆ καὶ ἐκπαιδευθῆ ὑπὸ Γερμανῶν ἀξιωματικῶν καὶ Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ παρηκολούθουν αὐτόν. Ἡ πάλη λοιπὸν μετὰ τὴν Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ἦτο ἄνισος. Ἐν τούτοις ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἀπέκρουεν ἐρρωμένως ἐν τοῖς συνόροις τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Τέλος ὁμως οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν διὰ τῶν στενῶν τῆς Μελοῦνας νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν. Ἐπηκολούθησε πανικὸς καὶ ἐγκατάλειψις τῆς Λαρίσης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνασυνταχθεὶς εἰς τὰ Φάρσαλα ὑπέστη νέας ἐπιθέσεις· καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Κωνστ. Σμολέσκην ταξιαρχία εἰς τὸ Βελεστῖνον ἀπέκρουσε τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ τὸ ἐν Φερσάλοις κύριον σῶμα στρατοῦ ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Δομοκὸν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τῆς Ὀθρουοῦ εἰς τὴν Λαμίαν. Τότε παρενέβησαν αἱ μεγάλαι δυνάμεις καὶ συνωμολογήθη εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία ἔλαβε ἐν τοῖς

N. Βραχνοῦ. Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ.

9

συνόροις στρατηγικά τινα σημεία και ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν τέσσαρα ἑκατομύρια λίρας ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἀκολούθως αἱ τέσσαρες δυνάμεις Ἀγγλία, Ῥωσία, Γαλλία και Ἰταλία, ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἡγεμονίαν και διώρισαν ὕπατον ἀρμοστήν αὐτῆς τὸν Ἑλληνα βασιλόπαιδα Γεώργιον. Τούτου δὲ παρατηθέντος τὸ 1906 διωρίσθη ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἀρμοστής τῆς Κρήτης ὁ πρόην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης.

5) Ἡ ἐν Τουρκίᾳ πολιτειακὴ μεταβολή.—Τὸ Κρητικὸν ζήτημα.—Ὁ ἐν Ἑλλάδι Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.—Μετάκλησις τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου και πρωθυπουργία αὐτοῦ. — Τὸ 1908 συνέβη σπουδαία πολιτειακὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Τουρκίαν. Οἱ Νεότουρκοι (οἱ νεωτερίζοντες Τοῦρκοι) δι' ἐπαναστάσεως ἀνέτρεψαν τὸ ἀπ' αἰῶνων ὑπάρχον ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς και ἴδρυσαν τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Οἱ Βούλγαροι ὠφελούμενοι ἐκ τῆς μεταπολιτεύσεως τῆς ἐπελθούσης ἐν Τουρκίᾳ διὰ νέου πραξικοπήματος ἀνεκήρυξαν τὴν Βουλγαρίαν βασιλείον. Τότε και ἡ Κρήτη ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος, προσωρινὴ δὲ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε νὰ κυβερνᾷ τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀρμοστής Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς Κρήτης.

Αἱ τέσσαρες δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία, Ῥωσία και Ἰταλία κατ' ἐπανάληψιν ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς Κρητὰς ὅτι θὰ λύσουν εὐνοικῶς τὸ ζήτημά των. Οἱ μῆνες ὅμως παρήρχοντο και αἱ δυνάμεις ἀνεβαλλον νὰ λύσουν τὸ Κρητικὸν ζήτημα, τουτέστι ν' ἀναγνωρίσουν τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο ἔφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν ὄχι μόνον τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης ἀλλὰ και τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ κοινὴ γνώμη ἠσθάνετο μεγίστην δυσφορίαν διὰ τὴν παρέλκυσιν τῆς ὀριστικῆς λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος και ἡ δυσφορία αὕτη ἐστρέφετο ἐναντίον τοῦ στέμματος. Ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευσεν, ὅταν εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπεκράτησε τὸ στρατιωτικὸν κόμμα και ἔκτοτε ἡ στάσις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀπέβη εἰς ἄκρον αὐθάδης και προκλητικῆς. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐδυσφόρει και κατὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων και κατηγορεῖ αὐτὰ ὅτι μὲ τὸν ὄξυν ἀναμεταξύ των ἀνταγωνισμόν ἐξωτερικῶς ἐξέθεσαν εἰς κίνδυνον τὰ ἔθνικὰ συμφέροντα, ἐσωτερικῶς δὲ ἔφεραν τὰ πράγματα εἰς ἀθλίαν κατάστασιν.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1909 οἱ νεαροὶ ἀξιωματικοὶ συνεκρότησαν τὸν καλούμενον *Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον*. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τότε πρωθυπουργὸς Δημ. Πάλλης ἠρηθήθη νὰ δεχθῆ ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον περιλάμβανε τὰς προτάσεις τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, οἱ ἀξιωματικοὶ προέβησαν εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὴν νύκτα τῆς 14-15 Αὐγούστου ἐξῆλθον μεθ' ὅλης τῆς φρουρᾶς ἐκ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Γουδιῆ ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν συνταγματάρχην Ν. Ζορμπᾶν. Ἡ κυβέρνησις Πάλλη παρητήθη καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου. Τότε οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Σύνδεσμον ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἤξιουν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἄλλα τινὰ μέτρα. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν διὰ διαδηλώσεων ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ Συνδέσμου.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος τότε μετεκάλεσεν ἐκ τῆς Κρήτης ὡς σύμβουλον τὸν πολιτευτὴν Ἐλευθέριον Βενιζέλον. Ὁ Βενιζέλος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἡ ἀνώμαλος κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο συνεβούλευσε τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔπειτα ἀπὸ δισταγμούς τινάς συνήνεσεν εἰς τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως καὶ μετ' ὀλίγον ἀνέθεσεν τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Βενιζέλον.

Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνῆλθε τὴν 8 Ἰανουαρίου 1911 καὶ κατ' εἰσήγησιν τῆς ὑπὸ τὸν Βενιζέλον κυβερνήσεως συνετέλεσε τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος καὶ κατόπιν ἐψήφισε διαφόρους νόμους ἀποσκοποῦντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Μία ἐκ τῶν νέων διατάξεων τοῦ συντάγματος εἶναι καὶ ἡ ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ πολιτεύωνται.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Βενιζέλου ἐπεδόθη ἔπειτα εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως μετακάλεσασα ξένους ὀργανωτάς. Ἰδίως δὲ ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα διὰ τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, προβλέπων ἐπικειμένους ἐξωτερικοὺς κινδύνους καὶ τὰ πράγματα δὲν διέψευσαν τὰς προβλέψεις του, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

83. Πολιτική, κοινωνική και πνευματική κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Πολιτικὴ κίνησις.— Ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1843 ἡ Ἑλλὰς ἐκυβερνᾶτο ἀπολυταρχικῶς. Τὸ 1843 (3 Σεπτεμβρίου), ὡς γνωρίζομεν, ὁ βασιλεὺς Ὅθων ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἄλλ' αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦ συντάγματος ἐδόθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, δὲν ὠφέλησαν καὶ πολὺ αὐτούς. Ἐδόθησαν προῶρως πρὶν ἀκόμη ὁ λαὸς λάβῃ τὴν προσήκουσαν πολιτικὴν ἀγωγὴν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μετὰξὺ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων ἦτο τότε εἰς ἄκρον τραχὺς. Ἐπὶ Γεωργίου Α' τὰ πολιτικὰ ἤθη ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἡμερώτερα. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἐκ περιτροπῆς ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν, παρὰ τὰ λάθη τὰ ὁποῖα τυχὸν διέπραξαν ἐν τῇ κυβερνήσει, ὑπῆρξαν ἄνδρες κατ' ἔξοχὴν χρηστοὶ καὶ κρείττονες πάντοτε χρημάτων. Πάντες ἀπέθανον πτωχοί. Ὁ Δημήτριος Βούλγαρης ὑπῆρξε κυβερνήτης μᾶλλον ἀπολυταρχικός. Ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνοῦρος ὑπῆρξε εὐφρέστατος πολιτικός, πολλάκις κυβερνήσας τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης ὑπῆρξεν ὡσαύτως διακεκριμένος πολιτικός καὶ ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, πολλάκις καὶ αὐτὸς χρημάτισας πρωθυπουργός, ἀπέθανεν ὁμως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, μόλις 45 ἐτῶν. Πρωθυπουργοὶ κοινοβουλευτικοὶ ἐχρημάτισαν ἐπίσης καὶ ὁ Θρασύβουλος Ζαΐμης, συνετὸς πολιτικός, ὁ Θεόδωρος Δηλιγιάννης καὶ ὁ Γεώργιος Θεοτόκης. Οἱ μεγαλύτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἀπολαύοντες εὐρωπαϊκῆς φήμης, εἶναι ὁ ἀείμνηστος Χαρίλαος Τρικούπης καὶ ὁ μέχρι πρὸ ὀλίγου τὰς τύχας τῆς πατρίδος ἡμῶν διεσθύνων Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι ἦσαν κόμματα προσωπικά. Ἄμα τῷ θανάτῳ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν συνήθως διελύοντο. Πρῶτον τὸ Τρικούπικὸν κόμμα ἔσχε πολιτικὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐπολιτεύετο, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διετηρήθη ἐπὶ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδρυτοῦ του. Ὡσαύτως ἔχει ὠρισμένας πολιτικὰς ἀρχάς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὔτινος ἰδρυτῆς εἶναι ὁ πρῶν πρωθυπουργὸς Βενιζέλος. Νέα πολιτικὰ κόμματα εἶναι τὸ λαϊκόν, οὔτινος ἡγεῖται ὁ Δ. Γούναρης καὶ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ν. Σιράτου.

Κοινωνικὴ κίνησις.— Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐλευθερίας φυσικὰ δὲν ἦτο καὶ πολὺ ζηλευτή.

Ἐκέκτηντο μὲν οἱ Ἕλληνες πολλὰς φυσικὰς ἀρετάς, ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ ὑστέρον κατὰ πολὺ. Λαὸς διατελέσας ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὑπὸ φρικτὴν δουλείαν καὶ μετὰ μακροχρόνιον αἱματηρὸν ἀγῶνα ἀνακτήσας τὴν ἐλευθερίαν του δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φέρῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα προηγμένης κοινωνίας. Ἐν τούτοις εὐθύς ὡς ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχισεν ὁ ἥσυχος εἰρηνικὸς βίος, ἤρχισαν ἡμέρα τῇ ἡμέρα νὰ προάγονται κοινωνικῶς. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ ἡ φυσικὴ ἑσπὴ τοῦ Ἕλληνοσ πρὸς πᾶσαν πρόοδον καὶ ἡ διάδοσις τῆς παιδείας διὰ τῶν πολυαριθμῶν ἰδρυθέντων σχολείων καὶ ἡ ἐπιμιξία τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Σήμερον ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία εἰς τὰς μεγάλας ἰδίως πόλεις διακρίνεται ἐπὶ λεπτότητι τρεπῶν καὶ ἀρίστη συμπεριφορᾷ.

Πνευματικὴ κίνησις.— Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν κατεστράφη τελείως, μᾶλλον ἐκάθευδε. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἤρχισε ν' ἀναδίδη ἀναλαμπάς. Μαρτύριον τοῦτο οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους, περὶ τῶν ὁποίων ἀλλαχοῦ ἔγινε λόγος. Ἀφ' οὗτου ὅμως ἠλευθερώθη ἐν τμήμα τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἀπετέλεσε τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀνέλαμψε καὶ πάλιν καὶ ἤρχισε ν' ἀποδίδη ἀγλαοὺς καρπούς.

Σύντροφος τῆς πολιτικῆς αὐθυπαρξίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶναι ἡ **δημοσιογραφία**. Ἄμα τῇ ἰδρῦσει τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἤρχισαν ἀμέσως νὰ ἐκδίδονται πολιτικάτινες ἐφημερίδες. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐπολλαπλασιάσθησαν αὐτὰ καὶ πλὴν τῶν ἡμερησίων πολιτικῶν ἐφημερίδων ἤρχισαν νὰ ἐκδίδονται καὶ περιοδικά, τὰ ὁποῖα εἶχον μᾶλλον φιλολογικὸν χαρακτήρα. Τὴν πνευματικὴν κίνησιν ἐβοήθησε πολὺ ἡ ἰδρῦσις σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ πρὸ πάντων ἡ ἰδρῦσις τοῦ πανεπιστημίου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ἡμισίον τοῦ παρελθόντος 19 αἰῶνος αἱ σπουδαὶ καὶ καθ' ὅλου ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων ὄχι μόνον εἰς τὸ ἐλεύθερον βασίλειον ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἔλαβον μεγάλην ἐπίτασιν. Πολλοὶ Ἕλληνες κατέλαβον ἐπιφανῆ θέσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰ γράμματα καθόλου. Ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Στ. Κουμανοῦδης, ὁ Κ. Κόντος καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, ὑπῆρξαν ἐπιστήμονες εὐρωπαϊκῆς φήμης. Ὁ Β. Οἰκονομίδης, ὁ Ν. Σαρίπολος, ὁ Π. Καλλιγᾶς, ὁ Ξ. Ψαρρᾶς, ὁ Π.

Παπαρηγόπουλος ὑπῆρξαν διαπρεπεῖς νομοδιδάσκαλοι. Ὁ Θ. Ἀρεταῖος, ὁ Θ. Ἀφεντούλης, ὁ Α. Ἀναγνωστάκης καὶ ἄλλοι ἐτίμησαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ὡς καθηγηταὶ τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ πονεπιστημίου. Ὁ Ν. Νικολαΐδης, ὁ Κυπάρισσος Στέφανος καὶ ὁ Ἰω. Χατζηδάκης ὑπῆρξαν ἐπιφανεῖς μαθηματικοί.

Ὡς λογοτέχνη καθ' ὅλου διέπρεψαν μέχρι τοῦδε εἰς μὲν τὸν πεζὸν λόγον ὁ Ἐμμ. Ροΐδης, ὁ Ἀλέξ. Ραγκαβῆς, ὁ Ἀλέξ. καὶ Ἀναστ. Βυζάντιος, ὁ Δημ. Βικέλλας, ὁ Ἀλέξ. Παπαδιαμάντης (δόκιμος διηγηματογράφος), ὁ Ζαμπέλιος καὶ ἄλλοι, εἰς δὲ τὴν ποίησιν ὁ Χριστόπουλος, ὁ Βηλαράς, οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξ. καὶ Παναγ. Σούτσοι, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Ἡλ. Τανταλίδης, ὁ Γ. Ζαλοκώστας, ὁ Θ. Ὀρφανίδης, ὁ Γ. Βιζυηνός, ὁ Α. Κάλβος, οἱ ἀδελφοὶ Ἀχιλλεὺς καὶ Γεώργιος Παράσχοι, οἱ μέγιστοι τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος Διον. Σολωμὸς καὶ Ἀριστ. Βαλαωρίτης, ὁ δημοφιλὴς σατυρικός Γ. Σουρῆς καὶ πάμπολοι ἄλλοι. Τινὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ποιητῶν ἔγραψαν τὰ ποιήματά των εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν, οἱ πλείστοι δὲ εἰς τὴν δημοτικὴν, ἣτις εἶναι καὶ ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα εἰς τὴν ποίησιν.

Σήμερον τὰ βιβλία ἀφθοοῦν ἐν Ἑλλάδι, ἐπιστημονικὰ (πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις), διδακτικά, ἑφημερίδες πολιτικά, περιοδικά, ἡμερολόγια, καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν ἢ ἐν Ἑλλάδι πνευματικὴ κίνησις παρακολουθεῖ τὴν ἐν Εὐρώπῃ πνευματικὴν κίνησιν. Αἱ ξέναι γλῶσσαι διδάσκονται ἐπιμελῶς, ἰδίως ἡ γαλλικὴ, ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ ἀγγλικὴ, καὶ σπανίως δύναται τις νὰ εὕρη Ἑλληνικὸν μὴ γνωρίζοντα μίαν τοῦλάχιστον ξένην γλῶσσαν. Ὁ Ἕλληνα ὑπὲρ πάντα ἀλλοεθνή κέκτηται ζηλευτὴν φυσικὴν εὐχέρειαν εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ ξέναις γλώσσαις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΑΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

84. Γαλλία.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄, ἀδελφὸς τοῦ καρατομηθέντος Λουδοβίκου ΙΣ΄. Τοῦτον δὲ ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Κάρολος Γ΄. Οὗτος ἠθέλησε νὰ στηρίξῃ τὴν βασιλείαν

ἐπὶ του κλήρου καὶ ἐπὶ τῶν εὐγενῶν, ἐξέδωκε δὲ αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου. Ἐνεκα τούτου δεινὴ ἀντιπολίτευσις ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ βασιλέως. Καὶ ἔσχε μὲν οὗτος ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας (ἐπὶ Καρόλου Γ' ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζὼν ἐξεδίωξεν, ὡς γνωρίζομεν, ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὸν Ἰβραήμ, ὁ δὲ στρατηγὸς Βουρμόντ κατέκτησε τὸ Ἀλγέριον). Ἐν τούτοις ὁ γαλλικὸς λαὸς ἐπανεστάτησε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1830 καὶ μετὰ τριήμερον ἀγῶνα ἐξεδίωξε τὸν Κάρολον Γ', ἀνεκήρυξε δὲ βασιλέα τὸν δοῦκα τῆς Αὐρηλίας Λουδοβίκον Φίλιππον.

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος εἶχε ν' ἀντιπαλαίση πρὸς τοὺς Καρολιστάς, Βοναπαριστάς, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἐνεκα τούτου ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ προσέκρουσεν εἰς πλεῖστα ἐμπόδια, πολλὰ δὲ στάσεις ἐξεργάγησαν, τὰς ὁποίας ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος κατέστειλε μετ' αὐστηρότητος. Ἐν τέλει ὅμως τὸν Νοέμβριον τοῦ 1848 ἐξεργάγη ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις καὶ ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀγγλίαν, μεθ' ὃ συνέστη ἐν Γαλλίᾳ ἡ δευτέρα δημοκρατία, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἔγινεν ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων τὸ 1852 ἀνεκηρύθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ναπολέων Γ'.

Ὁ Ναπολέων Γ' ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως δοξάσῃ ἐξωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ στερεώῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν, καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον (1854) κατὰ τῆς Ῥωσίας καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου. Ἄλλ' ἡ αὐτοκρατορία αὐτοῦ κατελύθη τὸ 1870 τατόπιν ἀτυχοῦς πολέμου κατὰ τῆς Πρωσσίας καὶ ἰδρῦθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ τρίτη δημοκρατία, πρωτοστατούντων τοῦ Θιέρσου καὶ τοῦ Γαμβέττα.

85. Γερμανικὴ αὐτοκρατορία.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὰ διάφορα γερμανικὰ κράτη μεγάλα καὶ μικρὰ ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας τὴν προεδρίαν εἶχεν ἡ Αὐστρία. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἡ

Πρωσσία, τῆς ὁποίας τὰ ἔξωτερικὰ πράγματα διηύθυνεν ὁ μέγας πολιτικὸς Βίσμαρκ, ἤξιώσε νὰ ἔχη αὐτὴ τὰ πρωτεῖα διπλωματικῶς ἐν Γερμανίᾳ, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ἀπέκρουσεν ἡ Αὐστρία, ἐξεργράγη πόλεμος τὸ 1866 μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἡ Αὐστρία ἐνικήθη, ἡ γερμανικὴ ὁμοσπονδία διελύθη καὶ συνέστη ὁ «*βόρειος γερμανικὸς δεσμὸς*» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Πρωσσίας. Μετ' ὀλίγον, τὸ 1870, ἐξεργράγη ἕτερος πόλεμος μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Γαλλίας, ὅστις διεξήχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Ἡ Γαλλία ἐνικήθη, οἱ Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς Παρισίους, ὁ Ναπολέων Γ' παρητήθη καὶ ἡ Γαλλία ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὴν Γερμανίαν πληρώσασα ὡς ἀποζημίωσιν πέντε δισεκατομμύρια φράγκων. Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς Πρωσσίας προσεχώρησαν εἰς τὸν «*βόρειον γερμανικὸν δεσμὸν*» καὶ τὰ νότια γερμανικὰ κράτη, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν.

86. Ἰταλία.

Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς τὸ βασιλείον τῆς Σαρδηνίας, εἰς τὸ βασιλείον τῶν δύο Σικελιῶν (Σικελίας καὶ Νεαπόλεως), εἰς τὸ κράτος τὸ παπικόν, καὶ εἰς μικροτέρας ἄλλας ἡγεμονίας, ἐνῶ ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Ἐνετία κατεῖχοντο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τῆς τοιαύτης διαιρέσεως ἐξανέστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ ἐθνικὴ γνώμη, ἥτις ἤξιον ὑπὲρ τῆς ἰταλικῆς πατρίδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς. Τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ ἐπεδίωκε δραστηρίως ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Β', ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυᾶ πολιτικὸν Καβούρ. Καὶ πρῶτον οὗτος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας τὸ 1859 καὶ κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ τὴν ὑπ' αὐτῆς κατεχομένην Λομβαρδίαν. Μετ' ὀλίγον ἐπαναστάτησαν οἱ ἰταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων χωρῶν κατὰ τῶν ἐγγχωρίων ἡγεμόνων καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσιν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας. Ἀρχὴν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἔκαμεν ὁ περιώνυμος ἥρωας Γαριβάλδης. Ἀποβιβασθεὶς οὗτος μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων εἰς τὴν Σικελίαν κατέλαβεν αὐτήν, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς νήσου ταχθέντος προθύμως ὑπ' αὐτὸν ὡς δικτάτωρα. Ἐκεῖθεν ὁ Γαριβάλδης διεπεραιώθη εἰς τὴν κάτω

Ἰταλίαν, ὅπου καὶ πάλιν ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἀκράτητος ὑπεδέχθη αὐτὸν. Ὁ Γαριβάλδης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Φραγκῖσκος ἔσπευσε νὰ φύγῃ. Οὕτω ἅπανα ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ 1860 ἠνώθη ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Β', ὅστις τὸ 1861 ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Τουρίνω συνελθούσης πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἑνετία ἀκόμη κατεῖχeto ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Ῥώμη μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς της ἀπετέλει τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Ἄλλ' ἡ Ἰταλία λαβοῦσα μέρος εἰς τὸν μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας πόλεμον τὸ 1866 ὡς σύμμαχος τῆς πρώτης κατώρθωσε διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἑνετίαν. Τὸ 1870 περόντος τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος Γ', τοῦ ἐνθέρμως ὑποστηρίζοντος τὸν Πάπαν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα, καὶ κατέστησαν τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἠνωμένου ἰταλικοῦ βασιλείου.

87. Ῥωσία.

Κριμαϊκὸς πόλεμος (1854).— Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας Νικόλαος Α' ἐπῆρθε ν' ἀσκῆ ἀπόλυτον προστασίαν ἐπὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ ἐπειδὴ ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸ 1854. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, ὅστις ἐκλήθη *Κριμαϊκός*, διότι θέατρον αὐτοῦ κατέστη ἡ Κριμαϊκὴ χερσόνησος, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία συνεμάχησαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς Ῥωσίας, πράκτορες δὲ καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον διὰ νὰ διοργανώσουν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ἐνεκα τούτου διεκόπησαν αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, γαλλικὸς δὲ καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν. Οὕτω δὲ ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς Ὄθων νὰ ὑποσχεθῆ τελείαν οὐδετερότητα. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐνικήθη ἐπὶ τέλους ἡ Ῥωσία καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Παρισίοις εἰρήνην (1856), διὰ τῆς ὁποίας πλὴν ἄλλων ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανούς ἴσα δικαιώματα πρὸς τὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ δὲ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων. Βραδύτερον, ἤτοι τὸ 1859, ἐνωθεῖσα αὐτὰ ἀπετέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ῥωμανία*.

Ὁ τελευταῖος Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος (1877—1878).—

Τὸ 1875 ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη, κατόπιν δὲ ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ὡσαύτως καὶ οἱ Βούλγαροι ἤγειραν γελοίαν τινὰ ἐπανάστασιν. Πρὸς εἰρήνευσιν ἐν γένει τῆς Ἀνατολῆς ἔγινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιάσκεψις τῶν δυνάμεων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ φουλτᾶνος δὲν ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως περὶ καλυτέρας διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1877). Οἱ Ῥῶσοι νίκησαντες κατ' ἐπανάληψιν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγουσαν, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἐξερράγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Κρήτῃ.

Ἡ Τουρκία περιελθοῦσα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἀνακωχὴν. Γενομένης τῆς ἀνακωχῆς, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διαταχθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τὰς ἀναγκάιας δὲ διαπραγματεύσεις ἡ Τουρκία συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Ῥῶσοι ἐπέβαλλον εἰς τὴν Τουρκίαν τερατώδεις ὄρους, πλὴν ἄλλων δημιουργοῦντες καὶ μίαν μεγάλην Βουλγαρίαν περιλαμβάνουσαν ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας τὸ ἡμισυ τῆς Θράκης καὶ τὰ 4/5 τῆς Μακεδονίας. Τὴν τερατώδη ὅμως ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Ὅθεν συνήλθεν ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντεπροσωπεύθη καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ τὸ ὁποῖον περιώρισε κατὰ πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσίας. Τὸ συνέδριον ἐκεῖνο ἐπεδίκασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τουρκία ἤρνεϊτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ μέρη ταῦτα, ἔγινε δευτέρα εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1880, ἣτις περιώρισε τὴν ὑπὸ τοῦ Βερολινείου συνεδρίου χαραχθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνας, καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμήματα ταῦτα, ὡς προείπομεν, κατέλαβεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1881. Ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Βερολινείου συνεδρίου ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ τελεία ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, Ῥωμανίας καὶ Μαυροβουνίου. Ὡσαύτως ἀνεγνωρίσθη διοικητικῶς αὐτόνομος καὶ ἡ Ἀνατολική

Ῥωμυλία. Ταύτην ὅμως, ὡς προείπομεν, διὰ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον οἱ Βούλγαροι τὸ 1885 καὶ ἐκήρυσαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέραν τοῦ Αἴμου Βουλγαρίας.

88. Ἀγγλία.

Κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα ἡ Ἀγγλία ἔξωτερικῶς μὲν ἐπεξέτεινε τεραστίως τὸ ἀποικιακὸν κράτος της καὶ κατέστη ἡ μεγίστη δύναμις τοῦ κόσμου κατὰ θάλασσαν — ἀριθμεῖ δὲ σήμερον τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας 350 ἑκατομύρια κατοίκων — ἔσωτερικῶς δὲ ἐπέφερε πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ φιλελευθέρωτον καὶ ἀποτελεῖ τώρα τὸ ἰδεῶδες κράτους, τὸ ὁποῖον ἀκμάζει εἰς ὅλα, εἰς τὰ πολεμικά, εἰς τὰ ναυτικά, εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς τὴν συγκοινωνίαν, καὶ εἰς τοὺς νόμους. Διὰ τὴν τελειοποίησιν τὸ ἔμπόριον εἰς τὰς ἀποικίας της περιεπλάκη πολλάκις εἰς πολέμους μεμακρυσμένους. Ἐκ τούτων πολυδαπανώτατος ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τῶν Μπόερς ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ. Οἱ Μπόερς μετὰ γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν, καὶ ἡ ἀγγλικὴ κυριαρχία ἐξετάθη εἰς ὅλην τὴν νότιον Ἀφρικὴν.

89. Πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας (1904—1905).

Ἡ Ῥωσία περατώσασα περὶ τὸ 1901 τὸν μέγαν αὐτῆς Σιβηρικὸν σιδηρόδρομον Πετροπόλεως-Βλαδιβοστόκ καὶ τὸν Μαντζουρικὸν Χαρμπὴν—Πόρτ Ἀρθούρ καὶ ὀχυρώσασα καλῶς τὸ Πόρτ Ἀρθούρ, ἔξοχον πολεμικὸν λιμένα, διετήρει ἐπιτυχῶς τὴν δύναμίν της ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ εἰς τὰς βορείους χώρας τῆς Κίνας. Ἀλλὰ τοῦτο διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ἰαπώνων. Ἐντεῦθεν ἐξερράγη τὸ 1904 φοβερὸς πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Ἰάπωνες κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπὸ τὸν περιώνυμον ναύαρχον Τόγκο κατεναυμάχησαν δύο φορές τὸν ὁμισικὸν στόλον ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ Ἀρθούρ, ἔβλαψαν δὲ καὶ ἠχμαλώτισαν πλοῖα καὶ αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης ὁμισικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἔπλευσε μετὰ πολλὰς δυσχερείας καὶ ἀγωνίας εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀνατολήν, ὁ Τόγκο κατέστρεψεν ὀλοτελῶς εἰς τὰ στενὰ τῆς Τσουσίμας μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας. Κατὰ ξηρὰν δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον

Ἐργαζομένην ἐκυρίευσαν μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν καὶ μετ' ἀνδρειοτάτας καὶ αἱματηροτάτας ἐφόδους τὸ ὀχυρώτατον Πόρτ Ἀρθούρ, τὸν δὲ γενναῖον αὐτοῦ ὑπερασπιστὴν στρατηγὸν Σταῖσσελ μετὰ εἰκοσιπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν ἐξηνάγκασαν νὰ παραδοθῆ, κατέλαβον τὴν Κορέαν καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς Ῥώσους παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, ἐν Λιάου Γιάγγ, καὶ τελευταῖον ἐν Μοῦκδεν, ὅπου οἱ Ῥῶσοι ἔπαθον πανωλεθρίαν.

Ὁ φοβερώτατος οὗτος πόλεμος ἔληξε τὸ 1905 διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ τότε προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Ροῦζβελτ, συνωμολογήθη δὲ εἰρήνη, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἰάπωνες γενναῖως φερόμενοι περιορίσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου Σαχαλίνης, εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Μαντζουρίας καὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας (προτεκτοράτον) ἐπὶ τῆς Κορέας.

Καὶ δὲν ἤρκεσαν τὰ τραύματα, ἅτινα ὑπέστη ἡ Ῥωσία ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἰάπωνας πολέμου· ἐπηκολούθησαν καὶ φρικώδεις ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ ἐπαναστάσεις καὶ ἀφονεύθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων, ἕως ὅτου ὁ τσάρος ἐξηναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, τὴν Δούμαν, πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.

90. Αἷτια τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.

Τὸ 1908 κατηργήθη ἐν Τουρκίᾳ, ὡς προείπομεν, τὸ ἀπ' αἰῶνων ὑπάρχον ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς καὶ ἰδρύθη τῇ ἐνεργείᾳ τῶν Νεοτούρκων συνταγματικὸν πολίτευμα. Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐπηγγέθη, ἐν ἀρχῇ ἰσονομίαν καὶ ἰσοπολιτείαν δι' ὅλας τὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ἢ ἐπηγγελμένη ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία δὲν ἐπραγματοποιήθη. Τοῦναντίον οἱ Νεότουρκοι παντοιοτρόπως κατεπίεζον τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διατελοῦντας χριστιανικοὺς λαοὺς καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξοθωμανίσουν αὐτούς.

Ἡ τοιαύτη αὐθαίρετος καὶ τυραννικὴ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρκων ἔφερεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ἐν Τουρκίᾳ χριστιανικοὺς λαοὺς

Ἑλληνας, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους. Ἔνεκα τούτου τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ χριστιανικὰ κράτη, Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία, καὶ Μαυροβούνιον, λησμονήσαντα τὰς ἀμοιβαίας ἐχθρας καὶ τὰ μίση (πρὸ πάντων οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι) συνησπίσθησαν καὶ συνεμάχησαν κατὰ τῆς Τουρκίας μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξουν καὶ ἀπελευθερώσουν τοὺς ἐν Τουρκίᾳ καταδυναστευόμενους ὁμοφύλους των. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠξίωσαν παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὰς ἐπαρχίας μεταρρυθμίσεις, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐξασφαλίζουν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἰς τοὺς ἐν αὐταῖς ζῶντας Χριστιανούς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπέκρουσε τοῦτο, τὰ σύμμαχα χριστιανικὰ κράτη ἐπεστρατεύθησαν καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (Σεπτέμβρ. 1912). Τὸν πόλεμον τοῦτον πραγματενόμεθα κατωτέρω κυρίως ἀπὸ ἑλληνικῆς ἀπόψεως.

*91. Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς Μακεδονίαν.—Μάχαι
Ἐλασσόνης καὶ Σαρανταπόρου.—Κατάληψις τῶν
Σιδηρῶν Πυλῶν.—Μάχη Πόρτας.*

Ὁ ἑλληνικὸς στρατός, συγκροτούμενος ἐκ πεζικοῦ, πυροβολικοῦ, εἰζωνικῶν ταγμάτων καὶ ἵππικοῦ, διηρεῖτο εἰς ὀκτὼ μεραρχίας. Ἐκ τούτων αἱ ἐπτὰ ἀπετέλουν τὴν λεγομένην ἀνατολικὴν ἢ θεσσαλικὴν στρατιάν ὑπὸ τὴν τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ τότε διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου. Ἡ ὀγδόη μεραρχία μετὰ τινων ἐθελοντικῶν σωμάτων ἀπετέλει τὴν καλουμένην δυτικὴν ἢ ἡπειρωτικὴν στρατιάν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Κωνσταντίνου Σαπουντζάκη.

Τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1912 ἡ θεσσαλικὴ στρατιὰ διέβη τὰ σύνορα ἐκ διαφόρων σημείων ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων καὶ ἤρχισε νὰ προσελάυνῃ εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος. Ἡ ἕβδόμενη μεραρχία παρέμεινεν εἰς τὴν Λάρισαν ὡς ἐφεδρεία.

Τὴν 6 Ὀκτωβρίου ἡ πρώτη μεραρχία συνεκρούσθη πρὸς πεντακισχιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον ὄχυράς θέσεις παρὰ τὴν Ἐλασσόνα. Μετὰ πεντάωρον μάχην οἱ Τούρκοι ἐνικήθησαν καὶ ἐσπευσμένως ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Ἐλασσόνα.

Ἐξ Ἐλασσόνης ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προσέλασας ἔφθασε πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, ὅπου εὕρισκοντο ὠχυρωμένοι αἱ

κυριώτεροι τουρκικαὶ δυνάμεις. Τὰ στενά τοῦ Σαρανταπόρου ἐθεωροῦντο ὡς ἀπόρθητα. Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς εἰσόδου τῆς διόδου ὑπάρχουν δύο ἀπόκρημνοι κλιτύες ὁρέων καὶ εἰς τὸ μέσον λόφος ἀρκετοῦ ὕψους, ὅστις κλείει δίκην πύλης τὸ στόμιον τῆς διόδου. Ἐν τῇ ὄντως ἀπορρήτῳ ταύτῃ θέσει ἦσαν ὠχυρωμένοι τριάκοντα χιλιάδες Τούρκοι μὲ ἰσχυρὸν πυροβολικόν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ὀκτωβρίου ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη μεραρχία προσέβαλον ὀρμητικῶς τοὺς ὠχυρωμένους Τούρκους κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, ἐνῶ ἡ τετάρτη μεραρχία ἀφ' ἐσπέρας ἐβίβισε κυκλωτικῶς, ἵν' ἀποκόψη τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πεισματώδης. Οἱ Τούρκοι ἀντίσταντο γενναίως, ἀλλ' ἡ ὀρμὴ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐερίπτοντο εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἀψηφοῦτες τὸν θάνατον. Οἱ Τούρκοι μέχρις ἐσπέρας ἀντίσταντο, ἀλλ' ἦτο καταφανὲς ὅτι ἡ ἥττα αὐτῶν εἶχε συντελεσθῆ. Φοβηθέντες δὲ μήπως διὰ κυκλώσεως ἀποκοπῆ ἢ ὀπισθοχώρησις αὐτῶν, ἐγκατέλειψαν διὰ νυκτὸς τὰ στενά τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἔφρευγον πρὸς τὰ Σέρβια.

Ἡ τετάρτη μεραρχία, ὡς εἵπομεν, ἐπεχείρησε κυκλωτικὴν κίνησιν. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐβάδιζε δι' ἀποκρήμων καὶ ἀβάτων ἀτραπῶν καὶ φαράγγων τῶν Καμβουνίων ὁρέων καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα ἐφθασεν εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς διὰ στενωπάτης ἀτραποῦ πρὸς τὸ χωρίον Ῥάχοβον, βορειότερον τοῦ ὁποίου κεῖνται τὰ περίφημα στενά τῆς *Πόρτας* ἢ τῶν *Σιδηρῶν Πυλῶν*, καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9 Ὀκτωβρίου ἐφθασε πρὸ τοῦ Ῥαχόβου. Πρὸ αὐτοῦ δύναμις ἐχθρικὴ ἐκ δύο ταγματῶν ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη. Μετὰ πεντάρωρον μάχην οἱ Τούρκοι ἐξετοπίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι. Μετὰ τοῦτο ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ δεσπύζοντα τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν καὶ ἀνέμενε τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις τοῦ Σαρανταπόρου, αἵτινες ὑποχωροῦσαι θὰ διήρχοντο κατ' ἀνάγκην ἀπὸ ἐκεῖ.

Καὶ ἀληθῶς, ἐνῶ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων εὐρίσκετο κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Ὀκτωβρίου πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν, προσεβλήθη αἶρνης διὰ σφοδροτάτου πυρὸς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν προφυλακῶν. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα σύγχυσις

καὶ ταραχή. Ἡ πορεία ἀνεκόπη καὶ ἡ φάλαγξ θορυβηθεῖσα ἐστράφη ἀτάκτως πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἡ σύγχυσις μεταδοθεῖσα εἰς ὅλον τὸν ὑποχωροῦντα τουρκικὸν στρατὸν ἀνέστειλε τὴν πορείαν του. Τὴν πρωΐαν παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν τῆς Πόρτας συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη μεταξύ τῆς τετάρτης ἑλληνικῆς μεραρχίας καὶ τῶν ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου ὑποχωρούντων Τούρκων, ἐνῶ συγχρόνως αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ μεραρχαὶ προσελάνουσαι ἐκ Σαρανταπόρου κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας. Ἡ μάχη τῆς Πόρτας ἔληξε τὴν 2αν ὥραν μ. μ. Οἱ Τούρκοι νικηθέντες καὶ πάλιν ἐτροπήσαν εἰς φυγὴν πανικόβλητοι καταδιωκόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν 23 πυροβόλα καὶ ἠχμαλώτισαν ἑξακοσίους; περίπου Τούρκους. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου οἱ Ἕλληνες ἔσχον περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, τῶν δὲ Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν παμμέγιστα.

92. Κατάληψις Σερβίων, Κοζάνης καὶ Βεροίας. —

Μάχη Ναλπάνκιου. — Ἐκπόρθησις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας. — Μάχη Αἰκατερίνης.

Ὁ τουρκικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ὑπεχώρησε ἀτάκτως ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου πρὸς τὰ Σέρβια, κατεδιώχθη κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κωμόπολις τῶν Σερβίων ἦτο ἀνωχύρωτος, οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν ταύτην, ἀπερχόμενοι δὲ κατέσφαξαν ἀπανθρώπως ἑβδομήκοντα ἀόπλους Χριστιανοὺς καὶ πέντε ἱερεῖς. Ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ Σέρβια.

Τὴν 10 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατός διηυθύνθη εἰς Κοζάνην πρὸς καταδίωξιν τῶν φευγόντων Τούρκων, εὗρε δὲ τὴν ἑλληνικωτάτην ταύτην πόλιν ἄθικτον, διότι ὁ ἐχθρὸς καταδιωκόμενος κατὰ πόδας δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ προβῇ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς.

Ἐκ Κοζάνης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἀντὶ νὰ βαδίδῃ πρὸς βορρᾶν πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὡς ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας, ἔλαβε διαταγὴν ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ στραφῇ δεξιᾷ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ στρατός κατέλαβε τὰ πέριξ τῆς Κοζάνης, ἔπειτα διηυθύνθη πρὸς τὴν Βέροϊαν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβεν. Ἄλλ' ἡ πέμπτη μεραρχία εἰς τὴν Κοζάνην ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ κυρίου σώματος καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Μοναστηρίου.

Ἡ πέμπτη μεραρχία διευθυνομένη πρὸς τὸ Μοναστήριον διήρ-
χεται διὰ τῆς πεδιάδος τῶν Καϊλαρίων, ἡ ὁποία κατφεῖτο ὑπὸ ἀμ-
γῶν Τούρκων, τῶν καλουμένων Κονιάρων ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Μι-
κρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶγον συγκεντρωθῆ πλεῖστα τάγματα
τουρκικοῦ στρατοῦ μὲ πυροβολικόν, ἐνισχύθησαν δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ
ἰσχυροῦ σώματος ἐντοπίων ἀτάκτων. Τὴν τουρκικὴν ταύτην δύναμιν
συνήντησεν ἡ πέμπτη μεραρχία τὴν 16 Ὀκτωβρίου παρὰ τὸ χωρίον
Ναλμπάνκιοι καὶ συνάψασα σφοδρὰν μάχην ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ
ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Σόροβιτς. Δισχίλιοι Τούρκοι ἐφονεύθησαν καὶ
περὶ τοὺς ἑπτακοσίους ἠχμαλωτίσθησαν. Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην
νίκην ἡ πέμπτη μεραρχία ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πο-
ρείαν τῆς.

Ἡ ἑβδόμη μεραρχία, ἣτις εἶχε παραμείνει εἰς τὴν Λάρισαν ὡς
ἐφεδρεία, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ διαδόχου ἀρχηγοῦ τὴν 11 Ὀκτω-
βρίου, ὅπως προσέλθῃ καὶ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην. Διὰ Τυρ-
νάβου καὶ Ἐλασσόνας διηυθύνθη αὕτη πρὸς τὰ *Στενὰ τῆς Πέτρας*
τοῦ Ὀλύμπου, τὰ ὁποῖα καὶ διέβη παρ' ὅλα τὰ δυσπέρβλητα κω-
λύματα, ἅτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα συνήντα.

Τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας κατεῖχεν ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις. Ἡ
ἑλληνικὴ μεραρχία ἐπιτεθεῖσα μετὰ μεγάλης ὀρμῆς ἠνάγκασε τοὺς
Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ὀχυρὰν θέσιν των καὶ νὰ τραποῦν
εἰς ἄτακτον φυγὴν. Οὕτω ἐντὸς ὀλίγων ὥρων οἱ Ἕλληνες ἔγιναν
κύριοι τῶν περιφήμων Στενῶν τῆς Πέτρας.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας ἡ ἑβδόμη μεραρ-
χία προελάσασα ἔφθασεν αὐθημερόν πρὸ τῆς Αἰκατερίνης, ὅπου
εὐρίσκοντο ἑξακισχίλιοι Τούρκοι ὠχυρωμένοι ἐπὶ τινων κορυφο-
γραμμῶν καὶ λόφων. Καὶ ἐνταῦθα συνήφθη μάχη σφοδροτάτη
ἣτις ἀπέληξεν εἰς τελείαν ἦτταν τῶν Τούρκων. Ἡ Αἰκατερίνη κατε-
λήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ.

Ἐξ Αἰκατερίνης ἡ ἑβδόμη μεραρχία προχωροῦσα ἔφθασεν
εἰς τὸ παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον ἐκεῖθεν δὲ
προλαύνουσα πρὸς βορρᾶν διέβη τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα καὶ
ἔφθασε πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Γιδᾶ τὴν 19 Ὀκτω-
βρίου, πρῶτην ἡμέραν τῆς μάχης τῶν Γεντισῶν.

93. Ἡ μάχη τῶν Γεντισῶν καὶ ἡ παρὰ τὸ Πλατύ.

Εὐρισκόμενος ἐν Βεροῖα ὁ διάδοχος ἔμαθεν ὅτι μεγάλοι ἐχθρι-

και δυνάμεις συγκεντρώνονται εις τὰ Γενισᾱ πλησίον τῆς ἀρχαίας Πέλλης. Καὶ ἀληθῶς οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν στενῶν τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων βλέποντες ὅτι ἠπειλεῖτο καὶ αὐτὴ ἡ Θεσσαλονίκη συνεκέντρωσαν εἰς τὰ Γενισᾱ τὰς κυριωτέρας αὐτῶν δυνάμεις, αἵτινες ἀπειλοῦντο ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐκ τῆς στρατιάς τοῦ Στρυμόνος κατελθούσης ἐκ Σερραῶν, καὶ ἀνῆρχοντο εἰς 30,000. Ἐτερον δὲ σῶμα τουρκικὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ Λουδία (τουρκιστὶ Καρὰ - Ἀσμάκ), παρὰ τὸ χωρίον Πλατύ. Οἱ Τοῦρκοι ἐσχεδίαζον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ τῶν νότων κατὰ τῆς νικηφόρου ἐλληνικῆς στρατιάς καὶ οὕτω ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν προέλασιν αὐτῆς.

Ὁ διάδοχος, ἀντιληφθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως ταύτης τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ Γενισᾱ καὶ θέλων νὰ καθαρῖσῃ ὀλοτελῶς τὸ ἔδαφος ἀπὸ παντὸς λειψάνου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, μετέβαλε κατεύθυνσιν πορείας. Στραφεὶς λοιπὸν πρὸς βορρᾶν δι' ἀστραπιαίας ταχύτητος, παρ' ὄλην τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας κακοκαιρίαν, φθάνει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γενισῶν τὴν νύκτα τῆς 18-19 Ὀκτωβρίου, ἔνθα καὶ στρατοπέδευσεν. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει λίαν ὀχυρὰς θέσεις πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως.

Τὴν 19 Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ γενικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ὀρμητικώτατοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἠμύνοντο λυσσωδῶς. Ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες τριμερὰς ζημίας, ὅταν ἐπῆλθε νύξ, ὑπεχώρησαν ἀτάκτως πρὸς τοὺς ἀμέσως μετὰ τῆς πόλεως συνεχομένους λόφους. Τὴν νύκτα ἐξεργάγη φοβερὰ θύελλα μετ' ἀστραπῶν, βροντῶν, καὶ ὀαυδαιοτάτης βροχῆς.

Οἱ Τοῦρκοι, λαβόντες ἐνισχύσεις κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, παρὰ τὴν προέλασιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισαν καὶ πάλιν νὰ ἀντισταθοῦν τὴν ἐπιούσαν. Τὴν ἐπιούσαν ἐπανελήφθη ἡ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἀκάθεκτοι. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεστήριζον ἀπεγνωσμένως τὰς θέσεις των. Τέλος μετὰ τετράωρον ἀγῶνα οἱ Τοῦρκοι συντριβέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἕλλη μάχη, ὅχι ὀλιγότερον σφοδρά, ἀλλ' ἐν μικροτέρῳ κλίμακι, συνήφθη παρὰ τὸν ποταμὸν Λουδιάν ἢ Καρὰ Ἀσμάκ. Ἡ ἑβδόμη μεραρχία, ἡ ὁποία μόλις εἶχε καταφθάσει ἐκ τῆς Αἰκατερίνης, διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ καὶ νὰ φραξῇ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὸ χωρίον Πλατύ, παρὰ τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Λουδία, συνητήθη μὲ ἰσχυρὰν τουρκικὴν δύναμιν, ἣτις, ὡς προείπομεν, ἐστάλη ἵνα καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ τούτου. Πεισματώδης μάχη συνήφθη, ἣτις διήρκεσε πέντε ὥρας. Ὁ ἐχθρὸς δεκατισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἐτράπη

εις άτακτον φυγήν, χωρίς νά προλάβη νά καταστρέψη τήν σιδηράν σιδηροδρομικήν γέφυραν τοῦ Λουδία, τήν ὁποίαν κατέλαβον οἱ Ἑλληγες.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τήν μεγάλην μάχην τῶν Γενιτσῶν καί τήν σύγχρονον παρά τὸ Πλατὺ ἰνῆλθον εἰς δισχιλίους νεκροῦς καί τραυματίας, αἱ δὲ τῶν Τούρκων ὑπερέβησαν τοὺς τετρακισχίλους. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀποσυνετέθη πλέον. Εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιῆλθον πυροβόλα, πυρομαχικά, πληθὺς ἄλλων λαφύρων καί μέγας ἀριθμὸς αἰχμαλώτων.

94. Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης (26 Ὀκτωβρίου).

Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καθώρισε τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ἡττημένος τουρκικὸς στρατὸς ἐτρόπη πανικόβλητος πρὸς ἀνατολὰς πρὸς τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καί οὐδὲ κἂν ἐπεχείρησε νά ὑπερσιπῆ τὸ στρατηγικὸν τοῦτο σημεῖον. Ἴνα ὅμως ἀνακόψῃ τὴν ταχύτητα τῆς ἑλληνικῆς καταδιώξεως, ἀπεπειράθη νά καταστρέψῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ γέφυρας. Καί τὴν μὲν ξυλίνην γέφυραν τῆς δημοσίας ὁδοῦ κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου, τὴν δὲ σιδηράν τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέρει. Ταύτην οἱ Ἑλληγες ἐπεσκεύασαν ἐν τάχει. Μὴ ἐπαρκούσης ὅμως μόνης τῆς γέφυρας ταύτης διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νά κατασκευασθοῦν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δύο προσωριναὶ ξύλινα γέφυραι, πλάτους διακοσίων ποδῶν ἐκάστη, διὰ ξυλείας μεταφερομένης ἐκ μακροτάτης ἀποστάσεως. Ἄλλ' ἐπῆλθον βροχαὶ ὀαγαδαῖαι καί τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἐξωγκώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ ἔργον τῆς γεφυρώσεως τοῦ ποταμοῦ ἀπέβαινε καί δυσχερὲς καί ἐπικίνδυνον. Τοῦτο ἐπεβράδυνε ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὴν προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν, ἣ δὲ βραδύτης αὕτη ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστως ἐπιζημία εἰς τοὺς Ἑλληγας, ὧς θὰ δηλωθῆ ἐκ τῶν κατωτέρω. Αἱ γέφυραι τέλος κατεσκευάσθησαν καί τὴν μεσημβριάν τῆς 24 Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ διάβασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ἐξηκολούθησε δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα καί τὴν ἐπαύριον, μεθ' ἧ ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ προελάσασα ἐφθασεν αὐθημερόν εἰς τὸν Ἐχέδωρον ποταμὸν καί ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν δεξιάν ὄχθην αὐτοῦ.

Οἱ Τούρκοι ὑποχωρήσαντες ἐκ Γενιτσῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν κατέλαβον τὰ πρὸ αὐτῆς ὑψώματα καί ἀχυρώθησαν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἠνώθη καί ἡ φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης καί τὸ ὅλον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἀνήρχετο κατ' ἀρχὰς εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν· ἄλλ' ὁ πανικὸς, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ἡττης τῶν Γενιτσῶν, ἠλάττωσε τὰ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης στρατεύματα αὐτῶν εἰς τριάκοντα χιλιάδας, διότι οἱ ἐκ Μακεδονίας Τούρκοι ἐλιποτάκτησαν.

Καθ' ὅλην τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὁ διάδοχος ἠσχολήθη εἰς λῆψιν

μέτρων τοιούτων, ὥστε ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν τουρκικῶν θέσεων νὰ φέρῃ ἄμεσον ἀποτέλεσμα. Ἄλλ' ἐνῶ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ἐσπέραν τῆς 25 Ὀκτωβρίου οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας μετὰ τοῦ φρουράρχου τῆς πόλεως μετέβησαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἐν Τοπσίῳ, ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Ταχσὶν πασσᾶ καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν διάδοχον προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ κρατήσῃ ὁ στρατὸς τὰ ὄπλα, ἀλλὰ νὰ μείνῃ οὐδέτερος μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Ὁ διάδοχος ἀπέρριψε τὸν ὄρον τοῦτον καὶ ἠξίωσεν ἀπαραβάτως νὰ τοῦ παραδοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Καρὰ-Μπουρνοῦ καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα κηρυσσόμενος αἰχμάλωτος πολέμου. Ἐδόθη δὲ εἰς τὸν Τοῦρκον ἀρχηγὸν προθεσμία μέχρι τῆς 6 πρωΐνης ὥρας τῆς 26 πρὸς ὀριστικὴν ἀπάντησιν. Ἐπειδὴ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἔλαβε τὴν ἀναμενομένην ἀπάντησιν, τὴν 9ην καὶ 35' π. μ. διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ πρὸς μάχην. Ὅταν ὅμως ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς περὶ ὥραν 4 1]2 μ.μ. ὁ Ταχσὶν πασσᾶς ἔπεμψε δι' ἀξιωματικοῦ πρὸς τὸν διάδοχον ἐπιστολὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλω ὅτι ἀπεδέχετο πάντας τοὺς ὄρους αὐτοῦ περὶ παραδόσεως. Ἡ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνεκόπη καὶ ἐστάλησαν δύο Ἑλληνας ἀξιωματικοὶ πρὸς σύνταξιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀμέσως κατέλαβε κυκλωτερῶς τὰς πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης λοφοσειρὰς πρὸς πρόληψιν πάσης παρασπονδίας ἐκ μέρους τῶν Τοῦρκων, μέρος δὲ αὐτοῦ κατηυλίσθη εἰς τοὺς παρὰ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως κήπους. Τὴν 27 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Καρὰ Μπουρνοῦ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας κατέθεσε τὰ ὄπλα καὶ ἐκηρύχθη αἰχμάλωτος πολέμου· ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοὶ παρέμειναν ἐλεύθεροι καὶ ἐκράτησαν τὰ ξίφη των ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς ὅτι δὲν θὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν παρόντα πόλεμον. Ἐπειδὴ ὅμως τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν ἐφωράθησαν μετ' ὀλίγον διενεργοῦντες συνωμοσίαν ἐν Θεσσαλονίκῃ, μετηνέχθησαν ἅπαντες οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκτὸς τῶν αἰχμαλώτων περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἑκατὸν τηλεβόλα, ἑβδόμηκοντα χιλιάδες ὄπλα, δισχίλιοι ἵπποι καὶ μεγάλη ποσότης πολεμοφοδίων καὶ στρατιωτικῶν εἰδῶν.

Διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ Σερρῶν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τοῦ Στρουμόνος ὅλη ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία ἔμεινεν ἐντελῶς ἀφρούρητος. Ἐπωφελήθητι ἐκ τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας ὁ Βούλ-

γαρος στρατηγός Θεοδωρῶφ μετὰ μιᾶς ὄλης μεραρχίας ἐπεχείρησεν ἀναίμακτον στρατιωτικὸν περίπατον ἀνά τὴν χώραν ἐκείνην, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνῆπτε μάχας κατὰ τῶν δύο τουρκικῶν στρατιῶν ἠνωμένων ἐν Γενιτσοῖς. Τὸ ἀπόγευμα δὲ τῆς 27 Ὀκτωβρίου, ὁπότε εἶχε συντελεσθῆ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνηγγέλθη ὅτι βουλγαρικὸν ἱππικὸν ἐνεφανίσθη πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ ὅτι βουλγαρικὴ μεραρχία ἤρχετο ὀπισθεν αὐτοῦ. Ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ διάδοχος εἰδοποίησεν ἐγγράφως τὸν Βούλγαρον διοικητὴν τῆς μεραρχίας ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη εἶχεν ἤδη παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀφωπλίσθη. Ἐν τούτοις τὴν 28 Ὀκτωβρίου ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἔφθασεν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ διοικητὴς αὐτῆς στρατηγός Θεοδωρῶφ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν διάδοχον παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ γίνουιν δεκτὰ εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα βουλγαρικοῦ στρατοῦ, διότι ἦσαν ἐξητλημένα ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἡ παράκλησις τοῦ Θεοδωρῶφ ἔγινεν εὐχαρίστως δεκτὴ καὶ εἰσῆλθον τὰ δύο βουλγαρικὰ τάγματα καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἑλληνος φρουροῦ-ρχου. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθον καιόπιν καὶ ἄλλα καὶ τέλος ὀλόκληρος ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐκ τριάκοντα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ ἀτυχὲς τοῦτο ἐπεισόδιον προσεκάλεσε προστριβὰς μεταξὺ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ παρεσχέθησαν ἐκ τούτου οὐχὶ μικραὶ δυσχέρειαι εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίῃ ἑλληνικὴν διοίκησιν.

Τὴν 30 Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α' ἵνα χαιρετίσῃ τὸν νικητὴν υἱὸν του.

95. Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας.

Ἡ πέμπτη μεραρχία μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ναλμπάνκιοϊ μάχην προσελάνουσα εἰς Μοναστήριον ἔφθασε μέχρι τοῦ χωρίου Μπανί-της, ἀλλ' αἰφνης εὐρέθη ἀπέναντι διπλασίων τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων τούτων ἐφαίνετο κάπως μυστηριώδης, διότι ἡ πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου ὁδὸς ἔθεωρεῖτο ἐκ πληροφοριῶν ὡς μὴ ἔχουσα πολυάριθμον στρατὸν τουρκικόν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐξηγήθη καθόπιν. Τρεῖς σερβικαὶ στρατιαὶ κατήρχοντο ἐκ βορρᾶ συγκεντρωτικῶς πρὸς τὸ Μοναστήριον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικῶν στρατευμάτων Τζαβὴτ πασσᾶς ἔμαθεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβράδιζεν ἐκ νότου κατὰ τοῦ Μοναστηρίου. Ἐὰν οὗτος καταλάμβανε τὴν Φλώριναν καὶ πρὸ πάντων τὰ στενὰ τοῦ Πισοδερίου, ἤθελεν ἀποκλείσει τὴν μόνην ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ὁ κίνδυνος ἐφαίνετο ἔτι μεγαλύτερος εἰς τὸν Τζαβὴτ πασσᾶν, διότι δὲν ἐγνώριζε

τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τοῦ Μοναστηρίου ἐπερχομένων ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὅθεν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας μετὰ πολὺ ὑπερέτερον δυνάμεων καὶ προσέβαλεν αὐτὴν ὀρμητικῶς τὴν 21 Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Μπάνιτσαν. Οἱ Ἕλληνες ἠμύνθησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἀπειλούμενοι νὰ κυκλωθοῦν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὸ Σόροβιτς. Ἐκεῖ κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὑπέστησαν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἣτις ἔφερεν αὐτοὺς ὀπίσω πρὸς τὴν Κοζάνην μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν εἰς νεκροῦς καὶ τραυματίας.

Ὁ Τζαβὴτ πασοῦς, ἀφήσας τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς του ἵνα συνέχη τὴν πέμπτην μεραρχίαν εἰς Κοζάνην, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Μοναστήριον, διότι ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τῶν Σέρβων.

96. Προέλασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς πρὸς τὸ Μοναστήριον.

Ὅταν ἐγνώσθη ἡ συμφορὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας καὶ ἡ ὑποχώρησις αὐτῆς πρὸς τὴν Κοζάνην, ὁ διάδοχος ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ ἐπικουρίαν, τὴν δὲ 2αν Νοεμβρίου ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐστράφη πρὸς τὸ Μοναστήριον.

Τὴν 5ην Νοεμβρίου ἡ πέμπτη μεραρχία ἀνασυνταχθεῖσα καὶ ἐνισχυθεῖσα δι' ἐπικουριῶν συνῆψε πεντάωρον πεισματώδη μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ Κομανὸ καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ προελαῦνον ταῦτοχρόνως διὰ Βοδενῶν, Γραμματικῶβου καὶ Κοζάνης ὑπὸ βαγδάαν καὶ συνεχῆ βροχὴν συνῆπτε πρὸς τὸν ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν διαφόρους μάχας καὶ συνέτριβεν αὐτόν· διεληθὼν δὲ τὰ στενὰ τοῦ Γκουρνίτζοβο καὶ Κετλι-Δερεβὲν κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὴν Φλώριαν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν ταύτην. Εἰς τὴν Φλώριαν ὁ διάδοχος ἀνέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν του, διότι τὸ Μοναστήριον πρὸ μικροῦ εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς συμμαχοὺς Σέρβους.

Ἐν μέγα τμήμα τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποσπαθὲν κατὰ τὴν σερβικὴν εἰσβολὴν ὑπεχώρησε πρὸς νότον διεσθυρόμενον εἰς Ἰωάννινα. Τοὺς ὑποχωρήσαντας κατεδίωξεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ πολλοὺς μὲν ἐφόνευσε, τρισχιλίους δὲ ἠχμαλώτισεν. Ἀλλὰ περισσότεροι τῶν εἴκοσι χιλιάδων ἐκ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων διεσώθησαν καὶ φθάσαντες εἰς Ἰωάννινα ἐνίσχυσαν κατὰ πολὺ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκυρίευσεν τὴν Καστορίαν, τὴν Κορυτσάν καὶ ἄλλα μέρη καὶ οὕτω συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὀλοκλήρου τῆς νοτίου Μακεδονίας.

97. Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν.

Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν κατὰ τῆς Τουρκίας διεξήχθη ὑπὸ μόνῃς τῆς Ἑλλάδος, διότι μόνῃ αὕτῃ ἐκ τῶν συμμάχων εἶχε στόλον. Ἡ ὄλῃ δὲ δρασὶς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη, καὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ὁ θρίαμβος τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποναύαρχου Παύλου Κουντουριώτου ἀπέκλεισεν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀνώτερον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐξήσκησεν ἀνενόχλητον τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατέλαβε δι' ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ἠλευθέρωσε τὰς νήσους Λῆμμον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Λέσβον, Χίον, Σάμον, καὶ ἄλλας, ὡς καὶ τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, καὶ ἀπέκοψε πᾶσαν μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν τῆς Τουρκίας εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται αὕτη νὰ μεταφέρει τὰ πολυάριθμα ἀσιατικὰ στρατεύματά της εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν Λέσβον καὶ εἰς τὴν Χίον ἀπεβιάσθησαν ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατόπιν πεισματῶδων μαχῶν κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν ὀλοσχερῶς τὰς ἐν ταῖς νήσοις ταύταις ἰσχυρὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κατοχὴν τῶν δύο τούτων νήσων.

Ὁ ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου ἐγκεκλεισμένος τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Τουρκίᾳ ἠναγκάσθη νὰ ἐξέλθῃ δις, τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1912, καὶ τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1913, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ναυμαχίας ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη ὀλοσχερῆ ἤτταν καὶ πανικόβλητος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος ὑπὸ μόνῃς τῆς ἑλληνικῆς ναυαρχίδος, τοῦ Ἀβέρωφ· προστατευόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων κατέφυγεν ἐντὸς αὐτοῦ.

98. Ἡ ἡπειρωτικὴ ἐκστρατεία.— Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α'.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐνίκα ἀλλεπαλλήλους νίκας περιφανεῖς καὶ ἠλευθέρωνε τὴν νότιον Μακεδονίαν, ἡ δυτικὴ στρατιά, μικρὰ ἐν ἀρχῇ, ὑπὸ τὸν ἀντιστρατήγον Σαπουντζάκην εἰς τὴν Ἠπειρον ἔδρα ἐπίσης ἐπιτυχῶς, ἀν καὶ κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἡ στρατιά αὕτη ὄφειλε νὰ δρᾷ βραδέως καὶ μᾶλλον ἀμυντικῶς.

Ἡ ἐναρξὶς τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον ἔγινε τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1912. Τὴν 8ην Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέ-

λαβε τὰ ὑψώματα τὰ ὑπερκείμενα τοῦ Γριμπόβου, τὴν δὲ 11ην συνήφθη εἰς τὴν στενωπὸν τῶν Κουμτζάδων τρομερὸς ἀγὼν, ὅστις διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐν τέλει ἀπέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Φιλιπιάδα, τὸν Λοῦρον καὶ τὴν Στρεβίνα.

Τὴν 20ην Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προσέβαλεν εἰς τὴν Νικόπολιν, ἀνατολικώτερον τῆς Πρεβέζης, τὸν ἐκεῖ ὄχρωμένον τουρκικὸν στρατόν. Οἱ Τοῦρκοι νικηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι, τὴν δ' ἐπιούσαν παρεδόθη ἡ Πρεβέζα. Τετρακόσιοι πενήτηκοντα Τοῦρκοι ἠχμαλωτίσθησαν.

Ἀπὸ τῆς 23 Ὀκτωβρίου ἤρχισαν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, θέσεως ὄχρωτάτης. Τὴν 26, 27 καὶ 28 ἔγιναν αἱματηραὶ μάχαι εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ εἰς τὸ παρακείμενον Ἀνώγι, τὴν δὲ 29 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ στενὸν τῶν Πέντε Πηγαδίων μετὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πέριξ θέσεων. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας κατελήφθη καὶ τὸ Μέτσοβον ὑπὸ ἀποσπάσματος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ ἐπτάωρον πεισματώδη μάχην.

Πλὴν τῆς ὑπὸ τὸν Σακουντζίκην δυνάμεως ἔδρων εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἄλλα τινὰ σώματα ἐθελοντικὰ διοικούμενα ὑπὸ ἀξιωματικῶν, καὶ δύο σώματα Γαριβαλδινῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν διωκεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐκ Ζακύνθου εὐπατρίδου Ἀλεξάνδρου Ῥώμα, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τοῦ Πιπίνου Γαριβάλδη, υἱοῦ τοῦ φιλέλληρος Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Ῥιτσιώτη Γαριβάλδη.

Ὑπὸ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων κατελήφθησαν ἡ Χιμάρρα, ἡ Πάργα, ἡ Παραμυθιά καὶ τὸ Συρράκον. Τὸ ὑπὸ τὸν Ῥώμαν Γαριβαλδινὸν σῶμα κατόπιν πεισματώδους καὶ αἱματηρᾶς μάχης ἐξέτόπισε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ὄχρωσ ἀρίσκου τοῦ Δρίσκου καὶ κατέλαβεν αὐτήν. Κατόπιν ὅμως ἐπελθουσῶν πολὺ ὑπερέτερων τουρκικῶν δυνάμεων οἱ Γαριβαλδινοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Δρίσκον.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες κατεῖχον τὰ Πεστά, καὶ μετὰ σφοδροτάτην μάχην ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἤρχισεν ἡ γενικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθέσις κατὰ τῶν ὑψωμάτων τῆς ὑπερκειμένης Ἀετορράχης καὶ μετὰ διήμερον ἀγῶνα ἡ Ἀετορράχη κατελήφθη διὰ τῆς λόγχης ὑπὸ τῶν ἡρωϊκῶς ἐπιτεθέντων εὐζωνικῶν ταγμάτων, τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων ὄχυρά αὐτῶν μέρη. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνισχυθεὶς προήλασε κατόπιν πρὸς ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων, πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου.

Κλείς τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ ἦτο τὸ Μπιζάνι, τὸ ὁποῖον εἶναι βουνὸν βραχῶδες εἰς τὸ νότιον μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ

Τούρκοι είχαν κατασκευάσει ἐπ' αὐτοῦ διάφορα ὄχρωματικά ἔργα τοιαύτης τελειότητος, ὥστε τὸ Μπιζάνι ἐθεωρεῖτο ἐντελῶς ἀπόρθητον.

Πρὸ τοῦ Μπιζανίου ὁ ἑλληνικὸς στρατός, αὐξηθεὶς κατὰ πολὺ, διεξήγαγε πολὺμηνον πολιορκητικὸν ἀγῶνα ἐν μέσῳ βαρυτάτου καὶ παγετώδους χειμῶνος. Αἱ ἐκ τῆς πρωτοφανοῦς δριμύτητος τοῦ ψύχου, κακουχίαι καὶ ταλαιπωρίαι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρτεραι τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν οὗτος ἐκ τῶν συνεχῶς καὶ ἐπιτυχῶς βαλλόντων κατ' αὐτοῦ τουρκικῶν πυροβολείων καὶ ἐκ τῶν συχνῶν νυκτερινῶν αἰφνιδιασμῶν τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἡ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων κειμένη κοιλὰς τῆς Μανωλιάσας μετὰ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου ὑπῆρξε τὸ θέατρον πολλῶν αἰματηρῶτάτων μαχῶν. Τὸ χωρίον καταλαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνακαταλαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πάλιν καταλαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μὲ σπατάλην ἀνθρωπίνου οἴματος.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ διάδοχος μετὰ δύο μεραρχιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εὐθύς μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτῶν ἐπηνέχθησαν οὐσιώδεις μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας καὶ τέλος δι' ἐπιτυχοῦς κινήσεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων κατορθώθη ἡ τελικὴ μεγάλη νίκη μετ' ἀπωλειῶν σχετικῶς ἀσημάντων. Τὴν 20 Φεβρουαρίου 1913 ἔπεσε τὸ πολυθρόνητον Μπιζάνι καὶ τὰλλα πῆριξ αὐτοῦ φρούρια, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἰωαννίνων καὶ πᾶσα ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἀνερχομένη εἰς τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἐσσάτ πασσά παρεδόθησαν εἰς τὸν διάδοχον. Μετὰ τὴν πῴσιν τῶν Ἰωαννίνων ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλης τῆς Ἠπείρου.

Ἄλλ' ἐνῶ ἀκόμη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, μυσαρὸς τις καὶ ἀνισόροπος καὶ ἔκφυλος Ἕλληνας, ὀνόματι Ἀλέξανδρος Σχινὰς, πιδανῶς ὄργανον βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἐδολοφόνησεν ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν ἐκεῖ διαμένοντα προσωρινῶς λαοφιλεῖ βασιλέα Γεώργιον Α' καὶ ἐβύθισεν οὕτω ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς ἄληκτον πένθος. Τὸν Γεώργιον Α' διεδέχθη ὁ νικητὴς υἱὸς τοῦ Κωνστατίνου,

99. Ὁ ἀγὼν τῶν συμμάχων.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι, ἔσχον θριαμβευτικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν δύο μεγάλας νίκας εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλέ Μπουργκάς· ἀλλὰ προσελάσαντες ἐσταμάτησαν πρὸ τῆς Τζατάλτζας (τῶν Μετρῶν), ὅπου εὗρον γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων· ἐπολιόρκησαν δὲ καὶ τὴν

Ἀδριανούπολιν καὶ μετὰ ἑξάμηνον πολιορκίαν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν αὐτήν, τῇ βοήθειά πρὸ πάντων τῶν Σέρβων.

Καὶ τῆς Σερβίας αἱ νῆκαι, ἰδίως ἡ τοῦ Κουμανόβου καὶ τοῦ Περλεπέ, ὑπῆρξαν περιφανεῖς, ὡς καὶ αἱ τῶν Μαυροβουνίων. Τὸ Μαυροβούνιον μετὰ μακρὰν πολιορκίαν παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ του ἐκυρίευσεν τὴν ὄχυρὰν Σκόδραν. Ταύτην ὁμοῦ, ἐξεκένωσε κατ' ἀπαίτησιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ὡς μέλλουσεν νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν ἄλβανικὸν κράτος.

Ἡ Τουρκία συντριβεῖσα τέλος ἐν τῷ πολέμῳ ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μεσολάβησιν τῆς Εὐρώπης. Γενομένων δὲ διαπραγματεύσεων εἰς τὸ Λονδίνον μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν συνωμολογήθη ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία παρεχώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Θράκης, δλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, ὡς καὶ τὴν Κρήτην, ἀφῆκε δὲ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰς ὁποίας πάσας ἀπῆτει ἡ Ἑλλάς, καὶ τὸ ζήτημα τῶν ὀρίων τῆς κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἰδρυθείσης ἄλβανικῆς ἡγεμονίας.

100. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Ἄλλὰ πρὶν ὑπογραφῇ ἡ ὀριστικὴ εἰρήνη ἐξερράγη νέος πόλεμος ἀγριώτατος μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἡ Βουλγαρία, ἀφοῦ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων τῆς ἐνίκησε καὶ αὐτὴ ἐν τῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ, κατόπιν παραγνωρίζουσα τελείως τὰς θυσίας καὶ τὰς νίκας τῶν συμμάχων καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας ἤγειρεν ἀξιώσεις νὰ λάβῃ αὐτὴ τὸ πλεῖστον τῶν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐλευθερωθεσῶν χωρῶν, ἥτοι πλὴν τῆς Θράκης καὶ ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Μάτην ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία ἐδεικνύοντο ὑπὲρ τὸ δέον ὑποχωρητικαὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέου πολέμου μεταξὺ τῶν ἐπρότειναν ν' ἀνατεθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν διαιτησίαν ἡ λύσις πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων διαφορᾶς. Ἡ Βουλγαρία ἐπέμενεν ἀγερώχως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς. Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία συνησπίσθησαν τότε κατὰ τῆς βουλγαρικῆς ἀπληστίας, μετ' αὐτῶν δὲ ἦτο σύμφωνον καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ἐνῶ δὲ ἡ Ῥωσία παρεμβάσα προσεπάθει ἵνα τὰ σύμμαχα κράτη ἀναθέσουν εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν τῶν, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἐπετέθη αἰφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰουνίου 1913 ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν προφυλακῶν καὶ ἀπωθήσας αὐτὰς κατέλαβε μέρη κατεχόμενα τέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. Τότε πλέον ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὰ στρατεύματά των νὰ προσελάσουν

κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ οὕτω ἤρχισεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος (18^ο Ἰουνίου).

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ σερβικὰ ὄπλα ἐθριάμβευσαν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος ἡγούμενος τοῦ γενναίου στρατοῦ του ἐπετέθη λαῦρος κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ διὰ σειρᾶς περιφανεστάτων νικῶν ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τοὺς ἀπώθησε πρὸς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Εἰς τὸ ἐκ φύσεως καὶ τέχνης ὀχυρώτατον Κιλκίς συνήφθη τριήμερος (19, 20, 21 Ἰουνίου) πεισματωδέστατος ἀγὼν, ἀληθὴς γιγαντομαχία, καθ' ἣν τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετ' ἀφαντάστου καὶ μυθικοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ διὰ τῆς λόγῃς ἐξετόπισε τὸν ισόπαλον καὶ λυσσωδῶς ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων αὐτοῦ θέσεων, τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τὸν ἀποσυνέθεσεν. Ἡ γιγαντομαχία αὕτη ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν δεκακισχιλίους περίπου νεκροὺς καὶ τραυματίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί· ἀλλ' ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε περιφανεστάτη καὶ μία τῶν μεγίστων νικῶν ἐξ ὧων ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Τῶν Βουλγάρων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἀνυπολόγιστοι.

Τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως εἶχεν ἀναλάβει βαρυστάτην ἀποστολὴν, νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν φύσει ὀχυρωτάτην καὶ τέχνῃ ἀπόρθητον καταστάσαν τοποθεσίαν τοῦ Λαχανᾶ, ἣτις ἐδέσποζε τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης-Σερρῶν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν πάντες ὡς ἥρωες. Δι' ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων, αἵτινες ἐστοίχισαν εἰς αὐτοὺς ἀληθεῖς ἐκατόμβας, ἐκυρίευσαν διὰ τῆς λόγῃς τὰ ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Βουλγάρους εἰς ἀκράτητον φυγὴν. Καὶ ἐνταῦθα καθὼς καὶ εἰς τὸ Κιλκίς οἱ Βούλγαροι φεύγοντες πανικόβλητοι ἐγκατέλειψαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν τὰ πυροβόλα των, τὰ μεταγωγικὰ καὶ τὸ ἄλλο ὕλικόν πολέμου.

Σπουδαιόταται ἐπίσης καὶ πολύνεκροι μάχαι συνήφθησαν παρὰ τὴν Δοϊράνην, παρὰ τὴν Στρώμνισαν, εἰς τὸ Δεμιρ Ἰοσάρ, εἰς τὸ Πετρίτση καὶ ἀλλαχοῦ. Καθ' ὅλας τὰς μάχας ταύτας οἱ θρίαμβοι τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων ὑπῆρξαν ἀπαράμυλλοι. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μετ' ἀφαντάστου ἡρωϊσμοῦ ἐπιτεθεὶς ἐξετόπισε διὰ τῆς λόγῃς τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων αὐτῶν θέσεων καὶ συντριβέντας κατεδίωξεν ἀπηνῶς. Ἡ δὲ διὰ κυκλωτικῆς κινήσεως ἐκπόρθησις τῶν περιφίμων στενῶν τῆς Κρέσνας, τῶν ὁποίων ἡ δυσβατωτάτη στενωπὸς ἔχει μῆκος εἴκοσι χιλιομέτρων, ἥτοι τεσσάρων ὥρῶν, ἀποτελεῖ στρατιωτικὸν μεγαλουργημα, ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὑπέροχον ἀξίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας ἐπηκολούθησαν τρεῖς μεγάλαι καὶ σπουδαιόταται μάχαι, ἡ παρὰ τὸ Σιμιτλή διή-

μερος (12-13 Ἰουλίου), ὀλίγον πέραν τῆς βορείου ἐξόδου τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας, ἔνθα ἔπεσεν ὁ γενναιότατος ταγματάρχης Ἰωάν. Βελισαρίου, ὁ ἐπικληθεὶς *μαῦρος ἥρωος* ἢ *ἥρωος τῶν ἥρώων*, καὶ αἱ παρά τὴν ἄνω Τσουμαγιάν δύο. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας μάχας οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ παλαιὰ βουλγαρικά ἔδαφη. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὴν Καβάλλαν, τὸ Δεδεαγάτς, τὸ Πόρτο Λαγὼ καὶ τὴν Μάκρην.

Οἱ Βούλγαροι ἠττώμενοι πονταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τρεπόμενοι εἰς ἄτακτον φυγὴν προέβαινον εἰς ἀγρίας καταστροφὰς ὑπερβανούσας κατὰ τὸ μέγεθος τῆς φοβικῆς καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ τῆς ἱστορίας μνημονευόμενας καταστροφὰς τῶν Οὐννων καὶ ἄλλων βαρβάρων λαῶν τοῦ μεσαίωτος. Οἱ Βούλγαροι διήρπαζον τὰ πάντα, ἔκαιον πόλεις καὶ χωρία, ἠτίμαζον γυναῖκας, καὶ ἐφόνευον ἀόπλους ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, ἦτοι γέροντας, γυναῖκας, παιδία, καὶ βρέφη ἀκόμη. Αἱ καταστροφαι τῆς Νιγρίτης, τῶν Σεργῶν, τοῦ Δοξάτου καὶ ἄλλων μερῶν ὑπῆρξαν φοβικαστικά. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἀρχιστράτηγος Κωνσταντῖνος συγκινηθεὶς κατήγγειλε τηλεγραφικῶς δι' ἐντόνου ὕφους πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὰς πρωτοφανεῖς καὶ πρωτακούστους βουλγαρικὰς θηριωδίας, αἵτινες μαρτυροῦν ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, ὁ βουλγαρικὸς, δὲν δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων Σέρβοι, μετὰ τῶν ὁποίων συνεπολέμουν καὶ οἱ Μαυροβούνισι, ἔσχον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ μεγάλας ἐπιτυχίας. Οἱ Σέρβοι κατετρόπωσαν κατ' ἐπανάληψιν τὰ βουλγαρικά στρατεύματα καὶ ἀπώθησαν αὐτὰ μέχρι τῶν παλαιῶν βουλγαρικῶν συνόρων. Συνάμα δ' ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ Ῥωμανία καὶ κατέλαβε μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ ἔδαφους, ὅπερ ἀπῆτει διαρκοῦντος ἀκόμη τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲ ἐπωφελοῦμενοι τὰς ἔριδας τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἀνέτρεψαν τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἐν Θράκῃ ἐπιτευχθέντα καὶ κατέλαβον ἐκ νέου τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὴν Αἶνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀλοταχῶς ἔβαινε τὸ κράτος του ἐξ αἰτίας τῆς ἄφρονος πολιτικῆς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς κυβερνήσεώς του, ἀπετάθη ἱκετικῶς πρὸς τὸν τσάρον τῆς Ῥωσίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ ἐξελιπάρησε τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν πρὸς τερματισμὸν τοῦ τόσον καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Βουλγαρίαν πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἐξεδήλωσαν ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ δυνάμεις ἐτήρησαν οὐδετερότητα. Τέλος τῇ μεσολαβήσει τοῦ βασιλέως

τῆς Ῥωμανίας Καρόλου, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἰκέτευσεν ὁ Φερδινάνδος, συνῆλθον ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν 17 Ἰουλίου 1913 οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν συμμαχῶν κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, ἵνα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ῥωμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας συσκεφθοῦν περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἀποῦ δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδρίας ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τῶν νικητῶν πενθήμερος ἀναστολὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, παραταθεῖσα κατόπιν ἐπὶ τριήμερον ἀκόμη, οἱ πληρεξούσιοι συνεδριάζοντες ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ῥωμάνου πρωθυπουργοῦ συνεφώνησαν τέλος ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς πολυποθῆτου εἰρήνης καὶ ὑπεγράφη αὕτη τὴν 28 Ἰουλίου.

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὰ ὅρια τῆς Νέας Ἑλλάδος ἀνατολικῶς ἔξετάθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου, συμπεριλαμβανομένου καὶ ἱκανοῦ μέρους τῆς Θράκης παρὰ τὴν Ξάνθην, βορείως δὲ μέχρι τοῦ ὅρους Κιοκίνης (νῦν Μπέλεσι), ἡ δὲ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλλῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς μεγάλας καταστροφάς, τὰς ὁποίας ὁ ὑποχωρῶν στρατὸς τῆς ἐπροξένησεν εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ χωρία, τὸ δὲ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως ἐπρόκειτο νὰ ὀρίσῃ τὸ ἐν Χάγγῃ τῆς Ὀλλανδίας ἐδρεῖον συνέδριον τῆς εἰρήνης. Τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ὡς καὶ τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀνέλαβον αὐτοβούλως νὰ κανονίσουν αἱ μεγάλαι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις.

Ὅταν ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Βενιζέλος ἐκ Βουκουρεστίου ἀνήγγειλεν εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης, ἔσπευσεν οὗτος ἐκ τοῦ στρατοπέδου νὰ συγκαρῆ τὸν πρωθυπουργὸν τηλεγραφικῶς καὶ νὰ τοῦ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πατρίδος διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπερόχους ὑπηρεσίας του.

Οὕτω μετὰ δύο μεγάλους πολέμους ἡ Ἑλλὰς ἔγινε *μεγάλῃ καὶ τετιμημένῃ καὶ ἐνδοξῷ καθ' ὅλον τὸν κόσμον*, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ βασιλικοῦ διαγγέλματος, τὸ ὁποῖον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης.

101. Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου.

Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τὴν ἐπακολουθήσαν ὀριστικὴν βουλγαροτουρκικὴν καὶ ἑλληνοτουρκικὴν συνθήκην εἰρήνης αἱ μεγάλαι δυνάμεις ἀνέλαβον νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν ὀρίων τοῦ ἀρτισυστάτου ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀλβανικῶν ὀρίων αἱ δυνάμεις δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰ ἑλληνικὰ δίκαια καὶ μέγα τμήμα τῆς βορείου Ἡπείρου, καθαρῶς ἑλληνικόν, ὡς καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Κορυτσᾶς κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας περι-

ελήφθη εἰς τὸ ἄλβανικὸν κράτος. Ὡς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους αἱ δυνάμεις διὰ διακοινώσεώς των κοινοποιηθεῖσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀνεγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων, πλὴν τῆς Τενέδου, Ἰμβρου καὶ τοῦ Καστελλορίζου, αἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχομένων.

Αἱ μεγάλαι δυνάμεις προσέφεραν τὸν ἄλβανικὸν θρόνον εἰς τὸν πρίγκιπα Βῆδ, Γερμανὸν ἀξιοματικόν, ὅστις καὶ ἀπεδέχθη αὐτὸν καὶ κατήλθεν εἰς τὸ Δυρράχιον, τὸ ὁποῖον ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ νέου ἄλβανικοῦ κράτους. Ἄλλ' οἱ βόρειοι Ἠπειρώται ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς αὐτονομοῦς, συνέστησαν δὲ κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἠπειρώτου Γεωργίου Ζωγράφου καὶ συνεκρότησαν ἱερὸν λόχον μὲ τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσουν μέχρις ἐσχάτων τὴν αὐτονομίαν των, ἐνῶ ἐξ ἄλλου μέρους ὁ συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, ἀρχηγὸς τῶν Χιμαριωτῶν, ὑπερήσπιζε τὰ πάτρια ὄρη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Ὁ πρίγκιψ τοῦ Βῆδ ἅμα τῇ καθόδῳ του εἰς Ἀλβανίαν εὐρέθη ἐν μέσῳ ἀπείρων δυσχερειῶν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἀλβανίας ἐξεοράγησαν στάσεις καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν φυλάρχων Ἀλβανῶν δὲν ἀνεγνώριζον τὸν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπιβληθέντα εἰς αὐτοὺς ἡγεμόνα. Οἱ βόρειοι Ἠπειρώται ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὰ ἄλβανικὰ στρατεύματα τοῦ ἡγεμόνος. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλλῃ τοὺς βορείους Ἠπειρώτας συγκατείνευσεν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ζητούμενα προνόμια. Πρὸς τοῦτο συνήλθον ἐν Κερκύρα ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τὴν 4 Μαΐου 1914 ὑπεγράφη σύμβασις, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωροῦντο εἰς τοὺς βορείους Ἠπειρώτας ἀρκετὰ προνόμια ἐξασφαλίζοντα ὁπωσοῦν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Μετά τινα δὲ χρόνον αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐνέκριναν τὴν σύμβασιν τῆς Κερκύρας.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

*Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων
μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων.*

	Σελ.
Κατάστας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	3
Ἡ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κων)πόλεως καὶ τὰ κυριώτερα εἰς τὰς ἑλλην. χώρας φραγκικὰ κράτη	4
Τὸ φεουδαλικὸν ἢ τιμαριωτικὸν σύστημα	6
Ἑλληνικὰ κράτη ἰδρυθέντα ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	6
Ἀσθένεια τοῦ Φραγκικοῦ κράτους	9
Ἀνάκτῃσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου.— Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος	10
Ἡ γένεσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ	12
Ἀνδρόνικος Β΄ καὶ Ἀνδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος	13
Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος, Ἰωάννης Σ΄ Καντακουζηνός. Ἐπέκτασις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὰς χώρας.	15
Μανουὴλ Β΄ καὶ Βαγιαζήτ	17
Τὸ δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου	19
Ἰωάννης Η΄ καὶ Μουράτ Β΄.— Ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν	20-21

*Τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν χρόνων
τῶν σταυροφοριῶν μέχρι τέλους τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος.*

Ἐφευρέσεις. — Οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως.— Ἐπίδρασις τῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καταφυγόντων Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς.— Ἀνάπτυξις τῆς παιδείας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.— Πανεπιστήμια. — Οἱ Ἕλληνες λόγιοι	25-27
Αἱ καλὰ τέχναι κατὰ τὸν ΙΕ΄ καὶ ΙΣ΄ αἰῶνα	28
Ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν. — Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου.— Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατ'ικτήσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐν τῷ Νέφ Κόσμῳ	32-35
Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων	35
Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	36

*Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν
ἀπὸ τοῦ ΙΣ΄ μέχρι τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος.*

Ἡ γερμανικὴ αὐτοκρατορία. — Ἰσπανία. — Γαλλία. — Ἀγγλία.— Πρωσία.— Ἀυστρία	39-54
Οἱ Ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα.— Ρωσία.	54-58
Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς	58

Γαλλική Ἐπανάστασις.

Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. — Ἐκρηξίς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. — Συνακτικὴ συνέλευσις. — Ἀλωσις τῆς Βασιλείης. — Νομοθετικὴ συνέλευσις. — Συμβατικὴ συνέλευσις. — Καρατόμησις τοῦ βασιλέως. — Ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι. — Τρομοκρατία. — Διευθυντήριον. — Ναπολέον Βοναπάρτης	Σελ. 60-66
---	---------------

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν.

Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων	66
Ὁργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. — Ἡ Ἐκκλησία Κων)πόλεως θεροσκευτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων. — Κοινοῖτες	68
Οἱ Φαναριῶται	69
Κλέφται καὶ ἀρματολοί. — Δημοτικὴ ποίησις	70
Σουλιῶται — Μανιάται	72
Ἡ παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας. — Ἐπίδοσις τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας	74
Ῥωσία καὶ Ἕλληνες. — Τὰ μετὰ τῶν ῥωσοτουρκικῶν πολέμων συνδεόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων	75
Ὁ Ῥήγας Φεραῖος καὶ ὁ Κοραῖς ὡς πρόδρομοι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως	78
Ἄλῃ πασοῦ. — Σουλιῶται. — Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασοῦ	81-85

Ἡ μεγάλη τῶν Ἑλλήνων Ἐπανάστασις.

Αἱ παραμοναὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. — Ἡ Φιλικὴ ἔταιρεία.	85
Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβείοις ἡγεμονίαις	86
Ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ. — Ἀπαγχόνις τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'	89
Πολεμικὸν σχέδιον Θ. Κολοκοτρώνη. — Μάχαι Βαλτιτεσιῶν καὶ Δολιανῶν. — Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως	91
Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου. — Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. — Ἡ ἐπανάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ.	93
Τὰ κατὰ θάλασσαν	96
Ἡ ἐν Νέῳ Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων	97
Καταστροφὴ τῆς Χίου. — Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη	98
Ἡ ἐν Πέτρᾳ μάχη. — Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	100
Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. — Καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ. — Ἀλωσις τοῦ Παλαμηδίου	102
Ἐκστρατεία κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. — Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.	104
Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ — Ὁ λόρδος Βύρων.	105
Ἐμφύλιοι πόλεμοι. — Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεὺς	107
Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἄλῃ πασοῦ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Καθυπόταξις Κρήτης καὶ Κάσου	108
Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν	109
Ναυμαχία περὶ τὴν Σάμον. — Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος.	110

*Απόβασις τοῦ Ἰβραὴμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Ἦττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμυδί 111

*Ἀλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰβραὴμ. — Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου 112

Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι. — Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα 112

*Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη. — Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραὴμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου 113

Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. — Πτώσις αὐτοῦ. 115

*Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχὴ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. — Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. — Γεώργιος Καραϊσκάκης 116

Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη. — Ἡ φονικὴ νύξ τῆς Ἀραχῶβης 118

Νίκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ Κερασίτιον. — Θάνατος αὐτοῦ. — Παναλευθρία τῶν Ἑλλήνων ἐν Φαλήρω 119

*Ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία 121

Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστριαίου 123

*Ἐκδιώξις τοῦ Ἰβραὴμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. — Ἀπόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος 125

*Ἰδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου 125

*Ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος 126

*Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου Α' 127

Πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου 132

Τὰ κυριότερα γεγονότα τῆς νεωτάτης εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας.

Γαλλία 134

Γερμανικὴ αὐτοκρατορία 135

*Ἰταλία. 136

*Ῥωσία 137

*Ἀγγλία. — Πόλεμος μετὰ τὴν Ῥωσίαν καὶ τὴν Γαλιανίαν 139

Αἷτια τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου 140

*Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν. — Μάχη Ἐλασσόνοιο καὶ Σαρανταπόρου. — Κατάληψις τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν. — Μάχη Πορταῶν 141

Κατάληψις Σερβίων, Κοζάνης καὶ Βεροίας. — Μάχη Ναμπάνκοιο. — Ἐκπόρθοις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας. — Μάχη Αἰκατερίνης 143

Μάχη τῶν Γενιτσῶν καὶ ἡ παρὰ τὸ Πλατύ 144

Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης 146

Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας 148

Προέλασις τῆς ἑλλην. στρατιᾶς πρὸς τὸ Μοναστήριον 149

*Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγῶν. — Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου 150

*Ἡ ἡπειρωτικὴ ἐκστρατεία. — Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου 152

*Ὁ ἀγὼν τῶν συμμαχῶν 152

*Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος 153

Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεαίου 156

Handwritten notes and signatures in Greek script, including the name 'Παπαφλέσσας' and other illegible text.

γαλλο νός, βόλι Τερκιάι, τοπί Αγγλα.
α πελαγο βαρὶ το καλιφάνι,
λίγο φέινοντε τὰ λίγα στίδια π'ότι.

τι; γαλλο νός; βόλι Τερκιάι, τοπί Αγγλα.
νός βρο τῆ καλή και τῆ γλυγα τῆσ θρα
α πελαγο βαρὶ το καλιφάνι.
α γα τ'α τιτο βαρὶ περὶ θοπαι.
μικτῶν ἀφραττα το λίγα στίδια π'ότι
ατ σπιδά ρυγγοτ ττα α'ο βεντ γαγνίς

γαλλο νός, βόλι Τερκιάι, τοπί Αγγλα,

γαλλο νός. βόλι Τερκιάι. τοπί Αγγλα.
α πελαγο βαρὶ το καλιφάνι.
φέινοντε τὰ λίγα στίδια π'ότι.

la mente del Gallo. il primum dell'illuminao.

αι, γραμμὸν δαττε τὸ σαρκινιστῶ. τὸν